

Karel Hynek Mácha:

CIKÁNI

*Dalekáť cesta má –
marné volání! –*

*Jen jedna pověst někdy přejde po širé krajině,
jak chladný šelest potůčku po chladných rtech když
plyne,
že kdysi – přišel z dálky – – – mladý hoch.*

Stefan Garczyński

I

*Ach! snad kdybych zašel v zapadlé věky,
do jasných dob v kraj slavný a daleký,
na břehu Jordánu pod palmy korunou
used bych zamyšleně s hebrejskou rodinou.*

*O! ne – již vidět není přešlé útrapy válečných dob,
jen zaniklé naděje klidný hrob,
jen v jejích očích plála lampa, štěstí zář,
a zhasla – a dýmem zatemnila celou tvář.*

Antoni Malczewski – „Marja“

Tichá krajino! jak často vábila mne samota tvá v stíny své, aby pobouřenému srdci poklid se navrátil! Jak často vrátilo ticho tvé, rozhostivši se v duši mojí, zrakům mým ztracený mír!? – Teď však – přišedšímu v porostlé skály tvé – propastí se mi zdáš; strašné myšlenky budíc

v nepokojné mysli, hrůzné mi na paměť uvádíš pověsti, a již nikdy neuvedeš pokoj v prsa má. – Bloudím opět skalami tvými, bledý měsíc vyšel nade temnem černých jedlí a mrtvé zraky jeho poklidně hledí v osamělého tvář – a přece hluboký přece hluboký smutek oužíňadra má, přece hluboký poklid časů předešlých ach nikdy již se nenavráť. Jak v rozplakaném jitru chladná mlha doléhá na skalnaté prsa strání tvých. A předešlý čas, zbloudilý co papršek hvězdy vzdálené, někdy jen přichází v zraky ducha mého; jasné jest světlo jeho, leč nezahřívá.

Uprostřed ourodné roviny leží hluboké, ouzké, na mnoho však mil dlouhé oudolí. Cestující rozlehlou rovinou nenaděje se před sebou ležícího dolu; až najednou přišed na okraj jeho a uleknutý zastaviv krok, jak by náhle se před ním rozstoupila země, hluboko pod sebou uhlídá vrcholky temných jedlí a sem tam mezi skalami rozstavených chatrčí. Po obou sice stranách oudolí toho strmí vysoké skály, leč nicméně jsou si obě strany velmi nepodobné.

Po levé straně stojí již od vchodu vysoká a příkrá písečná skalina. Mnohý dešť ji rozemlel v rozličné podoby zvířat podivných i zpotvořilých postav lidských, které hustě a v nesčíslném množství po skalnaté stěně buď lézti, buď z ní vyhlížeti se zdají, dutýma za putujícím tudy se dívající očima. Při skalině, po vystupcích i rozsedlinách jejích zastíňují vysoké jedle a borovice často hrůzné hříčky přírody, místami jenom zdola povolující oku pocestného volný průhled na tuto bělopožloutlou vysokou zeď.

Po pravé straně od východu k západu dolu se táhnoucího písečná skála jest v mnohé kusy nestejně šířky rozervána a výš a výše po sobě nad oudolí vy-

stupujíc ohromné tvoří sem tam rozvalené stupně. Husté křoví obrostá tyto vysoko nad ně strmící veliké kameny a celá ta strana jest podobna pustému městu východních krajin, na jehožto rovných, mechem porostlých střeších požloutlé břízy sklánějí plačící větve, v jehožto ulicích nízké, husté křoví zakrývá ouzký průchod ve stavení pusté, teď jen plachým liškám za obydlí sloužící.

Sem tam vystupuje některý kámen, jako by štíhlá vížka strměla nad ploché střechy a dešť i jiné nehody, aby dokonaly klam ten, vytvořily uzounká okna. Některé chaloupky, jestli se těch asi šest neb sedm chatrčí tak nazývati může, opírají se porůznu o tyto po stráni hustě se nacházející kameny; a mnohá z těch chatrčí jen přední stranu má z netesaných trámů sbitou, ostatní díl její jest vnitřek dutého kamenu. Ouzká pěšinka vede mezi rozsedlinami skal a hustým křovím od jedné chatrče k druhé, až dolů do oudolí k ouzkému sice, dlouhému ale a hlubokému jezeru, na jehožto modravé hladině vodní lílie rozkládají své široké, temnozelené listí a bledé jejich květy plynou co stříbrné korunky nad temným zrcadlem vod. Jestliže, jak mnozí učenci jistí, v pradávných časích celá země česká jen jediné veliké jezero byla: tedy jest i toto malý pozůstatek z oné nesmírné vodní hladiny a ploché, ouzké břehy jeho jsou z obou stran veliké stupně písčité skaliny, která kdoví jak daleko se stápí v prohlubeň vodní; neb dle ujišťování tamějších obyvatelův ještě žádný nenalezl dna ve vodě této.

Při jezeru tomto na výtoky malého potoka stojí mlýnec, kteréhož jednozvučné klepání v spolku se šustem a hvizdem přelétajícího ptactva působí, že tato samota ještě pustější, mrtvo krajiny této ještě hrůznější se zdá. Časem jen pronikne nápěv neviditelným pastevcem pro-

nešené národní písně a jakoby potěšená z toho krajina kolikrát po sobě si opětuje zpěv jeho temným – temnějším ohlasem.

Asi šest set kroků vzdál od vchodu – kde malý potok hustými olšinami zastíněný v malém vodospádu hlučněji hovoří s rodnou jemu krajinou – rozstoupí se oudolí po levé straně v jiný, širší sice, ale krátký jenom dol. Uprostřed něho stojí vysoká hustě porostlá skála, korunovaná zříceninami starého hradu; mnohem však vyšší ji obklíčující skalnaté stěny dolu toho, takže ani vysoká jednotlivá věž zříceného hradu nepřenikne vrcholky jedlí broubících po hoře ohromné tyto zdě.

Stavba hradu toho, a obzvláště kulaté věže, jest zcela přiměřena rozmnožení tichou hrůznost krajiny. Bleděžlutá jako skála, základ její zdá se z jediného kusu pozůstávati. Zeď její náramné je tloušťky a až ku špičaté, takéž přižloutlé kamenné střeše ani jediného okénka nemá. Zcela jest neproměnná, hladká a drobné ozdoby, jako hříčky na krku velikána pod přístřeším jejím umístěné, činí, že hrůzná její síla tím strašněji doléhá na zbloudilého, zadiveného poutníka. Na něco širším přístřeší se chvěje mladá bříza, ba přiléhajíc k špičaté nevysoké střeše, ba od ní na dol se kloníc, co jednotlivé péro za kloboukem loupežníka.

Pod hradem tímto na vchodu tohoto druhého dolu stojí blízko nad potokem malá chaloupka, zcela obyčejné tam obvyklé chudobné stavby. Jako ostatní chatrče po kopci druhé strany jest i ona o skalinu svým zadním dílem opřena a jen tím od nich se liší, že přední její stranu po ní rozvedené réví vinné širokými listy přikrývá. Před ní jest malá čtverhranná zahrádka, v kteréž dvě na drnu vyvýšené kamenné tabule, obklíčené drnovými sedadly, jakož i nade

dveřmi se houpající chvůj praví chalupu tuto býti jediným hostincem této krajiny.

Jednoho večera viděli pastevci, po protějším kopci mezi nízkým křovím stáda svá k domovu ženouce, tři osoby v této zahrádce se míhati, a právě tím večerem počíná příběh, který jsem v té samé zahrádce slyšel vypravovati.

Obyvatel chalupy této se svou dcerou a každodenní jejich host byly, jakž pastevci snadno uhodli, tři osoby nacházející se v židové zahrádce, jakž zahrádku tuto tamější sousedé nazývali.

První byl vysoký sedmdesátiletý stařec, věrný syn kme ne izraelského. Trošku nachylený přecházel volným krokem malou zahrádku od jednoho konce k druhému. Sametové černé, až po kolena dosahující spodky se stříbrnými přazkami a podobná vesta s velkými stříbrnými knoflíky, jakož i stříbrné přezky na lesknoucích se střevících jevily, že nepanuje zde chudoba jako v ostatních chalupách. Taktéž i čisté bílé punčochy, bílé rukávy tenké košile a bílý při krku límec ne sice nezvyklou národu jeho čistotu, nýbrž více, že den sobotní jest, prozrazovaly, neb v jiné dny krýval ohebnou, ač sestarálou postavu velmi oškubaný i ušpiněný přičervenalý kabát.

Dlouhá, bílá, dnes uspořádaná, až po pás dosahující brada jevila jedině jeho vysoké stáří a malá čepička z černého aksamitu kryla hlavu, kterou řídké šediny před večerním větrem dostatečně hájiti nemohly. Jindy obratný a ziskuchtivý obíhal, obsluhoval aneb za stolem seděl s hosty svými; dnes však velebnou tvář časem k nebi obraceje, časem k zemi skloňuje přecházel a z pohybování jeho bylo souditi, že zvyklé modlitby odříkává.

Při chaloupce v malé besídce seděla dceř jeho Lea. Fantasticky spíše než přiměřeně oděná, vysoká, štíhlá postava. Bílý, řásný šat až přes bosé nohy dosahující byl přepjatý černým, stříbrem protkávaným páskem. Hlavu měla vysokým tureckým šátkem ovinutou na způsob ženštin svého národa, bydlících v krajinách východních, a husté černé kadeře padaly pod okrytem tímto kolem bledé, krásné tváře na bílou šiji. Jasně zářily veliké černé oči upřené do neskončené dálky; však nepohnutý její hled do pustého modra a podivný význam obličej srovnaný s oblekem jejím – a snadno bylo uhodnouti, že na rozumu pomatena jest. Ruce její hrály si nevědomky s nějakým kvítkem roztrhující listy jeho.

Třetí osoba, každodenní host v hospůdce této, byl starý vyslouženec, známý v končinách těchto co nejlepší vypravovatel. Jestli se kdy oudolím modrý kabát s červenými výložky zablysknul: tedy jistě to byl on, a děti mu z chaloupek vstříc vybíhaly, žádajíce ho, by jim něco vypravoval a on jim toho nikdy neodepřel, nýbrž nakroutiv si dlouhé vousy a na zemi se mezi ně usadiv, dlouhé pověsti vypravoval, třeba i něco pilně na práci bylo. – Mimo to měl ještě jiný výnosnější ouřad, totiž na zámku, nedaleko přede vchodem do oudolí nedávno vystaveném. Tam musil každodenně pánovi a ouředníkům šaty čistiti; – za to, a že s pánem již co vojenský služebník v bitvách býval, měl na zámku svobodný byt a mimo to ještě měsíčně něco peněz. Ty však mu nikdy nestačily; neb jakmile je na konci měsíce obdržel, musil je hned starému židovi na uplácení dluhu odevzdati, kterého každodenně za příčinou několika skleniček kořalky navštěvoval. Dříve byl také poslem na zámku; ježto se ho ale žádný nemohl zpět dočekati, jestliže kamsi poslaného děti napadly, žádajíce o nějaký příběh: tedy jest mu po-

slovský ouřad odejmut a služba jeho, dle jeho vlastního významu, o několik skleniček snížena. Jistě že by byl tu tak samotný neseděl na drnovém sedadle za kamennou tabulí, kdyby děti tak pozdě navečer přísným rozkazem rodičů a strachem před obludami, které dle vypravování jeho v noci po oudolí se toulaly, doma drženy nebyly.

Poněvadž ho tedy zde žádný neposlouchal, vypravoval sám sobě celou francouzskou válku, a sice jak obyčejně velmi hlučně a tak, že vždy po několika slovích ukrutná lež následovala, kterou každý hned za lež uznati musil. Lhaní tak mu již bylo silným zvykem, že nemje komu jinému sám sobě musil lháti. Časem hlavou i rukou pohyboval, jako by se tomu všemu náramně divil, a někdy se uprostřed vypravování zastaviv, kořalkou chřtán propláchnul a jednotlivé „aj, aj“ vyklouzlo z dlouhými vousy přikrytých ust. Mezitím se ustavičně ohlížel po oudolí, které odsud daleko se mohlo přehlednouti. Slunce již dávno zašlo a jednotlivé červené pružiny poletovaly přes nový měsíc, který právě nad starou věží visel co stříbrná lampa v oblačné síni. Na věži pohrávala bledá bříza v světle jeho mladým listím co mrtvými jiskrami nad zříceninami zbledlými. Hrůzyplné postavy po skalnaté zdi sebou v míhajecím se světle pohybovati se zdály a nad skalnatými stupni protějščí straně ležel tichý papršek měsíce co smutné zapomenutí nade zpusťlým městem a pohrával si v břízách náhrobků jeho.

Husté křoví se kolébalo v pustých ulicích jako lehkým větrem, šepotajíc jako umírající hlas muezzina z minaretů zovoucího k modlitbám zesnulých pravověrců, a štíhlé kameny strmící co vížky nad sesutiny východokrajního města stkvěly se co stříbrné báně v bledém zásvitu.

Po potoku zdály se jiskry poletovati; leč v zrcadlné hladině jezerní plovat tichý obraz měsíce mezi líliemi vodními a hvězdami nebes. Kopce kolem i stromy temnější na se přijímaly barvy a jen vrcholky jejich sem tam se červenaly v zásvitu hasnoucích požárů. – Pastevci přehnali na obzoru po kopcích svá stáda v tiché stáje a nápěvy jejich umlkly spolu s klepáním malého mlejna a hlubokou tichostí nebylo slyšeti leč bublání potoka a rozpravy sobě samému francouzskou válku hlasitě vypravujícího vysloužence.

„Nalevo byla vysoká hora – as tady,“ vypravoval, levou rukou v naznačené místo svůj klobouk postavuje, „vpravo vyhlížela z jakéhosi stromoví kostelní věž nějaké vesnice – as tuhlenon,“ a přendav skleničku s kořalkou, postavil ji vpravo, kdežto měla jmenovanou věž představovati; pak palcem uprostřed tabule ukazuje, pokračoval takto: „A tu jsme stáli my – či – ne – ne – nestáli jsme, to bych lhal; – tu jsme seděli my – ano, aspoň já a seděl jsem na tureckém bubnu, zrovna proti Francouzům. Aj, aj! – Jak? že ne? Na mou milou věru, kdo se opovažuje – no, no, no tak, tedy tu jsme seděli, a zůstali jsme sedět, ale ne dlouho, – neb najednou vám to bouchne za mnou na ten turecký buben, zrovna za mnou a – a – a,“ přitom hladil rozevřenou rukou kamennou tabuli, až najednou velmi rychle vykřikl: „a celá armáda vyskočila – prokletá potvora – fí – celá armáda. Ha, ha, ha! Jak? kdo se opovažuje? No, no, celá, a jestliže ne, jářku, tedy jsem vyskočil já – ano já – a obrátím se, a za mnou stojí sám pan jenerál – na mou věru, sám a sám, a za ním všickni oficiři.

A tu vám mně sáhne na rameno, ne – ne, to bych lhal; tu mě vezme za knoflík – ano, na mou věru za knoflík;“ vtom vyrval na tabuli věž čili skleničku, dopil a tak silně

ní o tabuli řinkal, jako by v té věži všemi třemi byli zvonili.

Hned z chaloupky vyskočilo služebné děvče a poklonivši se starému židu bralo sklenku z rukou vysloužence. Ten pak chopiv ji za ruku, počal: „Ano, za knoflík, vidíš, zrovna za tuhleten, či ne – ne – to bych lhal,“ počal dále vypravovati, děvče však takovému si počínání zvyklé, vytrhši se i se skleničkou do chaloupky ubíhalo a vyslouženec Bárta, neb jak jej sousedé jmenovali, Bárta Flákoň, pokračoval u svém lhaní: „A tu vám ke mně povídá: ‚Bárto, vidíš támhleto věž?‘, já řku: ‚vidím‘, no – no – kampak se poděla věž? – ah – ah –,“ vtom přinesla holka naplněnou skleničku, a postavivši ji ke klobouku, opět odcházela. „Ohou!“ křičel Bárta, „tu nestála – tuhle, zrovna tuhlenon,“ a postaviv skleničku vlevo od klobouku, na jiný kraj stolu, mluvil dále: „A tu jsem vám, abych to dopověděl, šel s tím chlapem do té vsi špehovat, a šli a pili jsme – pili jsme, až se hory zelenaly. – Já jsem vypil již tři – čtyry holby a on teprva jednu, – ale potom – potom se dal do pití, a než já jsem vypil tu pátou, tu on sám vypil – a – a,“ a opět hladil rukou po stole, což vždy bylo předchůdce náramné lži, až po chvíli rychle vykřikl: „prokletá potvora – vypil čtyry sudy – fi – prokletá potvora! Aj, aj, ano! čtyry sudy! na mou věru, čtyry sudy! A potom jsme šli špehovat. Já – a on. On napřed a já vzadu, a vždy jsem se vám schoval tak chytře za ty čtyry sudy, že jsem neviděl nic před sebou – prach prachoucí nic.“ – A zvyklý, že se mu mezi tohoto příběhu vypravováním, což již několikráte se stalo, posluchači smáli, smál se sám hlasitě: „Ha, ha, ha! – Jak? kdo se opovažuje? No – no – tedy vyšlo na nás deset vojáků – a – povídá ten jeden z nich: ‚Kdo jste?‘ – A tu se vám ten chlap, co šel se mnou, zdvihne a povídá:

„Špehouni jsme!“ a dal jim ránu a – a,“ šoupaje rukou po stole vykřikl: „a všech čtyřicet upadlo! – aj, aj, – ano! prokletá potvora – všech čtyřicet! Aj! – a ta věž,“ – vtom vzal skleničku a tak srdečně si připíjel, jako by ty čtyry sudy najednou chtěl vypít. – –

Umklou krajinou zavznělo pojednou několik plných souzvuků strun – nesly se tichým dolem a obražené o skály splynuly v temnou příjemnou hudbu. – Pak opět bylo ticho. –

II

— — — Vyhnanec! — —

*Tesknota mne obklopuje, neklid na mne padá,
vše, co vidím – smutek kol mne spřádá...!*

*Nebe, země, vzduch i lid i mluva,
každá věc je teskná, třeba nová.*

Julian Ursyn Niemcewicz

Po chvíli opět bylo slyšeti několik smutných zvuků s protějšního kopce. Bárta se sklenicí v ruce a hubou otevřenou brzo vzhůru k protějšímu kopci, ba k starému hradu pohlížel; i starý žid zůstal státi a s podivením poslouchal, jen Lea zůstala jako prve nepohnuta. Hned nato následoval zpěv. Vyslouženec Bárta kvapně vstal, a posadiv si nakřiveně klobouk na hlavu, postavil se vojensky a nepohnutě čuměl vzhůru. Zpěv smutný byl zřetelně pronešen, každé slovo bylo rozuměti, a smutné zvuky strun vyplňovaly nedlouhé mezi slokami přestávky:

*V dlouhém poli šumí větrů váni;
jabloň co tam růžobíle zkvítá,
zlaté klasy vše přede mnou sklání,
vše se kloní – nic mě neuvítá.*

*Po březovém háji větry hrají,
vpředu háj ten dub stověký hlídá,
jeho lístky cosi šepotají; –
poslouchám – pro mne nic nepovídá.*

*Bublá potok stříbrnými hlasy,
potok, co luh květný obepíná,
jak by dávné vypravoval časy,
přejdu – slyším – mně nic nevzpomíná.*

*Modrý blankyt nade mnou se klene,
po něm větrík oblakami hraje,
dnes je v půlnoc – zítřka na jih žene,
v západ – východ – – nikdy v moje kraje.*

*Rozplašen můj národ; – bratr bratřím
neznámý; pláčem si cestu krátím,
dvakrát nic, vše jednou jenom spatřím,
věčně dále – nikdy se nevrátím.*

Po slovích „rozplašen můj národ“ vstala rychle Lea, přeješši rukou bledou tvář poslouchala pozorně s okem nepohnutým, upřeným do šeré dálky až ku konci písně. Když pak již i strůny i ozvěna umlkly a opět hluboké kolem nasledovalo ticho, nesl se smutný její zpěv hlubokým oudolím.

*Jerusalem zpustla – ni místo neznámo,
rozplašen můj národ, potupa mu zlá,
kam hlavu by sklonil, mu místa nedávno;
daleko prach otců, daleko vlast' má!*

*Z nespátřené vyhnán! – Palmy na Jordánu,
kde východem slunce hlas hrdliččin zní,
tam vy pozdravujte ode mne neznámu,*

Jí rcete, že ještě chovám lásku k ní.

*Má láska šla se mnou – po vysoké hoře,
vyšší té hory, přes kterou jsem šel;
šel jsem přes moře; – přes hluboké moře,
hlubší toho moře přenesl jsem žel!*

Ticho stál starý žid; slzy se mu lily po vraskovité tváři, po šedivé bradě. Dlouho tak stál. – S podivením sepjal Bárta ruce a polohlasné „aj, aj“ provázelo z ust jeho zpěv Lein. Mezi tím zpěvem přecházely po druhé straně s kopce dvě vysoké postavy po pěšince od chaloupky k chaloupce mezi skalami až dolů do oudolí. – Umlkl zpěv Ley a poslední názvuky jeho umíraly nad protější strany skalami, jako by nad zpustlou Jerusalemlí usnuly v papršku zapadajícího měsíce.

Starý vyslouženec, jako by se z dřímoty probudil, vytržený posledními slovy zpěvu, počal poznovu vypravovati: „Já jsem tam také byl na moři – ano – na moři tři dny jsme tam byli – Oh to je vám podívaná na tom moři – – Nic nevidíte, nic než vodu a nebe – na mou věru! – A to bouchání z kanonů na tom moři! – To zní stokrát tak silně! – ne, ne, to bych lhal, ale pětkrát – – ano pětkráté zajisté.“

Kdo ví, jak dlouho a co by byl ještě vypravoval, kdyby ho příchozí nebyli vytrhli. Byli to dva cikáni. Napřed šel malý, po maďarsku vystrojený mladík, červené, zlatem vyšíváné spodky, žluté botky a modrá, zlatými šňůrami ozdobená kazajka byly oděv jeho. Na hlavě neměl ničeho, dlouhé však a husté černé vlasy dostačily hlavu před všelikými nehodami povětrnosti uchrániti. Postava jeho byla nepatrná, malá, hlava, jakož i on celý k pravé straně se nachýlely. Jeho pravá ruka byla o poznání delší nežli levá a ze zvyku nosil obličej ustavičně do země obráce-

ný; leč obličej jeho byl krásný, obzvláště vysoké, hrdě sklenuté čelo a temnomodré oko, jehožto smutné časem vzplanutí nevolně k soucitnosti budilo. Druhý cikán, mnoho starší, byl celý modře a méně skvostně oblečen. – Nad opálenými tvářemi hořely černé oči, co dvě hvězdy na večerním nebi. Mladší měl převěšený přes rameno lesknoucími se strunami potažený cimbál, starší nesl pod páždím hudební nástroj podobný našim houslím. Byli cestující hudebníci.

Mladý cikán postoupil, spatřiv vysloužence a ostatní, zaražený as dva kroky zpět, jako by byl někoho jiného očekával; opět však se vzpamatovav tázal se, zdali zde jest hospoda? „I arcize; jen dál, pánové – jen dál – tady se jeden nejlaciněji opije – já vím – na mou věru. Jen pojdte dál.“ – Po takovém uvítání zazvonil Bárta o stůl skleničkou a dívka přiběhla z chaloupky. Starý žid, jenž mezitím opět po zahrádce přecházel, časem u besídky se zastavuje a žalostně na dceru svou pohlížeje, přistoupil kvapně k příchozím, a co by žádali, přívětivě – či spíše oulisně se tázal, jednotlivá mezitím mumlaje slova modlitby, z které ho řinkání skleničkou bylo vytrhlo. Zatím Bárta dívce přikazoval: „Honem! honem dělej; tuti pánové jsou po cestě, a to má člověk hlad, na mou věru! –“

Mezitím mladý cikán, složiv se sebe hudební nástroj, chleb a vodu přinéstí poroučel; načež dívka, do chaloupky odběhši, brzo s chlebem a vodou se navrátila. Starý žid již opět v modlení zahradu přecházel, pocestných si nevšímaje, buď mysliv, že nejsou přátelé mnoho mluvení, buď soudiv, že při nich velkého zisku nenabude.

„Chleb a voda? Na mou věru! aj, aj! na mou věru,“ kroutiv hlavou divil se Bárta. „A to tenkrát na Rejnu byly

jiné časy. Přišli jsme do chalupy – a měli jsme hladna mou věru. To byl hlad, slona bych byl snědl. Aj, aj – a myslíte, že jsem nejedl slona? – na mou věru, výborné maso, a ještě lepší polívka z něho! aj, aj – jak pochybujete? – Kdo se opovažuje? – No – no kdepak jsem zůstal? – Aha, v té chalupě; či – ne – ne - to bych lhal – tam jsem nezůstal – ne, nýbrž šel jsem ven. V chalupě seděla bába, slepá a hluchá, a kouřila tabák – aj, aj ano, kouřila na mou věru. Tam – tam všecho kouří všecho – já jsem tam viděl, či ne – ne, slyšel, že tam,“ teď něco zdouhavěji vypravuje rukou po tabuli šoupal, „ano, že tam – proklatá potvora!“ – rychle velmi – „prase kouřilo. Proklatá potvora! – fí – hahaha! Jak? Kdo se opovažuje? – No – no – kdepak jsem zůstal, ano – před tou chaloupkou, či ne – ne, to bych lhal, tam jsem nezůstal, nýbrž šli jsme dál; to jest dva vojáci, Bartoloměj Bárta, totiž já, a Franta hrnčířovic. – Tenkrát ještě byl živ, a na vojně, ano u tentonon se mnou. Toho zabili ve Francouzích u tentonon; jak tomu říkají, mám to na jazyku, je to zrovna za Rejnem, – ano tentonon. – No tak tenkrát, když byl ještě živ, měl hlad jako já, šli jsme do vesnice hledat, kde bychme něco ulovili. A tu vám jdem, a jdeme okolo jakési díry, a něco tam křičí. Ano – na mou věru – okolo díry, – byla tak velká jako můj klobouk; či ne – ne, to bych lhal, as jako tuhleta do mého rukávu; ano – Posloucháme, co to tam křičí; – ta díra šla do nějakého chlívu, při samé zemi, a nemohli jsme rozeznati, co to tam křičí; je-li to kohout, nebo slepice. I postaví se vám Franta před a já ke zdi. Franta volá, já vytáhnu šavli a číhám – ano číhám; na mou věru; mlčím, ani nedýchám. – Tu vám to vystrčí hlavu, hlavu tak velkou – no, tak jako můj klobouk – aj, aj,“ pije, po chvíli pokračuje dále, „na mou věru – na každém

konci roh – na mou věru, aj, aj – Já jsem se otrásl, ale seberu se, tnu, a jednou ránou jsem to uťal. Aj ,aj. – Na mou věru, jednou ránou, tu se podívejte tou šavlí.“ Vtom hodil šavlí na kamennou tabuli, „ano, jednou ránou, a co jsem uťal?“ –

Cikáni až posud seděli tiše, na vysloužence pozoru nemající. Starý cikán seděl právě proti němu v hluboké myšlenky pohřížený; časem kvapně rukou před sebe, v povětrí udeřil a oko jeho přitom s místa na místo poletovalo. Všecko jeho počínání jevílo náramnou nepokojnost. Mladší po krajině se ohlížel a hluboce vzdychaje jednotlivá slova mluvil řečí nesrozumitelnou. Hozením šavle na tabuli jakoby ze sna probuzení vysloužence pozorovali, který pevně tabule se drže před nimi stál a rukou nataženou na šavli ukazoval: „Aj – aj – ano – ano – Franta to lap a šli jsme domů – a –“

Starší cikán vstav odcházel ze zahrádky pěšinou do oudolí a po chvíli ho bylo viděti v šeru po skalách a křovím v starý hrad lezoucího. Nahoře se ještě kmitnul v papršku měsíce, který za vrcholky hořejších jedlí zašlý ještě bledé zříceniny a vysokou osvěcoval věž, jejížto mdlý stín daleko po druhé, protějščí stráni se táhl. Mladý cikán však obrátiv se k vyslouženci, „zdalei zde často bývá?“ se tázal.

„Já?“ odpovídá onen. „Já? Každý den. To jest viděti, že jste –“

„Jste známý v této krajině?“ táže se cikán dále.

„Já – já –“ vece vyslouženec, „aj, já tu znám každou díru! já –“

„Jste tu dávno?“

„Já – co jsme přišli s jemnostpánem z vojny od Rejna aj – aj, ano –“

„Jest to dlouho.“

„Ano pravda, to vy nevíte? to jest deset – patnáct – šestnáct – sedmnáct let – ano – na mou věru – sedmnáct let.“

„Já jsem tu také již jednou byl nevím, jak tomu dávno,“ vypravoval cikán, „šel jsem tudy do Prahy s otcem a stavili jsme se tu v hospodě na noc. Tenkrát zde byl jiný v hospodě, nějaká ženská. –“ „A to jest již dlouho, ano, asi patnáct – šestnáct roků to může být aj – na mou věru – to jste musil být malý – ano – na mou věru maličký?“

„Byl jsem asi čtyřletý, šel jsem s otcem,“ – pravil cikán odpovídaje, „a nevíte,“ tázal se, „kam se poděla tato hospodská?“

„Ano – to byla podivná ženština – podivná –,“ vece vyslouženec povděčen tomu, že našel někoho, kdo by poslouchal povídky jeho. A teď počal pověst svou s mnohými „aj, aj“ promíchanou, a sám sobě časem hlasitě se vysmívaje.

Byl již notně opilý a mezi vypravováním ještě notněji si připíjel, takže se zdálo, že dnes konce té pověsti nedopoví. „Ano, podivná ženština – na mou věru – a jak to já dobře vím. – Podivná byla a přišla sem, žádný neví odkud – žádný – já také ne, – neb tu byla dříve nežli já. To si ale dobře pamatuju, velmi dobře, – když jsme přišli s jemnostpánem od Rejna, bylo to večer, přišlo jen se cedilo a tma byla jako v pytli. Já jsem měl bílý plášť a seděl jsem na koni schlíplý jako myš. – Jeli jsme lesem a měli jsme půl hodiny, jak pán pravil, do zámku, kam jsme již napřed vzkázali, že přijedem. Tu vám stála v lese jakási ženština pod širokým dubem, jak mu říkáme pod starým dubem, tam u kostničího kamenu – v největším dešti. A jak my klu-sáme – ne, ne – to bych lhal, neklusali – jeli jsme kro-

kem, ano krokem – pán napřed, já za ním – A tu vám vyskočí ta ženská proti nám –“ (šoupá rukou po stole, povolněji vypravuje – až pojednou hlasitě vykřikne –) „ – prokletá potvora – čtyry sáhy vysoká – ano – fí, čtyry sáhy, zrovna proti nám – aj – aj.“ Mezitím vzal skleničku a dlouho pil, jako by chtěl cikánovi času dáti k podivení. „Na mou věru“ – pokračoval Bárta – „čtyry sáhy – a oči se jí svítily – jako dvě pochodně. Pak chopivši pánova koně, „už jest zde, už jsi zde!“ s náramným křikem volá. Pán však uleknutý vezme koně na ostruhy, já také – a pryč jsme letěli – bílé pláště za námi tím deštěm, pryč lesem, a ona se válela v blátě – ne – ne, to bych lhal, ne v blátě, ale v mokřém písku, nebo v lese pod kostničím kamenem jest samý písek.“ – Pozorně poslouchající při těch slovích kvapně vstal cikán, zařatou pěst tiskl na kamennou tabuli a hlasitě bylo slyšeti skřípení jeho zubů. Přejed však kratší levicí tvář opět se posadil a zdálo se, že pokojně poslouchá vyslouženče, takto dále vypravujícího: „A když tak letíme čtvrt hodiny, tu vám“ – opět šoupaje rukou po stole, pak velmi rychle vykřikl – „prokletá potvora, tu vám ta ženská letí proti nám – kudy tam přišla, nevím, a kudy my, také ne; ale zdálo se mi, že jest to opět na tom místě, totiž u kostničího kamenu – opět pod starým dubem –, a stojí vám tam, a zdvívá ruce do výšky, a bělá se, a jiskří očima a křičí; my však letíme ještě víc, a letíme, a pozdě večer jsme přišli do zámku, kudy? to nevím. Já jsem tu byl tenkrát ponejprv – ano ponejprv. Jemnostpán mě vzal z vojny s sebou od Rejna, a tak jsem nevěděl nic.“

Vtom pohnul cikán rukou, jak by se chtěl na něco ptáti. Bárta však nedaje se u vypravování vytrhovati, kvapně počal dále: „Jemnostpán nato celý večer nemluvil, aj, aj – ano, ani neceknul, a ponejprv mi řekl, abych šel

k čertu, a mně se zdá, že plakal. A já, já jsem šel k čertu, a šel jsem, a ptal jsem se, a šel jsem až do hospody. Tu vám přijde hospodská – a jest to ta samá ženština, co byla dřív v lese, na mou věru, ta samá – a měla kluka asi čtyřletého při sobě. – Já se jí uleknu, a toho kluka – byl právě tak jako vy, sehnutý napravo a dopředu nakloněný, ano, a jiskřil vám očima, právě tak jako vy teď; ano – a já se uleknu, vyskočím, utíkám ona za mnou, a nevím, jak jsem tenkrát přišel do zámku.

Ráno se měla stěhovati ze vsi; jemnostpán to poroučel, a vzkázal jí po mně, že se musí stěhovati, že on chlapce jejího nemůže viděti a cosi kamsi ještě, – druhý den nato chlapec byl pryč – a žádný neví, kam se poděl – aj – aj.“ Opět pil, dáváje cikánovi čas k podivení, ten však hlavu skloniv do rukou hluboce vzdychal.

„Po několik nocí nato,“ vypravoval Bárta dále, „toulávala se ona kolem zámku, až ji posléze jemnostpán přijal do zámku; – já nevím proč, já nevím zač, nevím, a nevím nic; ale dobře to pamatuju, všecko jako dnes ano – jako dnes! A tu vám bývali, ona totiž a jemnostpán, často spolu, to já jsem vidíval; a všeliké ženské chodívaly s ní k nám; já nevím odkud; a opět od nás; já nevím kam. Každý myslil, že žádný nic neví, ale já – já – proklatá potvora, já jsem to všechno vyčíhal. Já jsem se ptával, co jest to zač? – a co bývala dřív ta hospodská? – a tu vám žádný nic nevěděl, nežli že před jedenácti – to jest teď šest – sedm - osmadvacet let – ano osmadvacet, že přišla do zámku, zrovna když se jemnostpán vrátil z Netalie, a žádný nevěděl, odkud přišla, a že jí jemnostpán dal tady tu hospodu. Potom prý, říkali si, chodil jemnostpán k ní, a jmenoval ji Angelínu – ano, na mou věru, Angelínu. Potom prý měla právě v ten samý den s jemnostpaní syna, to je teď asi dvaadvacet let – ano, dvaadvacet let –, ten syn měl prý znamení na prsou, jako

prý krvavou ruku, a ona prý byla tenkrát tuze nemocná, – tuze. Syn jemnostpaní ale prý i s jemnostpaní že umřel hned – za dvě hodiny – ano, za dvě hodiny. Jemnostpán ale, pravili, že hned odjel do vojny a po čtyrech letech že se navrátil se mnou. To bylo všecko – ano všecko.“ –

Mladý cikán pozorně poslouchal celý povídkou zajatý. Časem hluboce vzdychal, ani jediné slovo však neprozradilo, co jeho smutku jest příčinou. S rychlostí se teď tázal: „Kde se ta bývalá hospodská nachází?“ – „Kde se nachází?“ odvece Bárta, „to ví vlk. To živobytí na zámku, jak jsem vám prve vypravoval, to vám tak trvalo celých skoro devět – deset let – ano deset let. Já jsem si ke konci vlka toho všimal, a chodil jsem do hospody sem k židovi, jenž po ní tu chaloupku dostal. Když jsem ale chodíval v noci domů, tak jsem vídal všelijaké ženské k nám a od nás choditi – ano – a jemnostpán byl velmi vesele živ. Bývalou hospodskou jsem potom málokdy viděl, byla prý tuze divná, ta Angelína – ano – tuze divná. Až asi před sedmi neb osmi lety ji zavřeli na zámku do věže – a ona jim utekla – žádný neví kam. Posledně ji viděl na ten den, kdy utekla, Honzík Loučkovíc u starého dubu u kostničího kamenu a od těch čas o ní žádný neslyšel. Pryč byla – ta tam – na mou věru.“

Cikán seděl hluboko zamýšlený zrovna před sebe nepohnutě hledě v šero noční; smutná vzdýchání a nesrozumitelná slova střídala se z jeho ust. Starý žid v ustavičném modlení přecházel zahrádku, časem se u Ley zastavuje, která jako před svým odpovídajícím zpěvem seděla nepohnutá, ničeho si nevšímajíc, co se vůkol ní dělo.

Bárta dopověděv dlouho pil a dopiv zvonil skleničkou o stůl, polohlasně si jednotlivá slova předříkáváje, jako by se chtěl pamatovati, zdali nic nezapomněl, „ano –

sedmnáct let - kostničí kámen – kluk. –“ dívka přišla z chaloupky, však místo nalití povídala Bártovi, že hned bude desátá hodina, než on ustavičně skleničkou o tabuli cinkaje, odpovídal: „Jemnostpaní – hospodyně – –“

Vtom bylo slyšeti malý zvonek oudolím; hlas jeho se od skály ke skalám obrázel, ohlas z dálky ještě dlouho odpovídal; – pak bylo ticho.

„Odpusťte, pane! – teď musím jít, ano jít. To u nás zvonějí na zámku, a to musí každý domů do zámku –. Až budou po druhé zvonit, bude půl jedenácté; a to se zavře zámek, a kdo není doma, ten již do něho nepřejde; neb po tom čase se žádnému neotevře – žádnému, mně také ne – hahaha. No, dobrou noc, dobrou noc – holka, připrav tomu pánovi postel; slyšíš – po takové cestě,“ vypravoval ze zahrádky vrávoraje Bárta, „po takové cestě, to se chce jednomu spát; to já vím – na mou věru – to já všechno vím, a velmi dobře.“ Vtom byl v oudolí pod zahrádkou a jen mumlání jeho bylo slyšeti. Časem v pověsti své „na Rejnu“ hlasitěji vyslovil, „ano na mou věru – na Rejnu“, až převrávoravšího potok nebylo více ani viděti ani slyšeti; a hluboké noční krajinou nastalo ticho.

III

Tam pochována jsou těla, jména tolika set.
Adam Mickiewicz

*Na hladině vody někdy tančí slunce zář,
třebaže u dna studená voda kypí a mrazí;
někdy slunce pokryje paprsky vaši tvář,
třebaže srdce již letí do propasti zkázy.*
Thomas Moore

*Někdy bezesné lůžko v slzách se koupá,
na tváři klamný klid a smích ze rtů stoupá:
tak po staré baště břečťan se vypíná,
nahore kvete zeleň – a co dole? – ruina.*
George Gordon Noel Byron

Měsíc již zašel a temné šero plížilo se krajinou. – Skály i stromové v černých se míhali mrákotách a zříceného hradu temná věž strměla vysoko ve hvězdnatou říši. V protějších do kopce chatrčích rudí svítili ohňové a záře jejich táhla se z malých okének dolů v temné oudolí. Z vůklních vsí a blízkého městečka bylo slyšeti zvonů hlas, každou sobotu o desáté hodině nastávající slavnost zvěstující. – Nějaká postava lezla temnem nočním se zříceného hradu. Časem stanula na vystávající skalině, časem po jednotlivém spouštěla se křoví. Teď stála v ouzké braňce dolejší hradby vchodu, sešedši zmižela v křoví a jen hřmot padajícího kamení prozrazoval lezoucí. Byl to starý cikán vracející se ze zřícenin zpustlých.

Mladší cikán seděl zamyšlený, rukama rozpálenou tvář zastíraje. „Sám, sám tedy? – opět nic? – pryč? – neznámý – domov žádný –“ a jiná podivná slova mu plynula jednotlivě z polootevřených ust. Starý cikán volným krokem přicházel pěšinou z oudolí a vešed v zahrádku usadil se beze slova promluvení za kamennou tabuli. „Domov žádný; – žádný – vlast' mi neznáma!“ mluvil mladší dále a pozdvih cimbál svůj i uhodiv ve zvučné jeho strůny hlubokosmutný počal hráti nápěv. Starý cikán též po chvíli vzal hudební nástroj svůj a u provázení zvuků cimbálových hrál ten nápěv dále. Hlubokosmutný byl to nápěv; jako v tichém žalu lkaly jemné strůny cimbálové v žalostnou píseň a co hlasitý pláč zvuků vzdálených nesla se hudba ta krásným oudolím – truchlivou nocí.

Uprostřed hudby počal mladý cikán píseň přednášeti, nezpívaje, nýbrž jen jako by příběh nějaký vypravoval; brzo povýšeným, brzo hlubším hlasem, ba rychleji, ba zdlouhavěji, jakž toho rozměr hudby žádal. – Byla to píseň Nagy-lday.*

*Běhá jelen po lučinách,
zabloudí srnka hustým lesem,
ten na zeleném koberci,
ta pod čalouny zelenými;
ten dnes, ta zjítra naleznou
rozložený rod – kmene cikánů.
Nad nimi krouží dravý pták
růžovým světlem nova jítra;
sivý to orel – v dlouhém kole
nad nimi krouží – a povídá:
„Proč jsi tak smutný kmene můj?
ty kmene můj, rode cikánů?*

Smutnější nežli jitra lkání?
Zdaž není krásný ten tvůj byt?
Modrý mu blankyt přístřeším; –
zelené hory stěny jeho; –
nebeská světla lampy jsou.
Východ i západ růžový
purpurovými jsou čalouny,
jimž obruby květoucí větve
v čele stěn jeho temných hor.
Proč jsi tak smutný kmene můj,
ty kmene můj, rode cikánů?“
Odpoví smutná rodina,
potoka odpoví mu lkáním:
„O, jak bych nebyl smutný já?
Kde každá zvěř svou peleš má,
tam já cizincem všude jsem!
Každý mi pán, kde jen jsem stál:
„Dnes zůstaň, zítřka jdi dál!“
A tak jsem prošel šírou zem.
O, jak bych nebyl smutný já?
Kde každá zvěř potravu má,
mně nikdo pokrm nepodal.
Každý svou roli vzdělává,
mně žádný mou nazpět nedává,
již mi, než jsem se zrodil, vzal!

O, jak bych smutným nebyl já?
Bez konce pouť, bez konce žal,
Pro mne jen cit ve srdci skal!
Kdo pokoj – lásku – vlast' mi dá?“
Odpoví Nagy-lday pán,

*lapena lva odpoví řváním:
„Já – obydlí; – já vlast' vám dám!
Nepřítel vládne zemí mou;
tamť pevný hrad, – ten braňte mi,
ochraňte mě, a odměnou
bude ten hrad i šířý kraj;
ten domovem, ten vlastí vám!“
I vstane kmen a sílou lva
ubrání hrad. – Leč nešťastně
vítězstvím svým se vychloubá.
Aj, hejna vlků – hluky vran
zpět valí se, – nešťastný kmen
jest přemožen, nešťastný kmen
pod mečem sklonil hlavu svou! – –
Tam pevný hrad mu domovem,
poklidnou vlastí šířý kraj. – –
Synové jeho v šířý svět
jsou vyhnáni, – u krásný byt! –
Modrý mu blankyt přístřeším,
zelené hory stěny jeho,
nebeská světla lampy jsou.
Východ i západ růžový
purpurovými jsou čalouny,
jimž obruby květoucí větve
v čele stěn jeho modrých hor! –*

*Proč jsi tak smutný kmene můj?
ty kmene můj – rode cikánů? –*

Umlkl hlas vypravujícího a hudba, opětujič nápěv otázky poslední, obražená o daleké skály v temném ohlase zněla oudolím co vzdálené lkání. Mezi zpěvem přinesla

dívka z chaloupky rozžatou svíci a postavivši ji na kamennou tabuli opět odcházela. Ač starší z cikánů ihned ji zase zhasl, přece nebylo možno, aby Lea, která hned při počátku písně s jakousi tajemnou dychtivostí přistoupila, nebyla spatřila krásný obličej mladého cikána s tím hlubokým smutku výrazem v temném oku, a aby nebyla viděla jasnou slzu v zarputilé, skoro hrůzné tváři staršího. I starý žid přistoupil blíže, dílem hudbou, dílem podivením nad dcerou svojí jsa lákán.

Po skončené písni padla Lea, hlasitě plačíc, mladému cikánu kolem krku a slzy její vřelé padaly na tváři jeho. Dlouho, dlouho plakala, on pak pevně ji kolem těla objav, přivinul ji na hlasně bijící srdce a černé jejich vlasy, temnou nocí vjedno setkané, tvořily hustý závoj kolem obličejů jejich. – S podivením hleděl starší cikán na ně a starý žid s sepjatýma rukama, s tváří k nebi obrácenou, oči k nebi hvězdnatému pozdvihuje stál před nimi a i po jeho tváři se valily slze, leč slze radosti. Dosti se naplakavši, sklesla umdlelá Lea k nohous cikána, starý žid však ji pozdvihna odváděl dceru svou v tichý byt. Cikáni zůstali samotni.

„Půjdeme!“ pravil mladší. Hned druhý, a ochotně se chystaje k odchodu, pravil: „S radostí dále, dále do širého světa; temnáť noc mi přítelkyní dobrou.“ – „Zde nám nelze zůstatí,“ praví mladý cikán, „aniž mi ,to rádnno, ale nedaleko odtud znám nocleh jiný, kde druhdy jen divoká zvěř svou peleš mívala.“ – Zaplativše příšlé z chaloupky dívce, odcházeli ze zahrádky kolem nízkého plotu pěšinou dolů do oudolí. Blíže mlejna přešli po malé lávce potok a nedlouho nato byli na pěšině do kopce druhé strany.

U první chatrče při pěšině byl první stupeň písčité skály hustým křovím obrostlý. Nade křovím byla hluboká,

temná díra v skalině této; opatrně lezl mladý cikán v tuto díru, z povolna ho nasledoval starý a oba zmizeli v temném otvoru. Na druhé straně tohoto kamenu vylezli opět pod hustým křovím z rozevřené země a pak prolízáli mezi skalami dále, ouzkými rozsedlinami a pod hustými větvemi mladého křoví. Byla hluboká tma a husté křoví nad nimi od skaliny ke skalině srostlé nepropustilo ani jediný zásvit hvězdiček na jejich porostlou pěšinu. Leč mladý cikán zdál se zde velmi dobře povědom býti. Starší byl v patách za ním. Několikrát se prodrali uzoučkou rozsedlinou, kde jen jeden po druhém po straně se mohl prošmýknouti; mnohý již přelezli písečný kámen a stáli teď na něco prostrannějším místě před vysokou skalinou. Hustým křovím skrytou rozsedlinou lezli teď vzhůru v tento kámen; nahoře vylezli po několika kamenných stupních uzoučkou dírou pod širé nebe a stáli vysoko nad oudolím na rozlehlé skalině. Hluboko pod nimi ležel krásný dol – jezero – židova chaloupka – zřícený hrad – a daleko, daleko táhly se skalnaté stěny, až v dálce oku nelzelo ničeho rozeznati leč temné stíny na obzoru hvězdnaté oblohy. Uprostřed této skaliny, na které stáli, bylo rozlehlé dubové křoví. K tomuto se přiblíživ rozestřel mladý cikán větev jeho a pozorně kráčel houštím, krok po kroku nataženou nohou něco hledaje. Teď napomenul druhého k pozorování a sám lezl ostražitě mezi křovím nějakou rozsedlinou dolů. Starší lezl za ním asi dva sáhy hluboko a oba stanuli v skalnaté kotlině asi dva sáhy dlouhé a sáh široké. Kolem nich strměla písečná skála a uprostřed nahoře padalo malým otvorem v kotlinu tu bledé světlo hvězd. Vůkol při skalnaté zdi rozkvétal hustý bez. Vpravo rozhrnul mladý cikán bezové větve a malým průlo-

mem vlezli v temnou jeskyni. Kamkoli stoupili, všude cítili měkký suchý mech, rozestlaný pod nohama svými.

„Zde jsme na místě,“ rce mladý cikán.

„Totě dobře uschovaný byt,“ odpoví starší cikán, „jakž ty jsi se o něm dozvěděl?“

„Jak jsme se před pěti lety v Uhersku na půl roku odloučili od vašeho pluku, ukázal mi Ligán tuto skrýši,“ odvece mladší a uloživ hudební nástroj rozestlával na zemi svůj plášť. „Jak on se o ní dozvěděl, nevím; – přebývali jsme v této skrýši celý týden, ve dne do vůkolních vesnic vycházejíce.“ „Vždyť jste šli ve východní kraje,“ namítl starší, „a odtamtud jste se také vrátili.“

„My jsme cestou zašli na půlnoc a pak teprv severními krajinami obrátili jsme se půlkolem do východních krajin.“ Tak jistil mladý cikán a ulehl na rozestřený plášť v měkký mech.

„To není možné,“ odpověděl starší, taktéž si lehaje, „to není možné, abyste se v tom čase byli mohli vrátiti zpět z tak daleké cesty; a také žádný z vás neřekl, že jste byli v krajinách těchto.“

„Žádný se nás neptal,“ odvece mladší, „a mimo co jsme se zde zdrželi, nezastavili jsme kroků svých; nýbrž ustavičně bez odpočinutí spěchali jsme, abychom vás ještě v Uhřích zastíhli.“

„Podivno,“ mluvil starší cikán dále, leže blízko při východu jeskyně, „podivno, že Ligán nikdy o této skrýši nevypravoval našemu sboru, což přece učiniti byl povinen.“

„Myslil nepochybně,“ vymlouval mladší, „že není žádné popisování k nalezení této jeskyně dostatečné, nýbrž že každý, kdo chce skrýš tuto nalézt, musí do ní dříve veden býti.“

Starší se stavěl, jako by byl uvěřil, leč docela jiné myšlenky vystupovaly v jeho duchu. „A proč ty jsi mne sem svedl?“ tázal se mladšího a pozdvihnuv hlavu obrátil se k němu. „Zítřa opět půjdeme dále, dále – a nepochybně že nikdy více nepřijdeme v tuto krajinu.“ Mladší hluboké zatajiv vzdechnutí zdouhavě odpovídal: „Kdo ví, jestli vašeho spolku oudové nepřijdou v tuto krajinu, až já již nebudu mezi vámi; kdož by vám pak ukázal v tuto skryš? – Kdo ví, jestli ty sám nebudeš někdy míti bezpečného místa zapotřebí, kde bys ukryl hlavu svou –“

„Dobře máš!“ zvolá hlasitěji starší, „dobře máš, až dosáhnu cíle svého, až pomstím – – ha! slyš! někdo mluvil!“

„To tvůj hlas se tak rozléhá dlouhou a vysokou jeskyní.“

„Mlč! – slyš – opět;“ – a opravdu bylo slyšeti temný dutý hlas, buď jako by někdo z daleka mluvil, aneb ze spaní chtěl rozprávěti. Cikáni tiše poslouchali. „Chladná to noc,“ mluvil po chvíli zřetelněji dutý hlas, „chladná chladná v tvém hrůzoplém lůžku.“ Umlkl a ještě dutěji zvučel ohlas po vysokém stropu. „Chladná noc! – to jest noc tvá! – zítřa bude noc moje – –,“ mluvil chroptavý hlas nedaleko nich dále, jakoby ze sna, a něco velmi hrůzného leželo ve výrazu hlasu toho.

„Kdo rozpráví v temném doupeti?“ táže se mladý cikán.

„Hlas usnul v brlohu pomsty, aby jej nenašel papršlek měsíce!“ odpovídá zvolna hlas. Slovo za slovem jen zdouha nasledovalo, vždy však se zdál hlas ze spaní rozprávěti.

„Rozdělej oheň, Giacomo!“ pravil mladý cikán, k tomu cíli přinešené mu podáváje dříví suché, a lezl z jeskyně, aby více suchých větví nasbíral.

„Ano, rozdělej oheň – jestiž příliš chladno, zde – zde – zde – a v tvém srdci – ach!! – Však ne – ne – nerozdělávej oheň, mohl by vzbuditi papršky měsíce – a pak by –“ šepotem, jako by znovu tvrdě chtěl usnouti, mluvil hlas dále, „– pak by spatřili a překazili lásku naši – oh.“ Tyto slova tak temně a mdle byly pronešené, že je cikánům stíží bylo doslechnouti, kdyby ihned chřestot, který ven lezoucí cikán působil, nebyl tomu překazil.

„Sedni blíže – tak! – Jak ta voda hučí – Oh – tvá ruka jest studená –“ napomínal dále hlas. Mezitím se vrátil mladší cikán s dřívím a starší třením větví jedné o druhou připravoval světlo.

IV

Lutuwer.

*...Pane, noc nadchází,
je třeba jít.*

Mindowe.

*...Ano, pravda! sestoupila tvář měsíce.
Půjdu, snad mne osvěží vzduch noci.
Juliusz Słowacki – „Mindowe“*

Co cikáni ještě v hospodě zůstali, vrávoral zatím v tmavé noci starý Bárta oudolím k zámku, asi půl hodinky cesty od hospody ležícímu. Cestu si krátil vypravováním tažení proti Francouzům, a kolikrát koliv některý z jeho známých jsa poraněn v jeho povídačce padl, tolikráte také on klopýtnul a padl, až konečně klopýtnuv a učiniv pád nešťastný valil se s vršku dolů k jezeru, – leč dole, šťastně zachytiv olšinu, jen po kolena do vody přišel. Mezitím co se s kopce do jezera valil, zvonili v zámku po druhé. On mocí se sebrav na nohy, chvátal, běžel, co mohl, křičel, volal, umlkl, a opět zpozvolna vrávoraje vypravoval dále francouzskou válku; a když před zámek přišel, bylo již dávno zavříno.

Nebylo to ponejprv, co se mu to přihodilo, protož ho také žádný nepohřešil v celém zámku ; a on byl také brzo hotov. Složiv klobouk pod hlavu lehl při zdi zámecké, přikryl obličej šátkem a mumlaje cosi o Rejnu vbrzku usnul. Po celém zámku bylo ticho; jen v pokoji panském, právě

nad spícím Bártou hořelo světlo a otevřenými okny bylo slyšeti jednostejný krok přecházejícího pána.

Troubením a vyvoláváním ponocného z dolejší vsi, že dvanáctá odbila, probudil se Bárta, snící o francouzské válce. Chtěl cosi povídati, vtom ho ale zarazil hlas pána svého. – Byl to Valdemar Lomecký, hrabě z Borku, někdy setník u pěchoty císařské, který teď z okna vyložený ouzkostlivě v pustou noc vzdychal. Uleknutý Bárta, aby ho pán nespatriil a nedozvěděl se, že v zámku nespál, přitlačil se ke zdi, ani hrubě nedýchaje. Štěstí proň, že noc byla dosti temná.

„Angelíno!“ mluvil pán, „Angelíno, prorokovaná pomsta přichází – já to cítím – tak ouzko mi – tak těžko vše na mne dolehá. – – Emo!“ – pokračoval mna si rukou čelo a z hlasu bylo pozorovati, že se nedomnívá, aby hlasitě myslil, co by ani pusté noci byl nesvěřil. „Emo! – kdyby možno bylo zpět se vrátiti; – já – vinný jsem pochyboval o tobě nevinné, a ty jsi mi pomstu prorokovala, – všechny – Jítka – Lea – všechny! – –“ Po druhé hlásil ponocný půlnoc a rohu zvuk rozléhal se dalekou krajinou a nesl se vzhůru k zámku; neboť zámek nebyl již v před popsáném dolu, nýbrž stál nad oudolím na nevysokém pahorku uprostřed roviny. Nedaleko pod ním k východu ležela malá víska a jednotlivá světylka míhala se temnými stíny stromů v obklíčujících je zahradách, nepochybně že obyvatelé k zejtrejšímu svátku činili přípravy.

Pán zavřel okno; svíce uhasly a opět bylo hluboké ticho. I ve vesnici haslo jedno světylko po druhém a brzy v celé krajině nebylo ani známky života lidského. Bárta nedůvěřoval si ještě hodnou chvíli ani oči otevřítí, strachem, aby ho pán nezpazoroval. Zmuživ se posléze mrkal očima, prohlédl, a kdy viděl, že nahoře tma a kolem

ticho jest, posadil se na drnu a z povolna pánovu řeč přežvykoval. Mezi řečí hleděl v noční před sebou rozestřenou krajinu. Chladná rosa padala po polích a sem tam polétovaly mlhy a noční páry po dalekých horách. Hvězdy se třepetaly bledým prosmykem, časem se čistila některá a siné jiskry padaly k zemi temné. Sem tam nad bažinou při vzdálených lesích míhala se bledá světýlka. V rybníku dolejší vsi skřehotaly žáby a časem zaštěkal bedlivý pes, načež psi vzdálenějších vesnic odpovídali. Bártovi jektaly zuby zimou, pánovy řeči přežvykujícímu. „Angelína,“ mluvil polohlasně, „– Angelína? – tak se nazývala bývalá hospodská – aj – aj – ano – ano, baba – ne – ne to bych lhal, tenkrát ještě nebyla baba – ne; a Ema? kdo jest ta Ema? – Tomu velkému obrazu, co vedle pána v modrém pokoji visí, – ano – na mou věru – tomu s tím plačtivým obličejem říkají Ema; – ano, onehdy mi poroučela panská, abych sundal s paní Emy tu pavučinu, – ano, a to bylo s toho obrazu; – pán tam nikdy nepřijde do toho pokoje, do toho modrého, a to tam tak samá pavučina – ano – to já vím, všecko vím, velmi dobře. Kdo jest ta Ema ale na tom obraze? – snad paní? – nepochybně, sic by tam nevisela vedle pána – – no no – to snad žádný neví – já také ne. – A co dále? – mně se zdá, že také jmenoval židovu dceru? – aj – aj, Leu? snad že ne? – kdo se? – no – no, kdepak jsem zůstal?“ – Vtom naproti němu ze křovin v kopci nad oudolím vysvítl v dlouhém, dole ouzkém papršku rudý požár, dole jasný tratil se nahoru výše a výše v šíř, až posléze nejvýše s noční tmou vjedno splynul. Bártovi byla zima, a ačkoliv ještě ani dost málo nevystřízlivěl, přece si upomenul, že se sešel u večer s cikány v hospodě a ti že mívají způsob v širém poli neb v lese při ohni přenocovati. I pomyslel, že to zde také tak bude a že by se sám mohl ohřít. Oka-

mžením, že tam k nim půjde, uzavřev, otevřel mocí zapadající oči, vstal a vrávoral za paprškem. Tak vrávoral asi čtvrt hodiny, všelicos vypravuje. Notně ospalý vyvrávoral na nějaký kopeček při oudolí, – koukal, papršlek najednou zhasl, – tma vůkol, – Bárta vrávoral s pahorku dolů, zakopl, a než pod šípkovým keřem dopadl v mech, znovu usnul; a již se neprobudil, až „za nového jitra růžový ho vzbudil den“.

Rudý ten sloup pocházel, jak vyslouženec dobře předzvídal, od ohně cikány rozdělaného; leč ne pro přenocování rozdělaný byl oheň ten, nýbrž jak již dříve víme, aby poznali, odkud a od koho přichází hlas, který jim v jeskyni odpovídal. Štěstí bylo pro vysloužence, že požár ten zhasl; jistě by byl i ostatní cestu nadarmo konal původ světla hledaje; neb byť by i kámen byl zlezl, z kterého jasný sloup ten vycházel, přece by byl k ohni tomu nemohl, neb světlo jeho jen malou, asi půl čtvrt lokte širokou a taktéž dlouhou škulinou v stropu jeskyně vzhůru proráželo.

Cikáni o té škulině nevěděli, neb ačkoliv zář ohně ven prorazila, přece světlo hvězd nebylo s to nejmenší svit u vnitř jeskyně zaslati; sice by byli cikáni opatrněji jednali, aby přítomnost svou v skalínách a skrýš tu neprozradili. Co tedy zatím rudý papršlek na venku přítomnost jejich zvěstoval, podíváme se, co se v jeskyni dalo.

Sotvaže třené o sebe snětve a loučky počaly jiskřiti, přiložil mladší cikán kousek suchého sena, které ihned v jasný plamen vzňalo. Na to nakladli suché větve a brzy plápolal veselý oheň celou jeskyní jasně zářící. – Byla to rozlehlá, skoro čtyrhenná jeskyně, stěny byly z většího dílu hladké, ve stropě však bylo množství děr mechem zarostlých – aneb hustým nahoře křovím a dolů až do jeskyně se plazícími kořeny dobře zakrytých. Jediná jen z nich, kterou totiž rudý ten požár vycházel, byla

otevřena. Po zemi bylo nastláno suchým mechem; kolem v stěnách byly rukou lidskou dlabané výklenky a při zemi kolem stály kamenné stupně. Na jednom z těchto stupňů hořel od cikánů rozdělaný oheň.

Hlas, který až posud byl mluvil, umkl; – hrůzné a mrtvé bylo ticho; jen časem povzdálí některý noční pták přivítal dutým zvukem půlnoc. Ohromné stíny cikánů pohybovaly se po rudějasných stěnách a po vysokém stropu jeskyně. Obrátiv se v tu stranu, odkud hlas prve přicházel, hleděl mladý cikán v temný kout, kde se jakási menší jeskyně byti zdála; nemohl však pro panující tam tmu ničeho se dopátrati.

„Vyjdi ven, kdo jsi mluvil k nám z brlohu svého!“ volal cikán. – „Zhasni měsíc,“ – odpovídal hlas z temného kouta, „zhasni měsíc! – Co chceš? – co to dítě? – to mně? a ty dívky? mně? mně? – Já ne – to on! – to on! – Aj, měsíc, měsíc!! – Sestupuje ke mně – dlouhou bledou rukou – – paprškem mi podává dítě, dítě! – Zhasni měsíc!! – – Co ty dívky? –“ Hlas se blížil, a z temna kouta vycházela shrbená postava ženská v rudé světlo.

Roztrhané šaty visely s ní, a nepochybně že šat s hlavy ve svém doupěti byla ztratila; neb přes vraskovité čelo a přes zohavenou tvář padaly jednotlivé šedivé kadeře. Hrůzný byl výraz této tváře.

Hluboké vrásky byly temné stíny v rudě ozářeném obličejí, přes pravou tvář šla hluboká k uchu jízva a v polootevřené hubě nebylo žádných zubů. Oči měla pevně sevřené, zdlouha kráčela vpřed, rukou před sebe sahajíc. Rudá zář oblívala celou postavu a činila zjevení její ještě hrůznějším. Daleko za ní táhl se její stín, jenž čím více se blížila, tím více rostl, až přistoupivši blízko k plamenu celou za sebou jeskyni zastínila. „Ty dívky!“ mluvila dále chroptivým hlasem, rukou na odkrytou hla-

vu svou ukazujíc, „ta, co v papršlíku měsíce se topí, již voda z dlouhých černých vlasů kape, tu já neznám, já ne – – to on! to on! Ta, co červený proužek kolem krku má, co své dítě s tou hlubokou ránou v outlých prsích zdvívá? tu já neznám, já ne, to on – to on! – Haha! svedená dívka! to mi něco nového povídáš? – hahaha! –“ Tak mluvila z povolna se blížíc a strašlivé bájky se strašlivější pravdou se střídaly v řeči její. Teď přišla pod samý plamen.

„Stůj!“ zvolal mladší dotkna se její natažené ruky, „stůj!“

Zasáhnutá zastavila se, rozevřela oči, a spatřivši cizince sklesla na podlahu jeskyně – v měkký mech. „Já ne! já ne!“ volala upěnlivým hlasem, „to on, to on!“

„Kdo on?“ táže se cikán.

„Já ne, já ne! já jsem ubohá bláznivá, smilujte se nad nahotou mou! Já jsem žebračka, chudá žena ano! ano! – chudá žena! Řekla jsem bláznivá? To on! – to on! – já ne – já mám hlad! ó náramný. Mne zebe, náramně, náramně! já ne, já ne!“ – Něco zašustlo a vykřiklo pod jeskyní; rychle vyskočil mladší cikán ven, než hned se opět vrátil.

„Pták to byl,“ pravil, „sova tuším nesla se sem k světlu, které nahoře škulinou vyráží. Musíme oheň zhasnouti, sice prozradíme skryši svou.“

Od bláznivé nebylo ničeho více k dozvědění, na každou otázku jen „já ne! já ne! to on“ odpovídala a ničím nebylo možno k jiné odpovědi ji pohnouti. Mladý cikán zahaliv zimou se třesoucí ve svůj plášť, dal jí chleba, který s sebou z hospody přinesl. Ona pak zaobalivši se až přes hlavu v podaný plášť, ležla ve své temné lůžko ustavičně „já ne – já ne! – –“ opakujíc.

Cikáni zhasli oheň a ulehli při samém vchodu jeskyně v měkkém mechu. Dlouho ještě bláznivá v tmavém koutě svém hltavě jedla darovaný chléb, jednotlivá o papršku měsíčním opětujíc slova, ba zas „já ne, já ne!“ jako ze spaní volajíc. Cikáni však již ji neslyšeli; neb cestou a příhodami svými unaveni pevně spali, an již půlnoc dávno byla přešla. Bláznivá však malou chvíli pomlčevši, znovu jako ze spaní počala rozprávěti; měsíc a láska byly předměty jejích snů. – Strašná tato postava – hrůzná její tvář, – a přece i v nesmyslu svém ještě slavila lásku. – Někdy se slova její v polohlasnou spojily píseň, až posléz jemným šepotem chroptivý hlas tiše, neprobudíc spících cikánů, nasledující opětoval píseň.

*„Viz, na vodách se lodička kolíbá,
to milý můj;
on připlyne a milenku ulíbá,
to milý můj!“*

*Ach daleko – on daleko uplynul,
to milý můj!
hlubokém on tam na moři zahynul,
ach, milý můj!“*

Tišeji, tišeji vždy opětovala zpěv svůj a v bezových před jeskyní křovinách klokotal v slova její osamělý slaviček.

V

*Však slyšte! všemu hrozí proměna,
proměna, ne však změna – neb člověk nemění
řečný hlas – pravdy – hlasu předurčení.*

*Tak na jaře se přetvořuje každá rostlina,
tak potok mění vodu, zůstáváje potokem,
tak plyne den za dnem, hyne rok za rokem,
a čas je věčný jako svět!*

Stefan Garczyński

— — — — — *neboť nač dále otálet?*

Čekat a čekat, až hrobu se dočkat?

Dominik G. Magnuszewski

Již bylo jasné jitro a papršlek bílého dne zavíval škulinou v jeskyni. Světlo jeho táhlo se v bledém sloupu k východu jeskyně a padalo na temnou stěnu. Slavík, jenž v bezoví před jeskyní od půlnoci zpíval, již umkl, jiné ptactvo počalo hlasitě štěbetati. Čerstvý větřík províval jeskyní a pohrával vlasy na čele mladého cikána, který se právě z podivných snů byl probudil.

Zdálo se mu ve snách, jako by byl hledal matku svou, jako by právě, kdy ji měl nalézt, byla najednou zmizela, že mu žádný nemohl o ní povědít, a proto že se hořem tak zmořil, až posléz ani sám nevěděl, odkud přichází, jakou a kdy matku měl, žádný že ho neznal a plačící že bloudil sám po dalekých lesích. Vtom že tak smutného objala Lea, dcera starého žida, a ukazujíc k své chaloupce pravila: „Tam domov tvůj!“ On že plakal jako dítě na prsou jejích, a opravdu, když se probudil, stály ještě

slzy na tváři jeho. On jakousi tajnou touhu k Lei cítil, která mu teď ještě milejší, lásky hodnější přicházela než včera.

Vstal a v bledém papršku bílého dne mohl všecko kolem sebe, ač slabě jen, rozeznati. Plášť, který v noci bláznivé propůjčil, ležel před ním; starý cikán již také nebyl v jeskyni. Sebrav tedy plášť vyšel ven v jasné jitro. Bezoví silnou rozesílalo vůni a kapky rosné jasně se skvěly kolem po křoví i na zelené půdě skalné kotliny. Uprostřed ní seděl starý cikán, nepokojně probuzení mladšího a dalšího odchodu očekávaje. Na otázku po bláznivé odpověděl starý cikán, že dříve než on se probudil, musila odejít, a divil se, jak mohla po této skalině odsud vylézt. Sebravše hudební nástroje, které v křoví pod výklenkem skalním ležely, lezli nahoru a hustým větvím vyšli na kraj kamenu. – Celá krajina ležela v jitrním světle před nimi; celý krásný dol se svými hustě porostlými skalami, se svým jezerem, zříceným hradem na protější skalině, se svými roztroušenými chaloupkami; celá daleká rovina se svými lesy, všemi poli, zámek na vchodu oudolí, všecko leželo v růžové záři rozestřeno před zraky cikánů. – Po polích již bylo živo, ze všech stran spěchali vesničané po pěšinách k blízkému městečku, jehožto věže k západní straně z hustého strměly stromoví za borovým lesíkem, jejichžto zvony dutými zvuky zvaly na služby boží. Hluboce vzdechl mladší cikán a kvapně lezli po kamenných stupních se skaliny, aby je žádný zde nespatril a aby nebyla prozrazena skrýš jejich, jestliže se to bláznivou již nestalo. Včerejší cestou kráčeli zpět, a vycházející ouzkými ulicemi z tohoto skalnatého města, zaslechli za nízkým pahorkem vypravující hlas: „Ach – to vám byla noc! na mou věru – celá černá ne – celá nebyla černá; nebo kus byl na ní červený a jak

červený? – a táhlo se vám to jako dlouhý plamenný ocas od komety, jako ohnivé koště – aj, aj.“ Najednou mnoho tenkých hlasů – „aj, aj!“ – se vši silou křičelo, a když již všickni umlkli, tu bylo ještě hrubý hlas, který dříve vypravoval, slyšeti, jak to „aj, aj“ několikráte po sobě opakuje.

Vystoupivše na pahorek spatřili cikáni vysloužence Bárta na malém pahrbku pod šípkovým keřem sedícího. Kolem něho stály děti všelikého stáří a pohlaví, to sedělo, ono stálo, to opět jiné menší drželo na ruku a tak dále. Mnoho šípkových keřů květlo vůkol po vysokých mezích a silná vůně vála z nich celým tím jasně zroseným dolem.

„A tu já se vám ženu za tím, vytasím šavli –“

– „A kde je šavle?“ táží se děti.

Bárta rychle sáhl po boku, šavle nebyla v pošvě.

Dlouho se pamatoval Bárta, než si vzpomenu, že ji včera v židově zahrádce před cikány na tabuli hodil, a pak, zapomenuv se, „prokletá potvora!“ hlasitě vykřikl, „v židově zahrádce jest na kamenné tabuli.“

„A jak tam přišla?“ táže se jeden z hochů, „když jste ji tady vytasil?“

„A, prokletá potvora!“ zvolal Bárta, „jak jsem ji vytasil, vyletěla mi z ruky!“

– „A letěla až do židovy zahrádky?“ ptaly se děti.

„Ano, do židovy zahrádky,“ opakoval Bárta, „zrovna na kamennou tabuli!“

– „Ale, jak jste to viděl, když noc byla tak tmavá?“ divili se posluchači jeho.

„Eh – ach – – ten ocas tak svítil, to světlo, ano, ano, a teď držte hubu a nemaťte mne a poslouchajte! – tedy vytasím tu šavli – ano tu šavli, – abych toho draka mohl zavraždit, který chtěl naši milou krajinu zahubit, nebo jiného to nic nebylo nežli ohnivý drak –; takový ocas

nic jiného za sebou netáhne, ocas jako pavez – aj – aj! –“ A opět všickni posluchačové jeho „aj, aj“ vyvolávali, až posledně starý vyslouženec, co ohlas posluchačů svých, hlučné „aj – aj“ několikráte opakoval.

Cikáni přistoupili blíže a poslouchali vypravování jeho.

„A tu jsem zakopl a letěl jsem tudyhlenon dolů, drak se ulekl, schoval svůj ocas, ztratil se, a já jsem upadl hahaha!“ Celý dol se „hahaha!“ smíchem dětí poslouchajících rozléhal, a když pak již všickni umkli, tu ještě starý vyslouženec co ohlas se dosmívaje, počal dále vypravovati: „Ráno byla tuze zima; ráno si sednu, skrčím se, ano, na mou věru, skrčím se a sedím, a zůstanu a zůstanu sedět; či ne – ne, to bych lhal, nebo teď vstanu a půjdu, a půjdu – až přijdu –“

„Do židovny!“ všickni najednou vykřikli, jako by to obyčejný býval konec všech povídek Bártových. „Do židovny!“ doložil Bárta, a sebrav se na nohy, kráčel dolů k jmenovanému místu. Cikáni se přidali k němu a tak všickni tři ztratili se po pěšině v skalínách. Děti ještě dlouho za nimi „aj – aj!“ pokřikovaly, a kdykoliv umkly, tu vždy Bárta své oblíbené „aj – aj“ po nich opakoval.

Když již dost hluboko mezi skalinami došli, takže se křovinami a pod větvemi březovými již nemusili vyplítati a prodírat, tázal se mladší cikán Bárty, co by to bylo za bláznivou, kterou včera mezi skalami že potkali, předstíral. Bárta hned k vypravování hotový posadil se na nízkém kamenu, nakroutil vousy a počal: „Ah – já vím, všecko vím, a velmi dobře. Ta bláznivá – byla malá shrbená? Ne? – To byla naše bláznivá žebračka. –“

Když však cikáni mysliili, že by mohl po cestě vypravovati, vstal Bárta, a postaviv mladšího cikána před a staršího za sebe, poručil, nyní aby stejným krokem po ouzké stezce kráčeli; tak že budou oba moci slyšeti

dobře, a pak počal velmi hlasitě vypravovati: „Za čtrnácte dní bude tomu právě rok, co se sem se svým mužem, kdoví odkud, přistěhovala. Aj – na mou věru, to vám byl podivný muž, podivný až jak, ano; a ona taktéž. On býval také voják, rád mluvil, byl veselý jako já – jenže se celý den z hospody do hospody toulával, skoro ustavičně opilý, hahaha! – Ale něco vám povím – ano – to žádný neví, komu jsem já to neřekl. – Ano, každý myslil, že je to její muž, – ona tenkrát ještě nebyla sice bláznivá ale – ošklivá až jak, ano – zeškrábaná, obličej potlučený – oh, až jak celá, každý to myslil – ale já – já jsem prokletá potvora – já jsem to všecko vyčíhal. On nebyl její muž – aj – aj – ano – nebyl, on s ní jen tak chodil, protože prý měla peníze, a on je potřeboval, on mi to jednou povídal v židovně. – Ona prý chtěla, aby s ní šel, aby se vydával za jejího muže, – on neví proč – žádný neví proč a já také ne! a potom prý si tady koupila tu chalupu. – Ano, ona již tenkrát také byla tak podivná; to prý ona sama si obličej tak zeškrábala – on to všecko mi povídal. Celý den prý sedávala v chalupě, v noci ale vždy chodívala nahoru oudolím, tam ke kostničímu kamenu, a tam každou noc – ne – ne, to bych lhal, ne každou noc, jenom když měsíc svítival, ano – a to vám prý podivné řeči mluvívala. Tam prý vždycy k ní – prokletá potvora – ano, měsíc chodíval a dlouhou rukou, bílou jako sníh, prý jí podával nějaké dítě; a kdyby byla nešla ku kostničímu kamenu, tedy by prý byl vezdy oknem k ní přicházel, a pak prý by to byl každý mohl viděti. Tak to ale neviděl žádný, žádný, a já také ne. – Půl leta nato zemřel jí muž, ne – ne muž – ale ten, co s ní zůstával, právě když ona již nic neměla, leda v hospodě a ve vůkolí nějaké dluhy k zapravování. – Z chaloupky ji vyhnali, a neměla od čeho živa býti. Ni-

čehož neměla, ani co by do oka padlo. – Víc a více čím dále na rozumu pomatena chodívala pak ve dne ke kostničímu kamenu a tam sedící pod starým dubem žebrala na pocestných – a na noc se vždy udělala neviditelná. Potom již nikdy nesedala při měsíci pod starým dubem – ano, nikdy – neb teď se vám počala jeho záře náramně báti. Já to vím dobře – velmi dobře. Nebo jednou šel jsem z blízkého města domů; bylo pozdě večer – a zamračeno – až hrůza – aj, ano, až hrůza. Šel jsem lesem, kolem kostničího kamenu, – tma bylo, a já jsem se, – ne – ne – to bych lhal, ne – já jsem se netrásl nikdy – nikdy. – Ale jdu a jdu, až přijdu do ži – e – ne, až přijdu k starému dubu. Jdu pomalu a dávám pozor, abych nikde do stromu nevrazil. Tu vám začne vedle mne nějaký hlas žebroti; já se – ne, ne, to bych lhal, neleknu se, a chci jítí dále. Najednou se vám roztrhly oblaky – a zrovna nade mnou, ano, zrovna nade mnou stojí měsíc, a přede mnou pod starým dubem stojí bláznivá – a dá se do křiku – a běží běží, vrhne sebou o zem, a ryje rukama v zemi, a zakrývá ní svůj obličej, a já utíkám, a ten křik za mnou – a utíkám lesem – až, hahaha! jak? – Kdepak jsem zůstal? – ano – teď se docela zbláznila, ano dočista. Ve dne jako vždycky chodívá žebrotou a sedává u kostničího kamenu, a v noci vždy zmizí – ano – proklatá potvora – pryč jest. Vůkolní lid se jí zdaleka vyhýbá, neb na koho prý promluví, tomu jistě neštěstí nastává.“

Mezi tou rozprávkou přešli potok a šli pěšinou vzhůru k židovně. Lea stála při plotu zahrádky, hledíc dolů k nim, oko její i usta zdály se usmívati. „Aj, aj,“ divil se vyslouženec, patřící k ní vzhůru, a pro samé „aj – aj –“ ani k slovu nemohl přijíti, aby na otázku cikánovu, čemu by se tak divil, mohl odpovědít. Tak došli

v zahrádku. Všedším běžela Lea vstříc, a objevši mladšího z nich, hleděla mu pevně v temnomodré oko. „Zůstaň u nás,“ volala hlasem prosebným, „zůstaň u nás; i my jsme cizinci v zemi této; stán náš buď stánem tvým s námi. Můj otec tomu přivolil, ano – on si to přeje. Zůstaň s námi!“ Starší cikán se zachvěl při slovích těchto, jako by podivně působilo jediné slovo „zůstaň!“ na všecken život jeho. Mladý cikán, zadivený sice, ne však proto, že tak

s ním zacházela, nýbrž že sen jeho přišel k vyplnění, hleděl v krásnou její tvář, nemoha slova promluvit.

Starý vyslouženec pro nesmírné podivení, ustavičně opakované „aj – aj“ ani skleničku kořalky požádati nemohl, až uslyšev zvonek na zámku, který ho obyčejně volával, rychle po skleničce vzkřikl, přinešenou nakvap vyprázdnil, spěšně postavil a ihned odcházeje mezi samým „aj – aj“ za potokem v křovinách zmizel.

„Zůstaneš u nás?“ opakovala Lea prosebně svou otázku. Mladý cikán již včera, nespátřiv ji ještě, Leu miloval pro soucitnost její; sen jeho rozmnožil kvapně zkvětlou lásku; uzřevšímu pak teď krásnou její tvář zdálo se, že nikdy se s ní nemůže rozloučiti.

Ona stála před ním ve včerejším východokrajinném obleku; černé kadeře vyvýšovaly milou bledost něžného obličej; a ty černé oči, které se dnes po prvé usmívaly, neodložily ještě dlouho trvající smutek, takže se mladému cikánovi – vpravo starobylé zříceniny pevného hradu, vlevo v růžovém světle jitra stupně písčité skály vidoucímu – zdálo, že patří ve tvář nejkrásnější dcery sionské, slzami se usmívající nade zříceninami zpuštělé Jerusalema.

I on byl, ač postava jeho nepatrná a v vzrůstu svém zohyžděna byla, i on byl jinoch krásný, co se obličej

jeho dotýče. Černé kadeře, temné vousy byly ozdoby kolem krásné, význačné tváře, jenž dlouhým cestováním temnorudě opálena tak smutně a půvabně se usmívala. Celé jeho chování, každé hnutí jevíly náramnou živost a temnomodrého oka skoro divoké časem vzplanutí prozrazovalo, že milování jeho rovně k přání, jakož i k obávání jest; což však v srdci děvčete vždy jen větší budí lásku. S planoucí tváří hleděl v oko Ley a její se stopilo v temnou hlubinu oka jeho.

„Zůstaň s námi!“ žádala Lea; on ji miloval a přece zdálo se, že ho něco táhne odsud. „Zůstati s tebou? zde zůstati mám?“ volal smutným, žalujícím hlasem, „s tebou? – ó jak bych rád! – Mne nikam touha nevábí, kmen můj nezná vlasti nižádné, po níž by si zastesklo srdce jeho! – Zde zůstati mám? – Všecko mne tu k sobě vábí, zde se mi zdá, jako by mě každý kmen, každý kámen znal a vypravoval mi o dávných časech i o dnech dětinství mého! – A – přece –“

„Zůstaň s námi!“ žádala Lea, „proč toužíš, proč žádáš odejít odtud, kde pravíš, že tě všecko k sobě vábí?“ I starý žid přistoupil, prose, aby zde zůstal, a v prosbě jeho se ziskuzádost s láskou k dceři své podivně střídala. „Zde stánek bude náš,“ končil prosbu svou, „zde byt bude náš! – Dlouho-li ještě může býti přáno šedinám mým, abych bydlel mezi vámi a abych vládl jměním svým mezi vámi? A jestliže shromážděn budu k otcům svým a prach můj v cizou zašlapán bude zemi, kdož ochrání nešťastnou dceru Izraele, kdož jí ochrání jmění, které nashromáždil otec její ve strastech života toho?“ Při jmenování svého jmění vždy se bázlívě ohlížel, aby žádný mimo cikána neslyšel vyznání toto, a jeho hlas vždy tak seslábl, že ani cikán sám tato slova nedoslechl. „Žádný necítí s ní,“ mluvil dále, „žádný necítí, co doléhá na srdce její! Žádný nezná

uvážiti její bol, než kdo bloudí jako my vzdálený od vlasti své. Kdož se ujme bídné dcery sionské, až otec její usne povolán v lůno Abrahama? Potupent národ náš, žádného práva nešetří se k cizincům! Kdo ochrání před potupou dítě zpustlé Jerusalem? Jako vlci v pohoří pustém číhají na nás, aby se rozdělili,“ ohlížeje se šeptal, „o rouno beránčí. K tobě důvěru má dítě mé, srdce tvé se prozradilo včera mezi námi. I ty jsi osiřelý, rozplašený národ tvůj nezná syna svého, není žádný, kdo by provázel milostí kroky tvé putováním pustým. Ty jsi zvyklý snáseti, tobě netřeba mnoho. Dcera má tě miluje! –“

Obejmutého držela až posud Lea pevně ve svém náručí, jako by se bála, aby vzdoruje prosbě otcově neušel objetí jejímu. Leč on v uplakanou Ley hledě tvář sklesl v pestré kvítí k bosým nohoun jejím a s neobyčejným národu svému zápalem „Leo, ty mne miluješ?“ volal, objímaje kolena její.

„Ano – ano!“ odpovídá Lea, sklesší taktéž k němu, a klečíc v pevné vinuli se objetí.

„Kdyby láska tvá dosáhla výši milosti mé!“ upěl cikán.

„Jen hloub želu mého vyrovná se výši lásky mé,“ odpovídá Lea.

„Hluboký zármutek obestřel srdce dcery mé,“ mluvil starý žid stoje před nimi, „jako v chladnou mlhu halí studené vody Cedronu hory olívy; a proud slzí jejích byl co silný pramen zdroje Siloah, hučící v oužlabí skalném: leč příští tvé zaplašilo mlhu s palmy na Jordánu a s lze její jsou rosa na rozkvětlé růži Jericha.“

„Leo! milenko má! choti má!“ volal cikán.

„Zůstaň u nás!“ opakovala Lea.

„Tedy mne přijměte skaliny ouzké v náruč svou, pěstujte mne co nemluvně v kolébce libé, šepotejte stromy

mladistvé ve sny mé a udřímejte srdce mé, uspěte žal můj!“

Tak zalkal cikán v květoucí dol v hlubokém utonuv zamýšlení.

„Oblažené bude opět stáří mé,“ pravil žid vděčně se-pjav třesoucí se ruce, „a šediny moje bez utěchy nezůstanou v poslední čas dnů mých. Již nebudeš opuštěna co hrdlička ve skalách Arabie, veseliti se budeš po pahorkách květoucích co srnka na horách Beter, a hlas tvůj bude co zpěvce na vinicích v Engadi. – A i tobě blaho bude mezi námi; v okolí jest vesnic bohatých, hudbou jmění tvé se zvýší jako cedr na Libanu!“

„Zůstaň s námi!“ prosila Lea.

„Ano, ano! zůstanu s vámi! Kam by mne vedla pouť má? V pustý, cituprázdný svět, kde žádný nezná želů mých, nerozumí srdci mému – necítí se mnou žádný! – Zde domov můj, otčina má, vlast' má! zde láska má mě uvítá, milost zdržuje a soucitnost provází! – Ano, zde zůstanu, mezi vámi!“

Starší cikán vezma hudební nástroj svůj a obraceje se od nich, „mějte se dobře!“ pravil, a odcházejícímu ze zahrádky svítily se zraky podivnou citlivostí. Vraskovitý jeho obličej jevil jakousi touhu, lásku, mstivost, a mnoho jiných vášní střídalo se v něm v strašlivé směsici u divém sporu s pošedivělými vousy a vlasy.

„Ty nás neopouštěj!“ volal mladší skočiv za ním a zachytiv ruce jeho zamezil mu odchod, „ty nás chceš zde opustiti, kde já doufám naléztí, po čem jsem dlouho již toužil?“

„Pryč, pryč! touha má, pomsta má neznají zůstání, pokoj žádný, odpočinutí žádné!“ odvece starší.

„Tak dlouho jsi hledal nadarmo, a teď ještě doufáš, že nalezneš, co tak dlouho nadarmo hledáno. Ty jsi byl otcem mým!“

„Právě proto, že tak dlouho nadarmo jsem hledal, nevyhasla touha pomsty mé, leč rozňata nanejvětš pudí mě dál a dále –“

„V stáří tvém –“

„Právě že málo jen dnů zbývá ještě životu mému, tím více třeba namahání, dosíci dlouho hledaného cíle! Pryč, pryč, do –“

„Otče, pamatuješ noc, kdy jsem po prvé přišel k vám? Opuštěné dítě bloudil jsem lesem hustým, z daleka mi zářily ohníčky co hvězdy naděje; já spěchal za nimi. Kolem ohňů sedí sbor neznámý. Kmen to cikánů. Deštěm zchrádlého ty jsi zavínil ve svůj plášť a k svému přijal jsi mě ohni. Něco nevyslovitelného, jak jsi pravil, vábilo tě ke mně a taktéž i mě k tobě. Ty jsi slíbil, že mne neopustíš, a já – já jsem bez tebe nemohl býti. – A teď chceš ode mne – teď mne chceš opustiti? Zůstaň s námi.“

Starší cikán mlčel.

„Každého dne svobodno ti jíti do okolí – můžeš i déle zůstat, jen se vždy opět povrať k nám!“

Starší ještě mlčel.

„Kdo ví, jestli zde nenalezneš –“

Starší cikán se zachvěl; jakoby blesk přeletěl nějaký paprsek citu obličej jeho, a jako by dříve již byl o tom přemejšlel, zvolal: „Pozorovals? myslíš? – ah – ty nevíš! – ano zůstanu!“ – Obrátiv se složil housle své, vzal mladšího plášť, sám žádného nemaje; a přes plot přskočiv během spěchal v dol, oudolím vzhůru, až zmizel u záhybu skalním. –

VI

– – „o, kéž by věčnou trpěl muku,
kdo příčinou jest mého zatracení.
Necht' slzami hasí věčné věky peklo,
a nikdy nezíská milosti nebes,
jako já nemohu – – – –“

Seweryn Goszczyński

Tak zůstali cikáni v krajině této. Ve dne chodívali po vůlních vsích a hospodách podle obvyklého jim života, na noc se mladší navracoval v židovu chaloupku, kde od toho večera veselejší mu nastal život; starší však ještě i po nocích jiné, tajné konával cesty. Vyslouženec Bárta navštěvoval, jako posud, každého večera židovnu, a býval-li vesel, když oni truchlili, dá se lehce pomyslit, že nebyl truchliv, když oni než jindy byli veselejší. On, starý žid a dívka služebná, slovem všickni milovali mladšího cikána, starého však počínání, ač zřídka kdy byl k spatření, v jednom každém budilo tajnou hrůzu. Mladý cikán celým srdcem a vším plamenem první lásky miloval Leu, jak jen tak mladému, již rodem a vychováním rozohnělému cikánovi bylo možno, který po prvé nalezl člověka, který s ním stejně cítil. Může býti, že ještě jiná plamenné lásky byla příčina, která později pokračováním v příběhu zřejměji se pozná. Lea jeho taktéž i z těch samých příčin milovala a byla, či se jen zdála, den ode dne veselejší.

Leč náramná žárlivost cikánova kalila nejen jeho, nýbrž i její blaženost. Jest to úkaz nezřídský, že čím plamennější jest láska milencova, tím ohnivější i jeho žárlivost.

vost. Tak i zde. Někdejší smutek Lein byl cikánovi na nejvyšš podezřelý a časem někým ze spoluobyvatelů chaloupky pronesená slova, kterýchž cíle se dopátrati nemohl, podporovala důmínky jeho. V příležitosti takové horoucími na Leu dotíral slovy, leč ona přísahajíc, že mimo něho nemiluje žádného, ujišťovala, že on první jest i jediný, který lásku její získal. Po takových rozprávkách předešlý zármutek se navrátil v její obličej a cikán, domnívaje se, že pochybování jeho smutku toho jest příčinou, slzavě ji za odpuštění prosíval, slibuje, že nikdy již nebude pochybovati. Nadarmo; – již zjitra opět nepatrné slovíčko vzbudilo jeho žárlivost, malicherná myšlenka uvrhla jej zpět v nevyhaslý plamen strašných pochybování.

Bylo to asi po třech nedělích od příchodu jejich, kdy cikáni navečer od sebe se rozloučivše a každý za svou spěchaje příčinou v rozdílné strany se rozešli. Mladší kráčel hlubokým dolem, hustým borovým lesem k židově chaloupce a právě se blížil k starému dubu u kostničího kamenu.

Nejprostrannější to rovné místo na celém na několik mil dlouhém, ostatně však velmi ouzkém oudolí. Po pravé straně jest příkrý, vysokými sosnami porostlý vrch, přijehožto patě silně hučí neviditelný potok, který z rozevřené vyřítiv se skaliny padá v husté, nízké křoví. Prostranné to místo jest okrouhlé, celé mechem porostlé a mimo ouzký průchod vlevo kol a kolem hustě zarostlé křovinami, přes něž vysoké, husté přehlížejí sosny. Středem vede široká písčitá pěšina. Ta uprostřed roviny kolem starého širokého dubu se rozdělivši, dále se opět v jednu širokou stezku spojí. Dub ten jest rozlehlý sice, ale ne vysoký, nýbrž zhrbatělý, nahýbá se k půdě, z které vyrostl. Nesmírným stářím již celý jest vydutý a rozvrtná

i místem propálená kůra jeho strašlivé tvoří podoby. Koruna jeho jest celá přes nízký mech porostlý kámen k západu skloněna; k východu však stojí jen dvě dlouhé větve na koncích svých toliko zazelenalé, takže se zdá, jako by dvě dlouhé zhrbatělé a zkřivené ruce daleko před sebe zelený podávaly věnec. Pod nimi v duté kůře jest vytvořený hrůzný obličej lidský, jehožto vypálené duté oči v temné noci shnilotinou modravě se třpytí. Pod obličejem jest v dubu veliká dutina, co doupatá skryš divé zvěře, a dlouhý bílý mech visí přes ni, jako dlouhá brada hrůzného obličejce. Ve vydutině té jest písečný kámen, na způsob sedadla vystrouhaný a celý mechem zarostlý. Jest to sedadlo bláznivé žebračky.

Od tohoto dubu vede jiná, užší pěšinka vlevo k ouzkému průchodu, za kterýmž náramně rozlehlý, křovím obrostlý stojí kostničí kámen. Jest to písčítá, rozsáhlá, asi půl sáhu nad křovím strmící skalina, na níž dešť, a může být i ruka lidská, samé jakoby lidských hnátů a lebek vytvořily podoby, od čehož se jí tuším takového jména dostalo. Přes tuto skalinu musel přelézti, kdo pěšinou touto chtěl jíti. Za kamenem pak byla ouzká, dál a dále čím výše vzhůru se táhla – širší stezka. Stezka tato vedla mezi písčítými stěnami, které taktéž jako by lebkami a hnáty byly poseté, vzhůru výš a výše až nahoře do hustého lesa. Při lebkách stěn těchto chvělo se buď zelené křoví co péra na přilbici, buď červenavé kvítí, panny slze zvané, věncilo lysé lebky.

Pěšina tato málo byla ušlapána, znamená, že málokdo se osmělil stezku tuto voliti, obzvláště v noci se žádný stezkou touto přes kostničí kámen lézti neopovážil a každý raději širokou pěšinou dolem více než půl hodiny si zašel. Šla totiž o tomto místě pověst, že po této ouzké pěšině mezi vysokými, lebkami a hnáty posetými stěnami straší; drkotající lebky a hnáty že se pohybují

na svých místech, a kdož zde bílou postavu spatří, toho že brzká očekáva smrt’.

V posledních časech obzvláště žádný tuto cestu nevo-
lil, leda starý cikán, chtě se s mladším sejít, aneb bláz-
nivá, kdy se navracujíc ze své žebroty putovala k doupěti
svému.

V tom místě u starého dubu sešla se Lea s cikánem.
Byl pozdní večer, silně a nakvap se soumračilo, nebo
slunce se stopilo do hustých černých mraků vystoupých
na západním nebi. Okraj mraků ještě broubila zlatá zář,
dolejšek jejich však, kde na dalekých spočivaly horách,
časem rozkřížil bledý blesk, a lehce bylo souditi,
že po dnešním parném dnu mocná se na noc přivalí
bouře.

Lesem, kvapícím temnem stíněným, silná se plížila
vůně. Hluboké, bezdušné bylo ticho; ani dost lehounký
větřík nepohnul kvítkami u vysokém mechu a na břehu
potoka. Jako temné stíny stály vysoké borovice
za hustým křovím, které rovinu tuto kol a kolem broubi-
lo. Uprostřed v své strašlivé postavě stál starý dub a ve
vydutíně jeho seděla ještě žebrající bláznivá. Oči k těm
dvoum nad sebou nataženým větvím majíc obráceny,
nesrozumitelná šeptala slova. Nelzelo rozeznati, zdaž
se modlí aneb tajná v slovích jejích bloudí kletba.

Z hustého křoví v prostoru vystoupivšímu cikánu běžela
Lea s radostným zvoláním vstříc, již dříve na planinu
při starém dubu přišedši. Chtěla mu kolem krku padnouti;
on však vztaženou naproti ní rukouji zadržev, „zpět!“ hlubo-
kým, třesoucím se hlasem zvolal. Bylo na něm znáti,
že cestou velmi spěchal, neb sotva dychajícímu silně a rychle
zdvíhaly se a padaly řádra.

„Zpět ode mne!“ zvolal, „zpět! To jsem očekával!“

„Milence!?!“ uleknuta vykřikla Lea.

„Jak sem přicházíš?“ táže se kvapně cikán.

„Tobě vstříc jsem vyšla!“ odpovídá Lea.

Cikán: „Dnes? – právě dnes? – proč ne jindy?“

Lea: „Nevěděla jsem nikdy, kterou se budeš vracet cestou. Včera jsi pravil –“

Cikán: „Ó výborně! tak mě nezklameš! Leo! – (velmi bolestně) Leo! proč jsi lhala mě milovati; proč jsi mne nenechala jít v širý svět? – byl bych nepoznal blaženosti, po které tě nadarmo dychtiti budu! –“

Lea: „Opět tě sen tvůj –“

Cikán (divoce): „Nemáš mi nic říci? v ničemž mě za odpuštění prositi? v ničemž ? –“

Lea: „Já nevím –“

Cikán: „Nic nevíš? – Opravdu? –“

Lea (žalostivě): „Nic!“

Cikán: „Leo! (divěji) Leo! nic nevíš?“

Lea: „Opět tě –“

Teď cikánova divokost nejvyššího dosáhla stupně. Pevně chopiv Leu za ruku, divoce se třpytícíma očima hleděl v ubledlou jí tvář a na celém těle se třesa dutým volal hlasem: „Ó, rci jen, že jsi mě tak časně neočekávala, – přiznej se! – Leo, kdo byl onen ve skvostném mysliveckém oděvu, bílé péro houpalo se mu na zeleném klobouku. Černé vousy –“

Lea, ač již více takových prudkosti jeho výrazů byla svědkem, náramnou hrůzou se chvěla a velké slzy se jí lily po bledé tváři.

„Černé vousy,“ opakoval cikán, „dvojku na rameně, kráčel nahoru lesem –“

„Valdemar Lomecký! to on, to on! já ne – já ne!“ zvolal nad nimi hlas. Bláznivá stála na sedadle svém a rukou vysoko vyzdviženou držela se suchých větví.

Bez vykřiknutí, ano beze všeho zvuku a hlasu sklesla Lea v mech pod starým dubem. „Leo! Leo! proboha!“ volal mladý cikán; ona však zdvihši se ubíhala rychle k domovu. Mladý cikán kvapil za ní; již daleko se míhal šerem bílý její šat. „Leo! Leo!“ volal cikán spěchaje za ní, až pak v dálce umkl jeho hlas.

Pískaje si, přelízal starý cikán po chvíli kostničí kámen a přeskočiv kráčel, ničehož kolem sebe si nevšímaje, za nimi v tmavou houšť. Chechtající se bláznivá zůstala sama v temnu lesním.

Hlubší a hlubší valila se tma ve klín hlubokého dolu a vysoké borovice kolem mizely v mrákotách. Starý dub se zdál v temnu tomto příšerná co postava seděti uprostřed pusté planiny a zdvíhajícím se vichrem pohybovaly se nejdelší jeho dvě větve k východu, co daleko sahající ruce. Smutná skučela vichřice mezi kostničími stěnami přes kostničí kámen a mladé křoviny se houpaly, co temné chochole bílých přilbic, po kamenných lebkách. Chechtající se bláznivá seděla pod houpajícími se větvemi ve vydutíně starého dubu v hluboké tmě. Strašlivý obličej v kůře dubu svítil shnilýma očima temnou nocí. Ona však ustavičně temné kletby šeptala a daleký hrom burácel zhluboka v strašlivá kletby její slova. Časem osvítil bledý blesk mdle širou prostoru, takže jen z polovice starý dub, kostničí kámen a vůkolí jeho byly k spatření – a vždy opět černější a černější se sevřela noc.

VII

*Osamělá – dívka:
i očima i povzdechem
dotýká se tváře měsíce.*

*Po nebi hledá anděly,
bílý prs hněte ručkami:
„Vezmi mne, měsíci spanilý,
k sobě, na světě zle je mi...!“
Alex. Dunin-Borkowski*

*Šeptal, šeptal svůj příběh – a rytíři ve tváři
černé, černější mraky se víc a víc utváří;
a znovu teď tvář zoufalstvím zatemnělá
zápalem hněvu jak bleskem se ozářila celá;
až v něm konečně vzplanula ta posupnost divá,
jež v jedno místo, do odpůrcovy rakve se dívá,
láme nejsvětější pouta v ohni svého pekla,
kdy i v nejbližším srdci hořkost jedu tekla,
až povstala v něm konečně ta touha šílená
krve – křiku – zvonů – plamen zkaženého lůna,
jež pochodeň domácího sváru rozněcuje
ve vlastním hnízdě – zločinem za zločin usmrcuje.
Antoni Malczewski*

*Někdy obzor puká od jednoho k druhému konci
a anděl bouře, jenž podobá se nezměrnému slunci,
rozzáří tvář a opět pokryt polibkem
odchází do nebe a dveře mraků přivírá za hromem.
Adam Mickiewicz – „Pan Tadeusz“*

Již se náramně sešeřilo; mračno se valilo nakvap od západu a co padající nebe blížilo se k žíznivé zemi. Temnota hustá tížila skaliny a stromoví a plížila se kolem zřícené věže; než starý Bárta nicméně přece seděl u židovy chaloupky a časem křížující se blesk ukazoval ruce jeho cestu k plné sklence, jestli některé „aj – aj“ mezi vypravováním již opilému vyklouzlo z ust. Právě pohlížeje k mračivému nebi a k zříceninám v šero zahaleným, končil svou pověst, kterou mimo něho žádný neslyšel, a po prvé snad dnes s tím doložením končil, že „půjde a půjde, až přijde – ze židovny“.

Vstal, přitiskl sklenku k ustům a vyprázdnil ji, čímž se – dle vlastního vyjádření – dorazil, motal se ze zahrádky. Mezi dvířkami letí mu bílá postava vstříc. Vrávoraje valí se na stranu. V patách za postavou tou, byla to Lea, běží mladý cikán, „Leo! Leo! tedy přece!“ zoufanlivě volaje. Lea sklesla při kamenné tabuli v trávu. Starý Bárta přivrával také k stolu a skleničkou o tabuli, zazvoniv ukazoval příběhší dívce na skleslou Leu.

Ta jakoby již uvyklá na takové výjevy, pozvedla dceru pána svého na drnové sedadlo ke kamenné tabuli, a Lea, hlavu na ruce složivši, hlasitě plakala.

„Leo! Leo!“ vzlykáje volal cikán, klečící při nohou jejích. Hlas jeho byl hrůzný, jako by z hlubokého uvadlých prsou hrobu přicházel. „Leo! tedy přece pravda? přece mě neklamalo toužení mé? – Leo! jen jediné slovo!“

Plačící neodpovídala; – on však sebrav se kvapně povstal. Strašné předsevzetí jistotu zvědět proměnilo najednou chování jeho. Jako jízlivý blesk přelétlo divoké usmání rty jeho, rukou sáhl po čele a po prsou, a pak, jakoby zaražený, tázal se služebné dívky: „Co jest jí? – Judito, rci, co jest jí? –“

„Já nevím,“ odvece dívka, „taková bývala, nežli jste přišli k nám, – tak bývala – ale proč? – to já nevím!“

„Taková bývala!“ opakuje cikán, „a vždy taková bývala, již od narození svého?“

„Ne, to ne! – ona bývala veselá, veselejší nežli já, ale –“

Vtom se náramně zablesklo a celá dříve temná krajina byla viditelná. Dívka se zarazila; cikán stál však nepohnutý, s rukou v prsa zarytou, a ustrnulé oči beze všeho světla na dívku maje upřené. Bárta v trávě povalený, namáhaje se vstáti, hlasitě vykřikl, a žehnaje se, zpět se povalil. Lea mezitím povstanouc prosebně k dívce ruce i oko pozvedla, než příliš slabá opět sklesla; což však ani nepohnutý cikán, ani dívka k vyslouženci obrácená nepozorovala. Blesk zhasl a ještě hlubší než před ním byla tma.

„Ale, ale –,“ důrazně spěchal mladý cikán.

„Ale jednoho času, jest tomu osm let,“ pokračovala dívka, „přišla u večer Angelína, hospodyně ze zámku, bývalá hospodská, a tajně promluvivši s pánem, odvedla Leu. Kam? nevím –.“ Hluboce vzdechla Lea; bylo to vzdychnutí jako umírajícího. „My jsme nepokojně očekávali návrat její. Netrpělivý otec jí několikrát v ouzkostech vyšel vstříc; – nadarmo; – ještě ouzkostlivější vždy se navrátil.“

Cikán stá jako zkamenělý. Dobře, že hluboká tma halila tváře jeho, zhrozená by sice byla prchla dívka před obličejem jeho.

„Po půlnoci,“ mluvila dále Judita, „po půlnoci příběhla sama, prostovlasá, roztrhaná, sama proti sobě zuříc: ‚Nešťastný národ náš, kdo obrání vyhnance v cizí zemi!‘ byla polomrtvá slova její. Více nemluvila, nevyjevila nikdy. Jestli ji kdo na ten čas byl připomenul, jako dnes

bylo chování její, a od té noci nepřišlo usmání v bledou její tvář; nýbrž beze slova promluvení sedávala tamto při chaloupce s okem v dálku upřeným, jen někdy smutnou si zpívajíc píseň.“

„Kdeže byla? – co tam dělala – neví žádný, – docela žádný?“ volal cikán, nucenou tichostí zmírňuje slova svá. Horké slzy se mu valily po opálené tváři a horká krev se prejštila ze zbouřených prsou pod sevřenými v ně prsty. Vtom volal nemocný starý žid v chaloupce a Judita spěchala v nízkou sednici.

„Žádný že to neví? – každé dítě to ví,“ počal vyslouženec, mezi vypravováním na nohy přišed a ke stolu dovrávorav, „ano, každé dítě to ví – já jsem jim to řekl sám jsem to všechno vyčíhal. – Zporučili mi to sice, dostal jsem, že jsem nemlčel, výprask, na mou věru – ano – Ale kdyby mě hned zas položili, ven to musí; a beztoho pán dnes ještě není doma, šel přes pole, do městečka, a nepřijde domů, až – až – ráno –“

„Tedy žádný neví!“ vzdychal nevšímaje si Bárty cikán a obracel se jako k odchodu.

„Ou, Ou ! stůjte!“ – chopil se Bárta cikána, obávaje se, aby jeho vypravování neušel. „Žádný neví –, já to vím všechno –“

„Mluv! mluv, co víš, probůh!“ překvapiv se a popadna Bárta za prsa křičel cikán.

„No, no! držte mě – ano – ano –,“ pokračoval Bárta s mnohými přetržkami a v nepořádku, „ano – držte mě – se mnou se beztoho všechno točí – a jsem slabý na nohy – ano od těch čas, co jsme byli na Rejnu, – ó tenkrát jsem ještě uměl utíkat – na mou věru –“

„Mluv! mluv, co víš o Lee!?“ volal cikán přistaviv vrávorajícího ku kamenné tabuli.

„Ano – ano! – takto vám to vysvětlím. – Tak se vám vracím jednou domů; jest to ode dneška za dva měsíce osm let, já jsem si to zapsal. – Vracím se odsud domů, nebo viděl jsem, jak stará Angelína odvedla Leu, a chtěl jsem vědět kam; nebo já musím vědět – všecko – ano všecko. Tak pospíchám, až přijdu domů, – a tu vám bylo pozdě, brána zavřena a já jsem byl venku a nemohl jsem se nikterak do zámku dostat. I myslím si „co je víc?“ – a lehnu si na zemi, co líhám vždy, když přijdu pozdě a nemohu do zámku. A tu vám ležím, chvílkami dřímám a chvílkami hledím dolů ke vsi, kde se již ani světýlko nemíhalo. Nade mnou byly pánovy okna – a v těch také bylo tma – a ticho – ticho – ne – ne, to bych lhal – ticho ne; – neb najednou bouchnou dvěře, až okno zařinčelo, slyším ženský křik, hrozící hlas mužský a mezi tím chechtot; – jak se mi zdá, byla to stará hospodyně – bývalá hospodská.“

Bez sluchu a bez pozornosti stál cikán zapomenutý, tato slova však jej vzbudila ze strašných myšlenek k strašné jistotě. „Angelína!“ vykřikl, a opřev se o tabuli, hlavu k samým ustům vysloužence přiložil, jako by oslablé ucho jeho nebylo s to všeho doslechnouti. Bárta seděl na kamenné tabuli.

Umlkší povstala Lea v hrůzných rozpakách. Podepřena o tabuli daleko se napnula a oko její zářilo plamenem zoufanlivým, jako zabraňujíc dalšímu vypravování. Časem zvedl a prosebně pravici svou proti zády k ní obrácenému Bártovi; leč zemdlelá vezdy opět sklesla a nelzelo jí ani slova promluvit. Ona se domnívala, že žádný o tom neví, – neb se žádným nemluvivši nikdy neslyšela, co Bárta každému již byl vypravoval, – a teď – měl to onen slyšet, kterého jediného milovala a jehožto nynější smrtící cit lze jí bylo si představit; neb dobře znala ne: smír-

nou jeho citlivost, žárlivost a divokost. Blíž a blíže mezi tím přicházela bouře; – častěji se mezi vypravováním blýskalo, sice však byla pouhá, hluboká tma, takže nebylo ničeho vůkol k rozeznání.

„To trvalo hodnou chvílí, – já jsem se třásl jako osika,“ mluvil Bárta dále, „nebo kdyby mě byli dostali, že nejsem doma; – a najednou se vám rozlínou okna – strašlivé vykřiknutí nato - a tu vám vyletí Lea z okna – aj aj, ano, z okna – prokletá potvora - z okna, deset sáhů vysoko – ne – ne – to bych lhal – devět, ano devět, zrovna přede mnou, a běží odtud. Já jsem se sebral a pryč stranou, aby mě žádný neviděl. – Co se potom stalo – nevím – nic nevím – ale povídal jsem o tom –“

Polomrtvá Lea sklesla zpět ve světle siného blesku a odvlíkla se na obvyklé jí místo k chaloupce. Časem bylo slyšeti zoufanlivé stonání z hluboka jejích zbouřených ňáder. Po chvíli nasledovalo předcházející blesk hrůzné rachocení hromu; a dlouho opětovaly skaliny strašlivý jeho hřmot. Cikán neslyšel ničeho více, zkamenělý díval se pustým pohledem v čírou noc a horká slza neulevila hluboké bolesti prsou jeho.

„Ano, povídal jsem o tom, na mou věru – a tu mě sebrali, a musil jsem říci, jak jsem přišel pozdě, a vyflákali mi, a zaporučili mi – ano – ale pán není doma –“

„A žádný, žádný se neujal –,“ mluvil do sebe cikán.

„Neujal?“ chopil se, poslední slova zaslechna, řeči té Bárta, „neujal? – Koho? snad ne jí – židovky? – ano to bych žádnému neradil; a proti komu? – proti jemnostpánovi? – ano – aj – aj – aj –“

„Valdemar Lomecký,“ mluvil cikán dále.

„Ano, tak se jmenoval náš – či jmenuje se náš jemnostpán; – Valdemar Lomecký, hrabě z Borku. – Ale dnes, dnes ho nenajdete doma, šel přes pole

do městečka, navštívit přítele, a nevrátí se až na noc, ano, až na noc. – Noc? – kolikpak máme hodin?“ – A jako by se vzpamatoval, hleděl Bárta kolem sebe. „Co, již jest noc? To není možná! he, holá!“ Hledaje skleničku, již by zazvonil, vrávoral kolem stolu a vrazil na ustrnulého cikána. „Co to? – kdo tu?“ táže se Bárta.

„Valdemar Lomecký!“ hrůzným hlasem zvolal cikán; „tak jako že nebes hněv se snáší nade hlavou naší, tak rychlá jako jeho blesk, tak hrůzná co jeho hlas bude pomsta má!“

Silný, za dlouhou chvíli trvající rozsvítil se blesk. Celá krajina, temné stíny stromů, hrůzné postavy po skalné stěně, věž zříceného hradu, protějščí stupeň skal; celý dol planul v siné jeho záři. – Zuřivě vyvalené oko cikánovo polou osleplo. – Vlasy měl vzhůru naježeny, s pravicí k nebi napnutou stál při kamenné tabuli, levicí drtě svůj hudební nástroj; strůny praskaly a umírající hlas jejich jako by mluvil. „Rozplašen můj národ,“ naposledy se ozýval. Naproti němu na druhém stole stála hrůzná postava bláznivé a při nohou jejich starý cikán. Hluboce vzdychala v besídce Lea; a Bárta, v trávě povalený s hrůzou hlasitě vykřikl.

„Hahaha! to já ne! – já ne – to on! – to on!“ chechtala se bláznivá, „hahaha! to on! pomsta! pomsta!! pomsta!!!“

„Pomsta!“ dutým hlasem opakoval starý cikán. Teď zhasl blesk a čirá tma zahalila celý dol. Niéeho nebylo k spatření, jen hluboký a rychlý dechot mladšího cikána rozléhal se nastalým tichem uleknuté krajiny. Po chvíli náramně burácel hrom; a „to on! to on!“ volala bláznivá v jeho strašné rány. „To on! já ne! já ne – hahaha! tento jinoch! hahaha! to on! to on! mě svedl – já nesměla býti samotna; já ne – já ne – ! on jich svedl více – já jen pomstu chystala jsem jemu!“ Teď ještě z daleka opěto-

val hlas hromové rany. Po chvíli, jako k sobě přicházejíc, mluvila navrácenou pamětí bláznivá: „To on! to on! ztroskotal blaženost tvou, mladý zšílenče! – I já jsem byla v náruči svých rodičů šťastna, v náruči milence daleko – da – hahaha! – to on – já ne – já ne! svedl mě, já svedla jeho; to já mu ji dodala; to já! – to on jí mocí vzal, co já mu dobrovolně obětovala – to já! – a tou chaloupkou – tou chtěl mi splatiti – tou – tou – hahaha!“

„Angelíno!“ vykřikl cikán a sklesl zpět na kamennou tabuli.

Opět osvítil jasný blesk hrůzný tento výjev; silné hřmění nasledovalo; potom opět hluboká tma, hluboké ticho. „Angelína! ano – ano, to jsem já,“ volala bláznivá. Starý cikán sebou trhl, jako by mladšímu chtěl přiskočiti ku pomoci; leč jak by nemohl z místa, opět zůstal státi. Mladší sklesnuv vinul se po zemi, a hledaje slov, nesrozumitelné vydával zvuky. Opět hluboká tma.

„Ano, to já! to já!“ pokračovala bláznivá, „ano já, Angelína, svedla jsem mu milenku tvou! – Běduješ? pro ni – pro ni? –“ v hlubokých myšlenkách, „oh – pro mne snad také tak bědoval, kdy loďku jeho houkala voda pod mostem Rialto – Giacomo můj! –, kdy –“

Opět se silně zablesklo a celá krajina byla viditelná. Rukou levou oči zastírajíc, pravou v polední ukazujíc strany, stála šeredná postava bláznivé ještě na kamenném stole. Bolestí se vztýčil mladý cikán vzhůru, ustama beze zvuku pohybuje, a pravou rukou ukazoval na rozhalená prsa, na nichž znamení jako krvorudé k přísaze vyzdvížené ruky jasně se skvělo v sinavém světle blesku. Leč divoce již byl přiskočil, toto spatřiv, starší, a uchopiv bláznivou, vlekl ji ze zahrady ustavič-

ně „já ne, já ne, to on! to on!“ volající a mezi tím se chechtají.

„Stůj! ta nešťastná jest matka má!“ v největší bolesti vši sílu sebrav vykřikl cikán, za nimi spěchaje, a „matka má! matka má!“ opětovaly skály bleskem ještě ozářené krajiny.

To vše se ještě stalo, nežli blesk uhasl; teď však opět hluboká se shlukla tma; těžké krupěje počaly padat.z černého mračna a daleké skály ještě „matka má! matka má!“ odpovídaly ohlasem temným.

VIII

*„Pokoj zemřelým! Nebožka odpočívá
andělským snem, nebuď jí,...,
zde nebylo jí dobře na tomto světě,
proč by se měla vracet? – – –“*
Lucjan Siemieński

*„Otevřte – – –! volali ze dvora.
Lucjan Siemieński*

Bártovi, který mezitím v trávu povalený usnul a jednotlivá slova o Rejnu opakuje nepokojně se od jedné strany na druhou obracel, padly dvě nebo tři krapěje dešťové právě na obličej. Tím probuzen a po dlouhém namáhání na nohy se postaviv počal okolo sebe sahati, kde by byl, upamatuje se. Zasaň stůl jezdí rukou po kamenné tabuli a namakav skleničku počne ní řinkati o stůl. Žádný nejde; – dlouhé pusté ticho, hluboká noc. Vrávorá stranou, a „na Rejnu, na Rejnu, tam bylo lépe,“ kojí se vzpomínáním. „Jak jsem zařinkal, hned tu byli!“ Vtom se zablesklo, ale jen mdle.

Bleskem uhlíдав Lein bílý šat na obvyklém jí místě při chaloupce, vrávoral k ní v besídku. Skleničku nesl s sebou, nepochybně že ji chtěl žádati, by mu ji opět naplnila. Dovrávorav tam škubal ní, žádaje kořalku. Ona se nehýbala, neodpovídala. „Vstaneš nebo nevstaneš? – Leo! vidíš, já sem jdu každý den – aj, aj – ano, každý den, jen pro tebe; – na mou věru; – když jsem byl na Rejnu –“

Opět se náramně zablesklo a celá krajina byla viditelná. V světle blesku spatřil Leinu mrtvou tvář. Bledý, bolesti plný obličej v sinavém světle blesku hrůzně vyhlížel. Oči mrtvé a v smrti ztrhané, jedno daleko v neskončené říše napnuté, druhé něco málo přivřené, zuby zataté, pysky měla polootevřené a kolem obličejů padaly, co černý závoj, rozervané její kadeře. U velikých krápníků stály kapky dešťové neb smrtelný pot po mrtvém čele, po celé tváři.

Opět se setmělo. Hrůzou jatý počal vyslouženec náramně křičeti, a vrávoraje, co mohl rychle ze zahrádky spěchal. Umlkl – umkl i ohlas dalekých skal. Silně zahřmělo; rozléhal se strašný hromu zvuk oudolím, dlouho odpovídaly skály; pak slaíbá ještě z dálky hřměla ozvěna a opět dlouhé, pusté bylo ticho. Hluboká noc. Vtom zanášel nad oudolím víchr hlas velkých zvonů; nepochybně že se ve vůkolních vsích a v městečku proti mračnům zvonilo. Smutní byli zvukové dalekých zvonů.

Vykřiknutím hrůzyplným ze strašných snů probuzen, vyběhl – ač velmi byl nemocný – starý žid z chaloupky a za ním dívka nesoucí rozžatou svíci. Přistoupivším k besídce zjevilo světlo, polivši bledý obličej Ley rudou září svou, příčinu vzkřiknutí vysloužence Zaskučel víchr, zhaslo světlo, a „já – já jsem prodal – já jsem usmrtil dceru svou!“ vyzvolav, klesl starý žid k nohám jejím.

Blesk teď svítil za bleskem a „dceru svou, dceru svou!“ spolu s hromobitím opakovaly skalnaté stěny. Hustěji a častěji počaly padati kapky dešťové v těžkých krapěnkách, až se širé mračno v náramný rozpustilo lijavec. Při ustavičném blýskání, jako o pomoc volaje, zněl silně a bez přestání zvonek zámecký a z dálky proti bouři zvonily vůkolních kostelů. –

Hrůzná to byla noc, hrůznější však ještě noci té, co pod temnem roucha jejího bylo spácháno. S malými přestávkami zněl zvoněk zámecký temnotou noční, zněl bouří lítou, zněl hučením deště, a ještě posud se rozléhal jeho hlas krajinou, která, jako přestrašená přešlou bouří, v hlubokém trvala tichu a mlčení. Byly asi tři hodiny s půlnoci. V ouřední sednici na zámku míhalo se množství světél a všickni ouředníci byli shromážděni. Jeden po druhém se střídali u zámeckého zvonku, nebo všecka čeleď byla vyslána hledati pána, v bouři snad zbloudilého. – Jako obyčejně byl vyšel k večeru Valdemar Lomecký do blízkého města navštívit svých známých. Po každé se vrátil, nežli desátá hodina byla minula, a dnes minula desátá, přešla půlnoc, a on až dosaváde nevrátil se. Nadarmo již jej očekávali věrní jeho. – Byli ujištěni, že v bouři zabloudil; neb věděli, že mu nemožno jinde nežli ve svém zámku, v pevně uzavřených pokojích svých pokojně spáti; věděli, že věřil, jestliže jen jedinou noc nebude spáti v zámku svém, že bude ta poslední života jeho. Protož ustavičně se rozléhal hlas zvonku zámeckého po vůkolních lesích, aby zbloudilý dle hlasu našel cestu do svého zámku.

Když však půlnoc minula, tu starostlivi vyslali poslední čeleď, aby se šli ptáti do blízkého města, zdali nastávající bouře tam pána jejich nezdržela, a jest-liť tam, aby jej vyprovodili do zámku zpět. Teď však byly tři hodiny s půlnoci a žádný se nevracel. Ustavičně ho ještě důvěrně zvali zvukové zvonku nadarmo v bezpečné stěny.

Teď byly tři hodiny a silně zatloukl někdo na zámeckou bránu. Rychle sběhl první písař a za ním se hrnuli ostatní po schodech, každý se světlem v ruce.

Otevřeli bránu, a židova děvečka Judita lomíc rukama a nařikajíc vrhla se k nohům jejich. Uvedli ji v sednici,

a tu jim vypravovala, že právě teď skonal déle nemocný pán její, starý žid, lítostí nad smrtí dcery své, a že jí tak ouzko přicházelo tam o samotě, že slyšíc hlas zvonku a uzřevši světlo na zámku, sem spěchala o tom dáti zprávu. Dále povídala, jak se cikáni, Bárta a bláznivá dlouho na noc zdrželi v zahrádce před jejich chaloupkou a jak jednou maně vyšedši slyšel a, kdy mladší cikán někomu krvavou přísahal pomstu. Co však dále se dělo, že neví, poněvadž, volána od nemocného pána, se musila do chaloupky vrátiti. Hluboké mlčení následovalo na vypravování její. Přestrašeni seděli všickni do země hledíce po různých koutech světnice. Svíce dohořivaly jedna po druhé a hasly a umdleni dlouhým bděním a starostmi dřímali jeden po druhém. Židova jen děvečka bděla oplakávajíc smrt' pánů svých. Zámecký zvon mlčel.

Přešla půlhodina, bylo půl čtvrté; leč venku ještě byla hluboká tma pod šerým nebem. I v zámku byla tma; všechny svíce dohořely a všickni přemoženi mdlobou pevně spali. Náramné tlučení na zámecké vrata rozléhalo se zámkem a ustrašeným hlasem volal někdo venku: „Proboha! Otevřte, honem otevřte!“ Všickni se vzchopili, hrůza obešla jednoho každého, a ve tmě se hrnuli ke vratům.

Otevřeli a Bárta bez šavle, bez klobouku, který po druhé ztratil, tisknul se rychle mezi ně. „Probůh! zavřete, zavřete! honem zavřete!“ – Rychle zavřeli bránu a držíce třesoucího se Bártu za ruce vedli ho nahoru do světnice. Rozžali nové svíce a „co se stalo? co jest?“ ptali se ustrašeného vysloužence. „Co jest?! co se stalo?“ počal tento. Hrůzou byl hlas jeho celý změněný, oči měl navrch hlavy vyvalené a zmoklé vlasy ježily se vzhůru. „Co jest? ten tam jest! probodnutý naskrz

veskrz; ten tam, celý pryč – do smrti ten tam!“ – „Mluv! co víš!“ – poroučeli všickni. „Co vím?“ odvece vyslouženec, „ano vím, všecko vím, a velmi dobře; na mou věru, všecko.“

„Můj pán! můj ubohý pán zemřel!“ plakala Judita. „Jak? kýho vlka? Judito!“ volal Bárta, „starý žid že umřel? to není možná!“ – „Ano, ano!“ lkala opět Judita. Ouředníci, vidouce, že na ten způsob od Bárty se ničeho nedozvědí, tázali se ho zrovna: „Co víš? mluv! Neviděl jsi pána?“ „Pána? – viděl – viděl jsem,“ odpovídal Bárta a znovu se třásl hrůzou, „viděl jsem – a jak – celý byl – celý probodený veskrz naskrz, celý ten tam, do smrti ten tam!“ – „Jak? kde? Mluv!“ byla všeobecná otázka a poručení. „Byl jsem, hm – byl jsem –,“ vypravoval tázaný – „Kde jsi byl?“ ptá se vrchní. „Hm – byl jsem navštíviti – tuhlenon“ – pokračoval Bárta, ukazuje na Juditu – „hm – tuhlenon nebožtíka žida,“ a nedaje se déle mejliti, počal obyčejným způsobem mluvíti; „jdu a jdu lesem, nemyslím nic, a ustavičně jdu a jdu lesem, a nevím, jak jsem tam přišel. A když tak jdu a nemyslím nic, tu mi najednou letí sám čert přes cestu – ano, sám čert – prosím za odpuštění – sám čert – a mumlal cosi o pomstě –“ „Kde jsi ale pána viděl?“ táží se všichni. „Hnedle to povím!“ odvece vyslouženec, a teď vypravoval všecko, co viděl, ano ještě víc, s jednotlivými „aj, aj“ a „proklatá potvora“ svou pověst protkávaje. Obsah byl následující:

IX

*A tak na celém obzoru uspané přírody
já jsem nespal, vítr nespal, hvězdy ni mraky.*

Stefan Garczyński

Zdi, mé zdi!

proč černáte,

že pána nemáte;

pána vám zabili.

Kazimierz Wladyslaw Wójcicki

– – mrtvolu z hrobu dobývají,

za hlavu, za ramena ji vytahují

plísni, jílem pokrytou;

i vidí: tvář shnilou proklatě,

tělo tlí v šatech jako ve zlatě,

rány neviděti –

Józef Dunin-Borkowski

V opilství, pak bleskem a hromobitím přestrašený, jakož i předešlými výjevy polekaný Bárta chybil, vyšel ze zahrádky, každodenně nastoupenou stezku; a místo vpravo do oudolí kráčel vlevo vzhůru pod zříceným hradem po skalnatých stupních a hustým křovím výš a výše, až nahoře nad oudolím přišel v hustý borový les na ouzskou pěšinu. Po obou stranách pěšiny bylo hustě sázené stromořadí z mladých modřínů; stezka však byla rovně a nepřetrženě celým dalekým lesem tažena, takže Bárta, ač ustavičně s jedné strany na druhou vrávoral, přece nemohl se stezky ani vpravo, ani vlevo sejít. Častokrát

na hladké, jehličím vysoko postlané stezce upadl vy-slouženec; než ustavičně za sebou slyše zvonek zámecký, rychle se vždy opět vzchopiv vrávoral dále. –

Hromobití se rozlehalo dále lesem; vichr skučel smutně hustinou a dřeva praskotem se lámaly při lesní stezce. „Podivno – aj – aj –,“ počal si vypravovati, „to jest divné – aj, aj, to jest nemožné; jak? – kdo se – ? no – no!“ Opět se silně zablesklo, on se sklonil a spěchal dále. Postava lidská přeletla přes cestu, a „Milenku – milenku mi svedl – Pomsta! – pomsta!“ – vzlykajíc zmizela v postranném houští; za ní chechtající kmitla se přes cestu bláznivá Angelína a v tom samém se ztratila houští.

Uleknutý Bárta potácel se dále a hustě nad ním šustily krápěje dešťové v chvějících se stromích. Tak pobloudiv vrávoral pěšinou touto asi hodinu, až dešť utichl.

Teď kráčel hlubokým, širším ouvozem; s obou stran do kopce stály nízké stromy a nohy mu vážly v mokrém písku. Potrhané oblaky poletovaly po nebi a časem zachmouřený nad noční krajinou zašeřil plný měsíc. Jednotlivé ještě kapky s šustem padaly s vůkolních stromů. – Teď byl přinucen zdlouhavěji kráčet; – pozorněji stavěl nohu za nohou, aby neuvízl v hlubokém mokrém písku. Leč nadarmo; – neb dostalečně opilý několikrát uváznul a dostav převahu musil z mokrého písku vstávat. V takových nesnázích těšil se, jak obyčejně, vypravováním a vrávoral ustavičně dále.

Čím však dále přicházel, tím více se oužil ouvoz, až jen ouzkou byl stezkou mezi skalními stěnami. Výš a vyse rostly stěny, takže posléz sotva bylo dohlednouti nebe a hluboká tma panovala ouzkou rozsedlinou. – Zastaviv se sahal kolem sebe, a studené kulaté skaliny, co umrlčí lebky, dotkla se ruka. Rychle utrl; – teď vyšel měsíc zrovna nad rozsedlinou z černého mraku a Bárta spatřil

po skalnatých zděch samé umrlčí lebky, hnáty, drobné stromky a tak dále. On byl v hluboké stezce ku kostničímu kamenu. Měsíc se ukryl v šeré mraky. – Opět byla tma.

Hrůzou jatý běžel dále, chtěl křičeti a nemohl; – od jedné strany se odrazil vrávoral k druhé, a tak od stěny k stěně, hroze se dotknutí jedné jako druhé strany, běžel stále mezi hrůznými stěnami dolů ku kostničímu kamenu. Ouzkostí a strachem polovystřízlivěly zapomenul na Rejn a všeska svá vypravování.

Asi po půl hodině uděšeného běhu stál bez klobouku a bez šavle u kostničího kamenu. Ouzkostí nevěděl, má-li jej přeléztí neb ne. Naposledy se sebrav lezl vzhůru, aby se dostal na pěšinu k starému dubu. Vtom zaslechl jakýsi zatajený chechtot na druhé straně. Uleknutý se zhrozil, dílem však se zradoval, doufaje, že lidskou společnost nalezne. Pozorně vylezl a umínil si dříve vy-zvěděti, kdo by byl na druhé straně.

Hrůzou se chvějící stál na kostničím kamenu a přes husté křoví hleděl ouzkou pod sebou stezkou v prostoru kolem starého dubu. „Hahaha!“ znělo to vítězně a vesele přes roští od starého dubu, „to on! to on! já ne – já ne!“ a v šeru zachmouřeného měsíce, který nad kopcem druhé strany větším a šerým mrakem prohlížel, viděl nějakou postavu, ana kolem dubu poskakujíc rukama tleskala. Jiná postava kopala nějakou jámu a byla téměř již celá v ní sehnuta, ještě hlouběji ji vyhrabujíc. Strašlivá podoba starého dubu daleko nad jámu natahovala zkřivené ruce a v dutých očích obličej jeho modravě svítila shnilotina.

Teď opět vystoupil měsíc ze šerého mraku a jasný pa-pršek jeho ozářil větve starého dubu a veškerou pro-stráň. „To on! to on! já ne – já ne!“ plesala kolem dubu

poskakujíc bláznivá Angelína, někdejší hospodyně a hospodská. Při jámě leželo něco v plášť zaobaleno. Bláznivá přiblíživši se, lehkou rukou pozvedla plášť – byl to plášť mladého cikána. – Pláštěm tím byl přikrytý krvavý mrtvol Valdemara Lomeckého, hraběte z Borku, pána starého Bárty. Po jeho mysliveckém oděvu leskly se zlaté šňůry v záři měsíce. Ano byl to Valdemar Lomecký, aneb mladý cikán; zlaté šňůry na oděvu sice nenosil ve vůkolí žádný. Leknutím div neomdlel vyslouženec; docela vystrizlivělý lezl pozorně zpět a mezi stěnami běžel tichým krokem v hlubokém písku zpět k domovu.

Měsíc nad rozsedlinou jasně svítil; po stěnách svislé krůpěje co letající jiskry třpytily se modře v světle měsíčním a kamenné lebky se míhaly pod křovím u věnčujícím je kvítí a mechu.

Ustavičně běžel, víchr mu kamenným oužlabím skučel nad hlavou; za ním, pod ním i před ním rachotily kamenné hnáty, a lebky dutými zraky, v nichž modravě svítící hnízdily mušky, po něm mrkati se zdály. Na východu rozsedliny o něco klopytnuv, těžce padl, a sebrav se shledal, že jeho vlastní klobouk ležel mu v cestě. Uchopiv ho hez oddechnutí dále běžel, až v hustém zmizel lese. Tak běžel, až k ránu přiběhl – jak jsme dříve slyšeli – do zámku, a tam co viděl vypravuje, končil takto svou pověst: „Ano, ano, jámu pro něj kopal, hlubokou jámu, zrovna pod starým dubem při kostničním kamenu.“

„Pochodně! rychle pochodně!“ volal vrchní. Rozžali světla, a zanechavše v zámku jednoho starého písaře a Juditu, spěchali s Bártou k naznačenému místu, nesoouce s sebou rejče, motyky a jiné nářadí k vykopání jámy. Mimo že Bárta s cesty nevolně zabloudil k židové

chaloupce, kde ticho a pusto bylo, přišli bez zdržení a zastavení ke kostničímu kamenu pod starý dub.

Tu rozsvítili více pochodní a rudá záře se rozložila po hrůzné postavě starého dubu a širokou prostorou.

Blízko při dubu našli krvavé známky a stopy lidské a opodál rychle narovnaný mech zakrývající nově vykopanou zemi. Sám vrchní chopil se motyky, počal kopati a jeden z ouředníků vyhazoval nakopanou zem. Šest pochodní svítilo kolem hlav pracujících. Hluboké bylo ticho; jenom Bárta, hrůzou se třesoucí, časem mumlal cosi o francouzské válce a o Rejnu. Po nedlouhém kopání přišli na mrtvé tělo. Z jámy vyzdvižené položili pod starý dub a všechny pochodně se sešly nad obličejem jeho. Byla to Valdemara Lomeckého mrtvá tvář. Oči měl otevřené, usta pevně sevřená, obličej tichý. Jeho smrtelný boj nemusil trvati dlouho.

V prsou posud vězela dlouhá dýka vlašského díla, a ruka, která mu tuto ránu zasadila, musila býti zběhlá u vraždění způsobem tímto; neb jedinou ránou na smrt' byl zbitý, ana mu právě v srdce byla zaražena. Skvostný myslivecký oděv byl ubláčený a zkrvavený, zlaté šňůry se leskly v záři pochodní, zcela byl v tom obleku, jak jej před večerem Lee popisoval cikán na tomto samém místě, domnívaje se, že vyšla s ním.

Rozepjavše těsný oděv jeho a rozhrnuvše košili, našli na nahých prsou dýkou na srdce přibitý papír. Vytáhli dýku, a prudkým tokem se valila z rány s vodou smíšená krev. Na svrchu papíru bylo velkým písmem psáno: „Hned po mé smrti otevřít!“ Rychle z větví starého dubu spletli nosítka a naložené na nich mrtvé tělo nesli v smutném průvodu do zámku.

Čtyři ouředníci nesli mrtvol Valdemarův, vrchní a ještě jeden šli před nimi s rozžatými pochodněmi. Ostatní dva,

pomohše jim mrtvol přendati přes kostničí kámen, šli ozbrojeni hledat po vůkolí bláznivou a stíhat vraha. Bárta, jinou šavlí zaopatřen, šel vytasiv ji s nimi.

Na východu se již bělel pruh nového dne a světlo jeho mísilo se v záři pochodní, rudě barvící písčité lebky a hnáty kostničích stěn, jejichžto středem se průvod ubíral k zámku. Jednotlivé těžké kapky padaly s listí stromů lesních a s křovin po skalnatých zděch.

Sotvaže poodešli ostatní s mrtvým tělem mezi skály za kostničí kámen, obklíčilo pusté šero prostoru vůkol starého dubu a se šerem i hrůza objala prsa zůstalých ku hledání vraha. Starého dubu mokré listí se chvělo v ranním větru a bílý mech – šedá brada hrůzného obličej – poletoval jeho váním. Jasně se skvěly vyhnílé jeho zraky. Třesoucí se počal Bárta: „Co je naplat v takové tmě hledati někoho? ano – ano – hledati? ve tmě – aj, aj. Kdyby stál vedle mne a dal mi jednu – ano jednu, tak nebudu věděti, odkud přišla. Na Rejně také jsme hledali vyzvědače – na mou věru – také v noci, ale vzali jsme k tomu –“

„Pochodně? – ne?“ – tázal se ho starší písař.

„Ne, ne, to bych lhal – jakpak pochodně?“ odece Bárta, „to by byl vždy z daleka utekl – či ne, ne – to bych lhal, ne z daleka, ale daleko by byl utekl, ano daleko, vida nás přicházeti. Ale člověka jsme si vzali, ano, a ten věděl, kde bude, a znal cestu – aj, aj, ano!“

„Zato my máme vás s sebou,“ praví starší písař, „vy jste nám jako světlo!“

„Ano – světlo!“ přisvědčuje Bárta. „Světlo, to jest to pravé, tak již mi pan profesor říkával – já jsem taky študival – ano, až do barvy!“ Ač rozesmutnělí, musili se přece písaři dáti do smíchu. „Hahaha!“ smál se za nimi Bárta, „jak? – kdo se – no – no – kdepak jsem zůstal? – ano v té barvě – či ne, nezůstal; nebo dostal jsem trojky –“

jednu, dvě – tři – čtyry trojky – a tu se vám můj nebožtík tatínek – ano tatínek – rozzlobil, že jsem nedostal čtverku, ano – čtverku, a strhl mě ze studií – ano!“

Opět se smáli a Bárta pokračoval: „ano, strhl mě, a poněvadž jsem byl hodný klacek, dal mě na vojnu.“

„A proto jste byl to světlo?“ ptal se mladší písař.

„Ne, proto ne – to bych lhal; ale pan profesor mě jináč nejmenoval nežli dummen, ano dummen, a to já vím, že jest tolik jako světlo.“

„Snad lumen?“ prohodil starší.

„Ne – ne – dummen – ano dummen!“ jistil jim Bárta, „a mluvíval na mne po německu, a já jsem mu ani slova nerozuměl – aj, aj – no což jest to divného? ani slova!“

Teď byli v hustém borovém lese, právě kde se pěšina vzhůru do kopce táhla, vedouc k blízkému městečku. Najednou zůstal mladší písař státi, a – jako by mu něco napadlo – zastaviv své společníky, radil k návratu.

„Myslím, abychme se vrátili zasypat tu jámu,“ pravil, „mně to teď tak napadlo; – neb vrátí-li se vrah a nalezne jámu otevřenou, prchne tím spíše, uvidí-li, že jest zločin jeho vyzrazen.“

„Toť by byli měli již dříve pochodně zhasnouti při průvodu,“ odpovídal starší, „a vykopávání se mělo stát soukromě. Však nicméně – vraťme se.“ Vrátili se a počali zahazovati jámu. „Já bych soudil,“ mluvil mladší, „že to učinil ten mladší cikán, co o něm židovka vypravovala, že někomu přísahal pomstu; neb z pomsty jest ta vražda spáchaná. Vrah, byl-li by spolu loupežník, jistě by byl dříve svlekl s pána bohatý oblek, aneb aspoň uřezal zlaté šňůry a knoflíky –; to však ale, i kamínek na sponce připínající bílé péro na klobouk, byl v jámu spolu vhozený. –

„A proč se mstít?“ pokrčil ramenama a mlčel. Zaházeli jámu teď, jako dříve, pokrývali mechem.

„To bylo z pomsty, na mou věru,“ přísahal Bárta, „já jsem sice sprostý člověk, ano, velmi sprostý, ale hádati umím. To bylo z pomsty, to bych hádal, a ten mladý cikán měl mrštnou ruku, a ta rána byla dobrá – a ten čert, co mi letěl v lese přes cestu a mluvil o pomstě – aj, aj; ten byl po čertu podobný tomu čertovému cikánu, a já jsem si hned – – – Chval každý duch – – –“ počal najednou Bárta silně se třesoucím hlasem a ouzostí si nakrucuje vousy dal se do hlasitého pláče. Vysoká, tmavá postava přicházela a z lesa přes rovinu k starému dubu; zlaté ozdoby se jí leskly po prsou, jako mrtvý pán nosíval, a právě tak býval jeho krok.

Zvolna se blížila postava tato, a čím blíže přicházela, tím menší se zdála býti. Všickni tři se schovali za starý dub. Teď zůstala postava státi před samým dubem. Byl to mladý cikán. Těsné, červené, zlatem vyšívané spodky a modrý, zlatými šňůrami ozdobený kabát byly oděv jeho. Nádra měl rozhalené a pravou ruku schovanou na nahých prsou. Mlče postavil se před starým dubem a hleděl před sebe v zem. „Není zde,“ pravil a opět zůstal nepohnutý. Zvolna ho obstoupili ouředníci, zezadu stál Bárta. „Půjdete s námi na zámek!“ poroučel jeden z písařů.

Obrátiv se kráčel mladý cikán bez promluvení stranou k zámku; okolo něho ouředníci. Vzadu šel Bárta s tasenou šavlí, a ustavičně si stěžuje, že to není ta, kterou tak výborně uměl šermovati, připomínal činy, které s ní vykonal ve francouzské vojně.

X

*Věčnost je kolem, věky jeho špicemi...
co náš život? Nepatrný bod času na zemi!
Vyběhnout z kola, zbytečná práce,*

*Budme hodinami na věži hořící,
oheň se vzmáhá po střeše se plazící,
čeká na konec, i úderu hodiny!*
Báseň v den Nového roku.

Bylo k ránu a v ouřední světnici seděli opět ouředníci shromáždění; všickni, mimo vyslané ku hledání vraha. Vrchní při malém stolku, a před ním ležel list nalezený na prsou mrtvého pána, s nápisem: „Hned po mé smrti otevřít.“

„Mrtvý pán je složen v zámecké kapli,“ počal vrchní, „a protože míním, abychme, dle vůle jeho jednajíce, přečtli nalezený při něm list.“

Všickni přisvědčili, a on přistaviv blíže svíce, vzal do rukou list a otevřel jeho obálku. Bylo to dlouhé psaní; přeběhl je nakvap okem a pak počal čísti:

„Valdemar Lomecký, hrabě z Borku, všem čtoucím aneb čísti slyšícím tímto listem své pozdravení vzkazuje a svou poslední vůli. Aby však bylo uvěřeno listu tomu, vidím se přinucena zde postaviti, co jsem za života svého tajiti hleděl, ač jsem dobře znal, že i moji poddaní o tom všeliké mají důmnění. Nežádám, aby se mírně soudilo o mně, aniž chci, aby se dle okolostojičností posuzovalo jednání

mé. Chybil jsem, a veřejné vyznání budiž trestem viny mé, a dílem snad i pomstou vlastní, neboť jsem ubezpečen, že zhynu příčinou syna svého.

Bylo pozdě navečer – asi půl leta po navrácení mém z cesty do Vlach –, když jsem s těhotnou manželkou svou Emou, maje ji v podezření nevěrnosti, seděl na skalině před besídkou v zámecké zahradě. Sám nevěrný – – proč bych nevyřekl vinu svou? – Když otevřený tento se bude čísti list, tu již smrt' má zmírnila poklesky mé, a hrob již vyrovnal, co jsem zavinil jednáním svým. Sám nevěrný; a snad právě proto měl jsem ji v podezření, snad pouhé myšlenky byly to jen, a nevím až podnes – – –. Poněvadž snad okolostojičnosti následků později psaných byly příčinou, vidím se přinucena, chtěje manželce své za spravedlivé učiniti, všecky okolostojičnosti obšírně a věrně vypsati. – Zamyšlený hleděl jsem v vzdálené hory, z nichž hustá se valila pára, takže s zatmělou oblohou jedno býti se zdály. Z daleka hučela bouře. Ema seděla podle mne. Jak dlouho jsme tak, slova nepromluvivše, zde prodlívali, nevím; neustále jsem jen pozoroval, jak víc a více se blíží bouřlivá noc, až posléze celé hory v šedé roucho tak byly zahaleny, jako by v místech oných jen jediný se byl rozložil oblak od temné zemi až vzhůru k ještě temnějšímu nebi; – a přece žádný z nás si nedůvěřoval k odchodu napomenouti. Již byla hluboká tma a vichr skučel bolestně větvemi nad námi ležících stromů, kdy podle mne sedící Emě nelzelo snésti toto hrůzyplné mlčení. S bolestným hlasem se mne tázala: ‚Ty mě máš v podezření, že jsem nezachovala tobě věrnost, jakou jsem ti slíbila před oltářem nejvyššího Boha?‘ – Já jsem neodpovídal. – ‚Ty se domníváš, že dítě, které pod srdcem nosím, jest plod hříšného obcování s někdejším přítelem tvým?‘ – Já jsem mlčel. – ‚Živým Bohem zapřisahám tě, rci, na jakém důmnění zakládáš

podezření své, aby mi možno bylo ospravedlniti se v očích tvých.' – Já jsem mlčel; slova ta vzbudila strašné myšlenky v duchu mém. Na nejvyšší stupeň zoufalosti přivedena mlčením mým povstala a s pravicí k zamračenému nebi vyzdvíženou vznášela se nastávající nocí přede mnou, jako by hrobový stín, opustiv hrůzyplné lůžko své, přišel strašlivou zvěstovat příhodu. – Vichr plápolal bílým rouchem jejím a strašnou přísahu zanášela bouře daleko se rtů jejích:

,Tedy slyš přísahu mou, že jsem nikdy nezapomněla čest tvou, ani svou a věrnost má že vždy pevná zůstala tobě! – Zpotvořilý buď plod můj, odporný co tato noc zrakům lidským, buď záhubou vlastní i všeho, co jsem kdy milovala, a hodina porodu jeho buď života mého poslední, jestliže jsem křivě přísahala tobě!'

,Záhubou buď mou, jestliže jsem tobě nevinně ublížil!' zvolal jsem já, pevně, jak se mi zdálo, ubezpečen o pravdě důmnění svého. Vtom silný zavrčel blesk, jako by se nebe otevřelo, a všechny hory, i ty nejvzdálenější byly viditelné v jeho oslepujícím světle, jako černé vlny, pak opět temná sevřela se noc, a již opět neviditelné hory opětovaly tisícerým rachotem strašné hromové rány. Hlasité vzdechnutí zavznělo z neznámých ust mezi námi, jako by vyšlo z těla jejího. – –

Uplynulo pět měsíců od této doby, a mrtvé oko manželky mé po spatření zpotvořilého plodu svého již nic nespatrilo více. Byl to syn; – pravá jeho ruka byla o něco delší než levá, jakož i celý byl k jedné straně nahnutý. Tělo bylo červeně kropenaté a zrovna uprostřed prsou jeho bylo krvorudé znamení íako k přísaze vyzdvížené ruky. – I mne, toto znamení ponejprv spatřivšího, obešla hrůza; a strach nikdy necitěný – strach před nemluvnětem tímto osadil se v prsou mých.

Matka jeho navracena byla zemi, z které posla; – však ani syna jejího nemohl jsem trpěti nablízku sebe. Právě v tomtéž čase Angelína – hospodská ve vsi, která ode mne ve Vlaších svedena, mě až sem nasledovala – mrtvého porodila syna – snad též syna mého; a z uplacení podstrčen byl jí nevědomě znamenáný syn, kteréhož ona nápotom vždy za vlastního držela, jakož i po úmrtí při tom oučinkujících osob žádný o tom nepochyboval. Hruzný mi byl byt na otcovském zámku; strašná vzpomnění ustavičně mi na mysl uváděla nastávající pomstu. Ujel jsem do vojny, v bitvách pohledávaje jestli ne poklid, tedy aspoň časem zapomenutí zběhlých věcí předešlého času. Nadarmo –. Po čtyrech letech jsem se opět navrátil do pustého domova, a po prvé opět hospodskou a znamenáného syna uzřevšího předešlý mě pojal strach. On musil z okolí mého. Nevěda jiné pomoci, vypovídal jsem hospodskou do šírého světa, hojnou jí dávaje náhradu. Ona jí povrhla. – Psal jsem jí, že mi nelze bydleti nablízku syna jejího. Ona tomu věřila, ač z jiných, nežli toho vpravdě byly, příčin. Žádal jsem ji, poroučel jsem jí, aby se s ním vystěhovala z okolí mého. Může býti, že láska mateřská nedá se vynutiti ani zklamati, – neb Angelína, ač nevěděla, že není syn její, – nemilujíc podstrčeného syna, zavedla jej a vyjádřila se, že nechce býti než nablízku mne.

Nemaje teď čeho se obávati, přijal jsem ji do zámku svého; syn byl vzdálený. Ač nevím, kde se nachází, ač žádný mimo mne, toto písícího, nezná příhody tyto: přece jsem pevně té víry, že on, navrátil se jednou, příčinou bude zahynutí mého. – Po znamení na prsou svých a po delší pravé ruce své, jakož i k jedné straně skloněné postavě bude poznán. A byt by i sám vrahem mým byl, já mu odpouštím a jsem přesvědčen, že přinucen přísahou matky aneb mou

nevolně tak bude jednati o bezživot můj.“ Tak četl vrchní celý list; pozorně a zhrozeni poslouchali ouřadníci. Několikrát přestal čísti a teď končil, dočítaje závěrek listu, v slova tato. „I u práva listem tímto žádám za odpuštění jeho; a poslední vůle má jest, aby se – poznán jsa – jediným stal dědičem statků mých. Z té příčiny psal jsem – –“

V tom se rozlétly dveře a mladý cikán stál mezi nimi. Oděv jeho byl poblácený a roztrhaný, pravici měl za řádry schovanou. Obličej jeho byl bezbarevný a temnomodré oko náramnou jevilo smutnost. Ouřadníci jej chopivší a Bárta nasledovali ho v ouřadní sednici. Zaražený složil vrchní skoro přečtený list.

„Na mou věru, jemnostpane!“ pravil Bárta, schovává je šavli do pošvy, „jistě že to ten, co zabil našeho pána;“ a starší písař vypravoval, jak ho našli.

„Jsi ty vrah Valdemara Lomeckého, hraběte z Borku?“ kvapně vstav tázal se vrchní.

Cikán se zachvěl, leč neodpovídal.

„Na tebe jest všecko podezření; komu jsi přísahal pomstu?“ ptal se vrchní.

Cikán neodpověděl.

Počali se ho vyptávati; písař měl přichystaný papír k zaznamenání jeho odpovědí.

Nadarmo; cikán nepromluvil ani jediného slova. „Však my tě přivedeme k řeči,“ počal vrchní a poručil, aby ho svedli do kaple před mrtvol zavražděného pána. –

XI

*Dnes... kde dříve veselí a zpěv,
hluché mlčení.*

Julian Ursyn Niemcewicz

Bylo již k osmé hodině, posavád však nebylo příliš světlo po vůkolní krajině; nebo ještě bylo celé nebe zatažené a znovu padal hustý dešť v drobných krůpějích po polích a lesnatých horách. Z lesů se valila hustá pára a vůkolní vesnice nebylo rozeznat. Hustým borovým lesem s kopce dolů k na začátku popsanému oudolí kráčelo několik mužů v hlučném hovoru o přešlé noci rozmlouvajících. Široké klobouky, černé pláště nebo staré haleny chránily je před deštěm, a kdykoliv na skalnatou půdu přišli, rozléhalo se klepání dřevěnek jejich hlubokým boroviskem.

„To byla noc; na mou duchu, dávno nepamatuji takové hřmění,“ pravil rychtář, vpředu toho sboru spěchaje, „ano, jsem již přes padesáte let a mohu na mou duchu říci, že jsem takové ještě neslyšel.“

„Já také ne, já také ne!“ rozléhalo se sborem.

„Bylo to roku... ano před pěti lety to bylo,“ pravil jeden z nich, „jak to spálilo kostelní věž ve Lhotce, to to bylo také hodné, ale včerejšímu se to ani dost málo nevyrovná. U nás se třásly okna, že jsem myslil, každou chvíli že vypadnou z rámu.“

„U nás také,“ zase odpovídal sbor – „Mně to zaneslo několik došků ze stodoly,“ mluvil jiný.

„A mně vyplavil příval všecko náradí ve dvoře,“ zas jiný vypravoval; „no děkujeme Bohu, že jsme to přečkali.“

Teď se sešly lesem dvě stezky v jednu a v druhé stezce s předešlými několik mužů se sešlo.

„Pochválen buď Ježíš Kristus!“ pozdravovali příchozí.

„Až na věky,“ děkovali předešlí.

„Kampak se ženete?“ zněla otázka.

„Do města,“ byla odpověď. „Pro dešť není ani pomyslit, aby se mohlo v poli pracovat; tak jsme se vydali do města, chceme něco nakoupit.“

„A my též tak,“ pravili druzí. „Půjdeme spolu.“

„Dobře,“ a opět si vypravovali, jak v jejich vsi bouře hospodařila. „Asi k půlnoci trošku utichlo,“ dopovídal jeden z příšlých, „vyšel jsem před chalupu, ale někde ještě ustavičně proti mračnům zvonili. Nemohl jsem rozeznat, jestli to bylo ve Smilkovu, nebo z města to vítr tak hlas zanášel. Asi po čtvrté hodině dalo se zase do deště a zdá se, že ani dnes nepřestane.“ Dutěji než dříve rozléhl se teď boroviskem hlas vypravujícího v krátké ozvěně; a po chvílce vstoupili v dol, – v prostoru u kostničího kamene.

Pod starým dubem jako jindy seděla žebrající bláznivá a na přicházející „to on, to on! já ne!“ pokřikovala. „Mám hlad; jsem žebračka; to všecko měsíc – o já vím – nechte mě tak v dešti – o hladu.“ – Jeden z nich, rozvázav pytel, který přes rameno na holi nesl, vyndal a podal jí kus režného chleba, někteří nasledovali příklad jeho, a brzo měla bláznivá několik krajíčků v klíně, které ihned hltavě počala jísti. Přešli, a ona opět zůstala sama, v doupěti starého dubu.

„Dávno-li jest tomu asi,“ tázal se rychtář, „co tady ta bláznivá žebra?“

„Já se věru nepamatuji, dávno-li tomu, mně se zdá, že tomu není ještě ani rok,“ odpovídal jeden.

„A teď tu sedí každý den,“ mluvil rychtář, „prší neprší, ona jest tu vždycky. Kdykoliv jdu s řízením na ouřad, vždycky jí něco vezmu s sebou. – I dobré jitro, Jakube –,“ pozdravoval za řeči k nim se přidávajícího vrátného ze zámku, který se sborem sedláků z druhé strany přicházel a toutéž cestou teď s nimi šel dolem. „Odkudpak tak časně?“

„Cožpak nevíte?“ odpovídal Jakub, vysoký stařec.

Černá manželstrová, černým beránkem vykládaná čepice seděla mu na pravém uchu, krátká kazajka a krátké spodky z beranic byly jeho oděv. Vysoké boty měl celé ublácené a dlouhá hůl, o kterou se – těžkým krokem spěchaje – podpíral, taktéž byla celá ublácená.

„Jak bych mohl vědět?“ rce rychtář. „A s tolika sousedy jste se vydal na cestu?“ –

„Tak nevíte nic?“ odvece Jakub.

„Nic, docela nic,“ praví rychtář.

„Nic, co se stalo na zámku?“ táže se vrátný.

„Copak se stalo?“ ptá se rychtář.

„Povídejte! povídejte!“ volá sbor.

„Pán se nám ztratil,“ vypravoval Jakub, „což jste neslyšeli v noci zvonit?“

„Já jsem slyšel,“ praví jeden, „ale myslel jsem, že to proti mračnům.“

„I bůh chraniž, na pána jsme zvonili,“ jistil Jakub, čepici s pravého na levé ucho přeloživ; „na pána jsme zvonili, kdyby byl zabloudil, aby šel po hlasu. Teď jsme byli v městě, tam také není; a teď jdeme s pořízenou.“

Mezi rozprávkou přišli až pod židovu chaloupku. „Což Jakube, abychme se zde zastavili na snídani?“ napomínal rychtář.

„Pojďme,“ přivolil Jakub. „Zdržíme se,“ napomínali někteří. „I jen pojďte, sousedé, jen vstoje vypijeme skle-

ničku," dokládali jiní a všickni se hrnuli pěšinou vzhůru k chaloupce. Po druhé straně oudolí na kopci nahoře bylo viděti přecházející lid a služebníci, kteří byli vysláni hledati pána, vraceli se zpět po pěšinách nad oudolím.

„Do sednice se nevejdeme," smál se Jakub, pozoruje sbor, který ted přes dvacet mužů obnášel.

„To ne," pravil rychtář, „zůstaneme v dešti, aspoň půjdeme brzo zas. Jděte, Tobiáší, zavolejte na ně!" a Tobiáš šel do chaloupky. Po chvíli vyšel, celý uděšený. „To je pěkné hospodárství; pojdte, podívejte se, žid je nebožtík, dcera také umrlá –“ volal na zůstalé. Všickni, se hrnuli do chalupy, a kteří se tam nevešli, tlačili se k oknu.

Pod oknem na podlaze sednice ležela mrtvá Lea. Ruce měla křížem přes prsa přeložené, oči zavřené a bílý oděv byl celý mokrý a listím i květem posetý, které vichr vyraženým oknem spolu s deštěm sem zanesl. Černé vlasy turbanem, který podle ní ležel rozvinutý – nekryté lpěly celé promoklé na bílém mrtvém čele, po ramenou, po šjíi a bílém oděvu.

Na posteli na druhé straně ležel mrtvý starý žid, otec její; oblečený jako kdy po prvé cikáni sem přišli. Náradí, cínové mísy a lampy, protahujícím vichrem rozmetány, ležely po sednici. Všickni hleděli ulekáni na smutné divadlo, beze slova promluvení. Vtom vysoký muž v roztrhané haleně, vysokou beranici přes uši vztaženou maje, vstoupil mezi ně. „Jakube!“ volal, „honem do zámku! jen jděte již. Náš pán je zabit. Vraha přivedli. Já běžím do města se zprávou," a ukazuje na ublácené krátké boty, které měl přes punčochy nataženy a pod koleny řemínky uvázány, doložil: „Musím běžet, ani kalužiny nešetřím;" a již mezi řečí byl daleko od nich. Jakub spěchal celý uděšený rychlým krokem do zámku.

Volajíce na přecházející po druhé stráni spěchali všickni za ním a po druhé straně kvapící jim „že již vědí“ odpovídali. Mnohý zul dřevěnky, aby rychleji mohl běžeti k zámku.

Celý dvůr v zámku byl již lidem naplněn, množství ženských i mužských, starých i mladých hemžilo se vůkol kaple a vyslouženec Bárta jim, kde co věděl, vypravoval. Ustavičně přibývalo lidu. Teď přišel vrátný a s ním celý sbor sedláků. Všecko se za ním hrnulo ke kapli, leč kaple byla zavřena. Hlmoz a hluk rozléhal se po dvoře. Nejméně po páté již Bárta přicházejícím, co věděl, vypravoval a tak pořáde znovu počínal, jak jen něco lidu přibylo.

To vše se dalo mezi tím, co vrchní list četl a co přivedeného cikána nadarmo vyslyšali.

Teď se otevřely dveře u ouřední sednice a cikána vedli přes dvůr do kaple. Náramná tlačnice byla ve dvoře obzvláště u dveří do kaple. Všecko se chtělo do kaple podívati. Leč ouředníci všedše s cikánem do kaple zavřeli za sebou dveře, a Bárta musil ke dveřím se tlačící novou šavlí svou odháněti a vypravováním zběhlých věcí – ustavičně v to pleta podobné příhody francouzské války – ukracoval sobě i tlačícím se dlouhou chvíli.

Byla sice ouzká, ale dlouhá kaple zámecká. Okrouhlé okna byly po obou stranách zastřené. Nahoře před jediným oltářem ležel na márách zavražděný Valdemar Lomecký, hrabě z Borku, černým přistřen sukнем. Venku bylo pošmournо, v kapli temno, neb zastřenými okny se sotva dosti mdlé světlo prodralo. Na oltáři byl jednoduchý kříž vyvýšený a bílé plátно bylo složené přes něj převěšeno, jak by právě byli Krista sňali se dřeva umučení jeho. S každé strany kříže byl pozlacený anjel, klečící na modlitbách, černým závojem přistřený.

Všedší tam zavřeli za sebou dveře, a papršlek, jenž se tam otevřenými dveřmi byl vedral, uhasl opět a šero obklíčilo znovu oltář i máry. Cikán několik kroků postoupil k mrtvému tělu; hlouběji však zaryv za nádra pravici, opět zůstal státi. Ouředníci zůstali u samých dveří. Vrchní poroučel přinést světlo. Rozžali pochodně a rudá zář přelétala po náhrobcích zde pohřbených hrabat Lomeckých z Borku a barvila kříž i modlící se anjele.

„Jsi vrah muže, jehož mrtvol teď leží před očima tvýma?“ tázal se vrchní. Cikán neodpověděl. Odestřeli sukno; – bledá byla ale tichá tvář Valdemara Lomeckého. Skvostný jeho myslivecký šat byl poblácen, čisté bílé péro vedle něho ležícího klobouku klonilo se přes zlatými šňůrami zdobené prsa a zaclánělo hlubokou ránu jejich. Zachvěl se cikán; dva rychlé kroky přistoupil blíže a po jeho nad hlavu vyzdvižené pravici valila se krev u vřelém potoku na tvář k nebi obrácenou. Po prvé spatřil obličej muže, jehož jen za svůdce milenky své považoval, muže, jenž docela zničil mír i blaho v prsou beztoho již navždy nespokojených.

Nový křik povstal ve dvoře; tlouklo se na dveře u kaple a navracující se služebníci přiváděli staršího cikána, jehož v lese před nimi se skrývání jim přicházelo podezřelé. Přišedše do zámku a dozvěděvše se, že pán jest zavražděn, byli ubezpečeni, že tento jest vrahem pána.

Uvedli oba zajaté v ouřední sednici. – Tvář cikána staršího byla docela proměněna. Neobyčejná tichost byla v očích, v čele i v celé tváři vyznačna; všecka předešlá hrůznost zmizela z vraskovitého čela a všecky vášně, kterýchž se dříve po něm střídaly proměny, zdály se vymřelé v prsou jeho. Žádná nespokojemost, žádný strach nebyly na něm pozorovat. I on, jako mladší, na žádnou otázku neodpovídal.

Po malé hodině přišli z města od hrdelního práva vyslaní ouředníci, aby vyšetřili všechny okolnosti, a s nimi přišlo něco vojska. Ohledavše rány zavražděného a zapečetivše mohovitost i jmění pozůstalé, vraceli se se zajatými do města. Vrchní, odevzdav jim při zemřelém nalezený list, následoval je s některými ouředníky, aby mohl potřebné dáti zprávy; a Bárta šel při zajatých, vypravuje doprovázejícímu je vojsku své příhody ve válce. Vůkolních vesničanů provázelo je nesmírné množství do města, nešetřících dosaváde trvajícího deště.

XII

Proč by tedy odporoval dál?

Uhodí na radu.

Dominik G. Magnuszewski

O! jak dlouho sen ukrutný

trápil dětinský můj věk!

Prozpíval jsem mladé chvíle,

na těch lukách trhal květy,

vše bylo tak krásné a milé:

neb necítil jsem žádné ztráty.

Alojzy Skarzyński

Byly tři hodiny s poledne. V soudnici blízkého městečka scházeli se radové a přísedící. Dešť již přešel a roztrhanými oblaky časem prohlíželo slunce na zelenou krajinu, zasílajíc i v soudní světnici gotickými okny zemdlelé světlo. Byla to velká, v podobu hvězdy stavená síň; ze všech stran byla v ní nízká goticky klenutá okna, jenom ze strany půlnoční byl jediný vchod. S goticky klenutého stropu visela stříbrná lampa. Nad jižním oknem zrovna proti dveřím byli znakové města, nad ostatními okny plápolaly korouhve rozličných barev. Kolem oken po stěnách visely štíty, brnění a tak dále. Proti dveřím stála dlouhá žlutým sukнем přistřená tabule, za kterou scházející se radové v dlouhý řad se sázeli; a na ní bylo množství papíru, kalamářů, per, posýpátek a tak dále sem tam rozloženo a rozstaveno. Zámeční ouřadníci a vrchní též již byli přítomní. Bily tři hodiny a představený vstoupil v síň. Uklonili se radové, on za-

sedl na své místo a na dané znamení přivedli drábové bláznivou Angelínu v soudní síň. Neb nalezena u starého dubu byla i ona bez průtahu zajata a s sebou vzata do blízkého města.

Zdlouhavým krokem, opírajíc se o dlouhou silnou hůl, kráčela teď ve střed síně; drábové zůstali s obou stran dveří. Uprostřed zůstala státi, zdvihla hlavu a nepohnuté oči hleděly nízkým oknem v dalekou krajinu. Hlavu měla šátkem zavázanou a jen některá šedivá kadeř se vinula po vraskovité tváři a obnaženém, nehodami času a povětrí osmáhlém, vyzáblém tejele. Hořejší půli těla kryla jen hrubá roztrhaná košile a mimo to záležel celý oděv její jen z jediné červené sukně. Od pravé k levé straně měla přes rameno na ouzkém popruhu převěšený vak, v němž se několik kousků suchého chleba a něco ovoce nacházelo. Po každém kroku zůstala na bílé podlaze šlepěje bosých ubláčených nohou. Celá postava prozrazovala pevnou tvrdošijnost. Písař připravil péro, a první otázka představeného: „Jestli byla včera v židově chaloupce?“ zůstala bez odpovědi. „Já se táži,“ opakoval, „zdaž jsi byla včera u večer v židově chaloupce?“ Bláznivá nepromluvila. „Mám tě učit odpovídat?“ ptal se dále. Ona mlčela nepohnuta. „Přineste lavici!“ poroučel představený drábům. bláznivá padši na kolena, „já ne, já ne, to on, to on!“ silným volala hlasem, „já ne, já jsem chudá žena, bláznivá, ubohá žebračka; – proč mě necháte hladem mřítí? Smilujte se nad mou bídou, ustrňte se nad mou nahotou! Almužnu! Almužnu!“ Slovo „almužnu!“ hrůzným, zvláště zvučícím hlasem bylo vyřknuto; načež hluboko umlkši sklopila hlavu. „Mluv!“ kázal přednosta, „byla jsi v židově chaloupce?“ „Já ne, já ne, to on! to on!“ odpovídala bláznivá. „Co on? Kdo on?“ tázal se přední. „To on, to on! mne svedl – je svedl

– všecky, všecky; já ne! to on, to on zahnal dítě mé, jemu, jemu je mrtvý měsíc podává!“ a opět mlčela.

Vida přednosta, že tímto způsobem s ní ničeho nepořídí, počal se jí zrovna ptáti: „Kdo zavraždil hraběte Valdemara z Borku? Ty o tom víš, ty jsi byla při tom, při kopání jámy!“ Angelína se vztýčila vzhůru, upřené na stěnu oko planulo hrůzným bleskem a na celém těle se počala náramně třásti, leč neodpověděla. Představený dal znamení a drábové uvedli oba cikány v síň. „Který z těchto?“ tázal se představený. Bláznivá pozdvihla zraky a vrhši se starému cikánu kolem krku, „to on! to on!“ na mladšího nataženým ukazovala prstem.

„Tys tedy vrah hraběte z Borku?“ ptá se přednosta.

Mladší cikán, pravici až posud za řádry schovanou maje, pokročil, leč nepromluvil slova.

„Pravice jeho byla zkrvácena, když ho přivedli před mrtvolu hraběte!“ dosvědčoval vrchní.

„Okaž pravici svou!“ poroučel představený.

Cikán stál nepohnutý.

„Drábe!“ kázal rukou kyná přednosta.

Dráb přistoupil k mladému cikánu a rozervav oděv jeho obnažil pravici i řádra cikánova.

Cikán stál nepohnutý.

Pravice byla hluboko v prsa zaryta, krev se valila po ní i po prsou z rozervané rány.

Zrovna uprostřed prsou měl krvorudé znamení jako k přísaze vyzdvižené ruky.

Ustrnulí zůstali ouřadníci a „vrah otce svého!“ rozléhlo se jako jediné vzdechnutí ze všech ust velikou síní.

„To syn můj, syn můj!“ volala bláznivá Angelína, uhlídavši znamení toho. Vrhši se na hrdlo jeho a „to on! to on!“ volajíc, na staršího nataženým ukazovala prstem. „To on! to on! Ne já, ne můj syn! – můj syn! můj syn! to

on, to on!“ a od jednoho cikána k druhému běžajíc neustále bezsmyslná volala slova, až unavena mezi oběma v středu síně sklesla a „syn můj! syn můj!“ došeptávajíc bez sebe zůstala ležeti.

Povystoupiv a zkrvavenou pravicí na skleslou Angélinu ukazuje, počal mladší cikán: „Ano, tato jest matka má! proč déle skrýváti rod svůj? Bez ceny jest pro mne živobyť. – – Ona jest matka má! Chaloupka, již vy židovskou nazýváte, byla kolébky mé přístřeším a vysoké skály při starém hradě byly stěny domova dětinství mého. Leč čtyřletého asi vyvedla matka má v jedné noci daleko – daleko. Dva dny a dvě noci jsme kráčeli vpřed; v třetí noc usnul jsem pode stromy v klínu své matky – a ráno jsem byl samotný v hlubokém lese. Žádný neodpovídal pláči mému, mému volání; přes celý den jsem bloudil a nenalezl jsem východu žádného. Přišla noc. Unavený, hladový potácel jsem se hlubokým dolem, až najednou zdaleka uzřím rudou zář a brzo nato vysoké ohně. Přijdu blíže. Kolem ohňů leží shromážděné množství v divném zmatku. Štěně visí u prsou svině, sele na vemenu feny. Děti a ženy leží polonahé v zrosené trávě, nemajíce mimo svých hustých vlasů žádného okrytu. Kolem ohňů zarostlí mužové leží. Strašná bída! – Byl to sbor cikánů. Opuštěného mne přijali mezi sebe, a tento“ – ukazuje na staršího cikána – „stal se mým otcem a cvičil mě, čemu sám se byl naučil, totiž v čtení a psaní.

Mnoho let bloudil jsem s nimi v ustavičném boji s počasím, povětrím a živly. Před půl letem jsme se oddělili s průvodcem, teď otcem mým, od jejich sboru, bloudili jsme v kraji tomto a náhodou jsme přišli před nějakým časem v toto oudolí. Hned jsem poznal krajinu tuto, neprozradil jsem se však ani před průvodcem svým.

Od dětinství zde známý, našel jsem na nocleh skalnaté doupě a v něm – neznaje v ní matku svou – bláznivou tuto. Doptával jsem se po matce své – nadarmo. Mimo co mi starý vyslouženec vypravoval o ní, jako o bývalé hospodské, nevěděl o ní žádný. Zamiloval jsem – ha!“ – Přistřev zkrvavělou pravící smutné oči, hluboko umkl. Rychle následujícími na sebe příhodami docela byl pozapomněl na Leu, teď však vypravováním se zpatovavšího náramný přepadl žel, celou až posud tajenou silou. Plakal po prvé ode čtyř let; leč žádných slzí již nemajícího krůpěje krve polily zbledlou tvář.

„Mluv jen dále i o ní,“ napomínal vrchní, „ona již nežije.“

Strašné vzkřiknutí zaznělo z ust cikána; pak opět hluboko umkl. Po chvíli však opět k sobě přišed pokračoval u vypravování takto: „Včera teprv prohlásila se po prvé bláznivá, kterou žádný neznal, za svůdkyni mé milenky, za bývalou hospodskou, a já jsem v ní poznal matku svou.“

Umlkl cikán, a Angelína vstávajíc – jako by z hlubokého se probudila sna, jako by ztracený se jí vracel rozum, srozumitelně pravila: „To můj syn! můj nešťastný syn! a já – původ neštěstí jeho!“

„A ty jsi vrah hraběte Valdemara z Borku? všecko svědčí proti tobě!“ zvolal zhrozený přednosta vrchní. Cikán neodpověděl.

„Zde, čti!“ poroučel přednosta, podáváje mu od vrchního obdržení list, který našli při zavražděném hraběti: „To tě snad pohne k vyznání strašlivé viny své!“

Jako ve snách přijal cikán podaný list, a rozloživ ho, hlasitě a srozumitelně počal čísti: „Valdemar Lomecký, hrabě z Borku, všem čtoucím aneb čísti slyšícím tímto listem své pozdravení vzkazuje a svou poslední vůli.“

Tak četl cikán – ustavičně jako v hlubokém spaní, bez citu, bez proměny hlasu – celý list, až přišel k slovům „pravá jeho ruka byla o něco delší než levá –“ Při slovech těchto počal se náramně třásti a hlubokým hrůzným hlasem četl pomalu dále, až při slovích „On musil z okolí mého!“ sevřela se nevolně zkrvavělá jeho pravice; čta však později: „Po znamení na prsou svých a po delší pravé ruce své, jakož i k jedné straně skloněné postavě bude poznán,“ rozevřenou přitiskl na popsané na prsou znamení. Chvíli se zamlčev v hlubokém utonul zamyšlení. Pak zkrvavělou pravici vyzved, přitiskl ji na čelo co mramor studené, a znamení na prsou bylo pod otiskem krvavé pravice zcela zakryté. Vždy slaběji a slaběji četl: „A byť i sám vrahem mým byl, já mu odpouštím a jsem –“

Již nečetl dále. Pevně držel sevřený list a oči nepohnuty hleděly v něj. On byl jako socha kamenná, vyobrazující nejhlubší smutek, předchůdce zoufalství.

Starší cikán stál nepohnutý. Pozorně však poslouchala bláznivá. Ze začátku byla pokojná, dále však slyšící vrhla sebou o zem a vinula se co červ po vykládané podlaze. Časem se sevřenou pěstí bila v čelo, v prsa, leč usta její nevydávala zvuku. Až při slovích „byť i sám vrahem mým byl“ – rychle se vzchopila a pozdvihši svůj hlas volala: „On ne, on ne, on není syn můj! on – to on! já ne, já ne – to on jest vrah svého otce!“ Prstem na mladšího ukazujíc a „to on! to on!“ volajíc vrhla se na prsa staršího cikána.

Ten však odstrčiv ji předstoupil veprostřed síně. Pokojný a mírný byl jeho obličej, všecka někdejší hrůznost a vášnivost zmizela s něho a mstivý plamen vyhasl v zraku i v srdci jeho. „Tatoť jest někdejší milenka má!“ pravil, ukazuje na bláznivou Angelínu; „svůdce jejího hledal jsem po třicet let. Včera jsem ji poznal, neb

se jmenovala sama; a pomstiv se na svůdci jejím zavraždil jsem otce tohoto mladíka. Zde tento list budiž svědkem proti mně!“ Vyndal svinutý list a podal ho soudcům. „A až odpraven budu za zločin svůj, budiž list tento památkou a snad ospravedlněním tomuto jinochu, aby mě neproklínal pro smrt' otce svého, jenžto jsem já mu více otcem byl než roditel vlastní!“

Hlasitě přečtli soudcové list; ještě jednou se tázali staršího cikána, zdaliž tomu tak, jak v listu pravil a jak se teď vyznává? – „Takt' tomu –,“ přisvědčil cikán, „list tento již dávnoť napsaný, dříve, nežli jsem ji znovu poznal. Tenkrát jsem nemínil ještě, že bude svědčiti proti mně.“ Mlčel. Hluboké ticho. Soudcové rozhodli, a jednosvorný úsudek byl: „Za tři dny budiž provazem odpraven!“ Bez sebe ležela bláznivá při nohou jeho, a jako dříve ustrnulý, nepohnutý co socha kamenná stál mladší cikán. Pevně držel sevřený list otce zavražděného a oči nepohnuté hleděly v něj. Polohlasně šeptal bez paměti, bez smyslu jednotlivá slova: „Otec můj! – otec matku svedl – ne, on zavraždil matku mou – matkou – ne matkou svedl milenku mou – svedl milenku otce – matku mou – a otec můj zavraždil otce mého!“

XIII

*Před dalekou cestou
vrátím se ještě v obydlí rodičů.*
Juliusz Slowacki – „Marie Stuartovna“

*Doufej! Od Boha mi dáno,
mám právo dávat rozhřešení těm, co se potřísnilí krví.*
Juliusz Slowacki – „Mindowe“

Mladý cikán byl za nevinného uznán, prohlášen za mladého hraběte Valdemara z Borku, a dle vůle otce jeho přiřknuto mu dědictví veškerých statků. On zůstal nepohnutý, nemluvil, nechť s ním cokoliv činili. Teď ohlásili před rádnicí shromážděnému lidu, že se našel syn zavražděného hraběte, a hlasitě plesání shluklé luzy rozléhalo se městem. Pak vyvedše starého cikána označovali drábové, tento že jest vrah hraběte z Borku, třetího dne že má býti na hrdle trestán. Hlasitě opět zaplesal shromážděný lid.

Ještě ten večer uvedli v slavném a hlučném průvodu mladého cikána, teď Valdemara, hraběte z Borku, co pána v zámek, kde ještě dnes ráno co cikán, co zajatý stál před mrtvolem, neznaje v něm zavražděného otce svého. Čtyřmi koňmi jeli zdlouha hlubokým dolem, napřed i nazad množství lidu „Zdráv buď pán“ volajících. Vrchní a jeden ouřadník seděli s mladým Valdemarem ve voze.

On však s očima sklopenýma seděl, nepozvedaje hlavy a nevšímaje si vůkolí svého. Teď jeli dolem,

za potokem blíže jezera; nad nimi stála židova chaloupka, nad tou starý hrad. Na starém hradě i kolem po stráních i v židově zahrádce bylo množství diváků. Napřed spěchav, aby všemu lidu – – co věděl – oznámil, stál Bárta na kamenném stole v židově zahrádce a plným hrdlem vypravoval shluklému kolem sebe sboru dnešní zběhlé příhody. Teď jeli s mladým nyní hrabětem zrovna pod nimi: „Vidíte, to jest někdejší mladý cikán, aj, aj – ano – mladý cikán; – teď ale již není cikán, teď je mladý pan Valdemar Lomecký z Borku, syn zavražděného pana hraběte, – aj – aj - křičte. Ať žije pán!“ volal Bárta. „Ať žije pán!“ zněl hluk všeho množství a skály. „Ať žije pán!“ odpovídaly.

Z hlubokých myšlenek probudil známý Bártův hlas mladého Valdemara. Pozved hlavu, pohlédl vzhůru. Poznal židovu chaloupku a sepjav ruce složil je na zničené srdce, hluboko k zmrtvělým prsoum přikloniv hlavu. „Ať žije pán!“ z daleka ještě odpovídaly skály. Hlas zvonů ze zámku a hrubé střelby silné rány rozléhaly se hlubokým dolem; – až vjeli do zámku.

Mladý Valdemar zavřel se do svých pokojů a žádný se neosmělil promluvit k němu, ani ze strastných myšlenek jej probuditi. Po celou noc bděli služebníci u dveří bytu jeho. – Ráno byl zavražděný hrabě spuštěn v hrobku otců svých pod kapli zámeckou. Množství lidu opět bylo ve dvoře zámeckém; v kapli však byli jen ouřadníci a syn zavražděného. Tlačící se množství mohlo jen otevřenými dveřmi, přecházejíc kolem nich, ještě jednou se podívati na zavražděného pána. Bárta a starý Jakub stražili dveře. – Navečer byl pohřeb Ley a starého žida. Při zapadajícím slunci neslo několik sousedů rakve jejich vzhůru do kopce na hřbitov židovský. Jediná Judita a starý Bárta šli s nimi.

Jasně jitro vstávalo nad hory. Třetí den nastával, v němž starý cikán měl býti vyveden. Bláznivá Angelína měla jej až ku spravedlnosti doprovázeti a pak navždy zavřena býti v dům bláznů. – Starý cikán se připravoval k vyvedení; – on byl pokojný, obličej od času rozsudku nad ním pronešeného neproměněný, leč vlasy jeho ve dvou posledních dnech docela zešedivěly. On chodil volným krokem dlouhou temnou síní ve věži soudního domu. Podlaha síně té, stěny i strop byly z temného čtverhranného kamene; zrovna proti goticky oklenutému ouzkému vchodu bylo malé, uvnitř velmi uzounké, venku však něco širší okénko, to jediné v celé dlouhé síni. Stranou stál dubový stolek, na něm malý, černý křížek a podle tohoto ležela kytka z bílých a červených růží. Za stolkem seděl starý klášterník, cikána k smrti připravující. Bylo sedm hodin! – v osm měl být vyveden.

Mladý Valdemar, hrabě z Borku, někdejší společník jeho, přišel se s ním rozloučiti. Kněz odstoupil a oni mimo za otevřenými dveřmi přecházejícího strážníka byli samotni.

Beze slova promluvení stáli proti sobě; – starý Giacomo hleděl prosebně ve tvář mladého Valdemara, tento upíral oči v kamennou podlahu. – Dlouho tak stáli proti sobě a hluboké ticho bylo dlouhou síní. – Konečně přistoupil starý cikán.

„Čas ubíhá,“ pravil slabým hlasem, „než mine hodina, jsem smířen se světem, a čin – zločin můj snad brzo bude zapomenut se mnou. Před sebou jsem ospravedlněn a před tebou mě snad ospravedlní list můj, který tobě odevzdalo právo. Společnice činu mého, někdy milenka má, bude trestána se mnou. – Ona musí viděti smrt' mou, já ji viděti v smrti, a pak ji navždy zavře kobka temná, temnější sevře mne.“ –

Mlčel; ticho bylo temnou dlouhou síní, jen z daleka bylo slyšeti hlomoz shromáždujícího se množství ku popravě cikána.

„I s ní jsem smířen,“ pokračoval cikán, „Bůh, jenž viděl v srdce mé, odpustí vinu mou; i ty mně odpust!“

Valdemar nemohl pro bolest srdce odpověditi. Opět bylo ticho.

„Ty neodpovídáš? Což mi neodpustíš?“

Ticho. Z vedlejší síně bylo slyšeti hlas bláznivý: „Já ne, já ne! To on, to on!“ volala v hlasitém lkání.

„Já jsem ti byl otcem,“ mluvil Giacomo, „když tvůj otec tebe opustil; – já jsem ti byl společníkem, přítelem, dokud jsi byl ještě cikánem; – nejsem ti ničím víc?“

Opět ticho; – temný zvuk bubnů bylo slyšeti zdola.

„Čas ubíhá; – již se blíží, aby mě vyvedli ven za město; musím jíti –“ Opět hluboké, dlouhé bylo ticho. „Zde, viz!“ zvolal cikán a přikročiv k Valdemarovi táhl ho k blízkému jedinému oknu. Slabostí sklesl Valdemar u samého okna.

Vztýčiv se však na kolena hleděl ouzkým, goticky klenutým oknem ven do širé krajiny.

Slunce stálo nad vysokými, v dálce se modrajícími horami, jejichž okrouhlé homole u velikém kole dalekou, ourodnou rovinu broubily. Daleké pole se po ní střídaly s mladými lesíky a jednotlivými vesnicemi. Blíže za městem uprostřed rozlehlé zelené lučiny stál vysoký, okrouhlý zelený pahorek. Po něm se tlačilo nescíslné množství vůkolního lidu. Na nejvyšším jeho vrcholku stály dva mladé stromky, uprostřed nich strměl čekán a kolem toho se míhaly zbraně strážného vojska. Množství lidu ustavičně se táhlo po pěšinách z města k popravnímu pahorku.

„Zde!“ volal cikán, „zde, viz! než mine hodina, uhasne tamto na pahorku mého žití jiskra poslední; nechtějte –“

nechtějte, milostivý pane! nechtějte, abych bez odpuštění vašeho sešel s tohoto světa.“

Vtom vstoupil kněz a s ním mistr popravní v síň; přede dveřmi zůstalo něco vojska. Mladý Valdemar podal cikánovi ruku, – mluvit nemohl.

„Mějte se dobře, milostivý pane!“ zvolal silným, ale třesoucím se hlasem starý cikán, „mějte se dobře, a jestli jednou v jižní přijdete stranu, – pozdravujte mou Veneicii!“

Dvě veliké slzy valily se mu po vraskovité tváři.

„Dobrou noc, synu můj! dobrou noc!“ pravil slabým hlasem a kráčel ze síně. Kněz a mistr popravní nasledovali jej.

Dveře se zavřely a mladý Valdemar, polou bez sebe, skloniv hlavu na kamennou stěnu – zůstal klečeti sám jediný v temné síni.

Zdola bylo slyšeti temný hlas bubnu; pak bylo opět hluboké ticho. Valdemar klečel ustavičně jako v traplivém snu u ouzkého okna. Asi po čtvrt hodině probudil ho silný hlomoz. Bylo viděti z okna dlouhý průvod táhnoucí za městem po lučině. Dvěma řadama stálo množství z města i z daleka příšlého lidu. Mezi nima šlo vpředu průvodu něco vojska při temném zvuku černě pokrytého bubnu; nato přišly dvě řady jezdců. Obklíčený dlouhým kolem vojska kráčel za nimi zdoluhavým, ale pevným krokem starý Giacomo, v ruku držel malý křížek a kytku z bílých a červených růží. Po jeho straně kněz, po druhé mistr popravní. Za ním vedli dva pacholci bláznivou Angelínu uvázanou na dlouhém provaze, která do výšky vyskakujíc, ba v kole se točíc a sem tam pobíhající, „Já ne, já ne! to on, to on! – kletba má! mé dítě v ruku měsíce!“ volala – časem opět podivně písňe vysokým a chroptivým hlasem zpívající. – Byl to pohled strašlivý. –

Pak přišly opět dvě řady jezdců a něco vojska zavíralo tento hrůzný průvod. Znovu sklesl Valdemar na chladnou kamennou půdu temné síně.

Tak došel průvod vrcholku popravního kopce. Jezdci zůstali dole a blýskajícimi se palaši rozháněli na pahorek se tlačící lid. Nahoře se rozevřelo kolo a starý cikán přistoupil k čekanu. Obličej jeho byl bledý, ano spíše by se bylo mohlo říci šedé barvy. Odříkával s knězem modlitbu Páně. Po skončené modlitbě přistoupil dle tamějšího způsobu k přítomnému soudci, prose za milost.

„U Boha jest milost!“ odpověděl soudce.

Brunatně se zarděla tvář cikánova a opět zbledla; a opět rudá červenost se střídala s bledostí v obličejí jeho.

Prosil po druhé, a opět „U Boha jest milost!“ odpověděl soudce; prosil po třetí, a taková též byla odpověď.

Vysoko naběhla žíla na čele cikánově, třásl se na všech oudech, obličej jeho byl bledý na smrt. Polohlasně se modlil s knězem opět modlitbu Páně. Veškeren lid měl oči k němu vzhůru obrácené a hluboké ticho bylo nesmírným zástupem. Mistr popravní hodil oprátku na hrdlo zločince a obnažil prsa jeho. Všecky vlasy stály vzhůru na hlavě cikána, vousy se rozježily a daleko ven vystoupily oči jeho. Vysoko vyvstala žíla čelní a veliké krůpěje potu padaly s bledého čela.

Hlasité vzdechnutí znělo mezi lidem, a nešťastník se houpal na vysokém hřebu. Strašlivé vykřiknutí znělo zdola – lidský jazyk nemá významu pro ně – a bláznivá sklesla pod šibeničným kulem.

Vzali a odnesli ji do domu bláznů.

Trest její byl nejstrašlivější, avšak nejzaslouženější. Od těch časů neměla upokojené chvíle, ustavičně viděla popravu milence svého, kterého dříve opustivši

a zklamavši k zoufanlivému činu, a tudy k smrti hanebné přivedla; až ve zoufalství roztrhavši pouta – zubami si rozervalala žíly, a tak životu hrůznému hrůzný učinila konec.

XIV

*Odvedu tě v kraj daleký,
kde naši lásku nepohání.
Ty budeš ženou, budeš mou paní,
já tobě věrným budu na věky.*
Augustyn Bielowski

*Mezi tolika bloudím po světě sám,
snad cizí ruce zavrou má víčka v poslední hodině,
ach, bratří, jestli necítíte, čím vlast je nám,
v odloučení poznáte ji jedině.*
Stefan Garczyński

Tak pňel cikán až do večera na vyvýšeném čekanu; kolem něho stráže a množství diváků, pod ním rozestřený ubrus, na tom dvě kapky krve a něco drobných peněz.

List, který soudcům byl podal na osvědčení viny své a který pak mladšímu cikánu byl odevzdán, zněl takto. „Až chladná země skryje v lůno své nešťastníka, dadouc mu pokoje, který nadarmo hledal na svrchu jejím, vysvětlí tento list příhody mé a ospravedlní pomstu mou, jestliže dosáhnu cíle dávno žádaného.

Já nejsem rodilý cikán; jsem z Vlach, z Mestre rodem a Venecia byla pro mne domovem. – Byl jsem gondoliérem. As dvacítiletý zamiloval jsem dívku venetskou a spokojený jsem se houpával v časích těch ve loďce své pod Ponte Rialto. Tam bylo stanoviště moje a dívka má bývala u mne. Jednoho dne – bylo to v neděli ráno přišla ke mně milenka má. „Giacomo!“ pravila mně hla-

sem milostným, „Giacomo! já mám v Mestre navštívit tetku svou a doručit jí od rodičů svých některé dary; za to obdržím od ní něco vína a ořechů. Ty mě tam musíš dovézt; před polednem se opět vrátíme!“

Já jsem byl k tomu tím spíše volný, an právě několik městských jinochů do Mestre převeženo býti žádalo. Společník můj postavil se vpředu loďky, já vzad. – Po chvíli jsme byli v lagunách a po krátkém čase stápla se za námi Venecia v obklíčující ji vodě.

Připlouli jsme do Mestre a v přístavu loďek bylo žitíplné hemžení, neb nějaký cizinec byl přijel do města. V kupách po náměstí stojíce rozmlouvali tamější obyvatelé o rozličných věcech; uzřevše však vůz, obklíčili příchozí, jakož tam jest obyčej.

Hlučně se hádali gondoliéři, kdo by měl cizince do Venecie vézt. Byl to mladý, štíhlý muž; ozdobný šat jeho jevil bohatého jinocha. On mluvil čistě vlašsky. I já jsem se vmísil mezi gondoliéry, a promluviv naň, žádal jsem ho, aby se dal v mé loďce převézt. On se podíval na mne a připověděl, že se mnou poplyne do Venecie. Kvapně žádal jsem milenku, aby narychlo odbyla řízení své, nežli se složí věci cizince s vozu do loďky. Ona odběhla; brzo však se vrátila, leč nepřinesla žádného ovoce, pravíc, že nenalezla tetku doma. Co jí náleželo, že zanechala v jejím bytu a teď že se vrátí s námi. Po chvíli jsme byli v loďce. Cizinec a oba jeho sloužící byli uvnitř okrytu, dívka má zůstala při mně venku v loďce. Já a společník můj, očekávající hojnou náhradu, veslovali jsme silně, a po čtyřt hodině minuvše průpluj, byli jsme v lagunách. Cizinec vystoupil k nám. On se zatím byl převlekl. Žluté, přiléhající spodky, vysoké boty, zelená kazajka zlatými šňůrami bohatě ozdobená byly oděv jeho. Krk měl obnažený, jen bílý límec kolem hrdla pře-

pjatý přilehal na jeho šiji. Na hlavě měl bílým peřím přiozdobený klobouk. Byl to krásný muž.

Až podnes ho ještě vidím před sebou, a vzpomnutí naň – –; však – ne, co cítím, nýbrž list k ospravedlnění svému chtěl jsem psáti, protož dále.

Byl krásný muž. Již v Mestre jsem se obával mu říci, aby jel se mnou, rozvažuje, že milenka má popluje s námi. Žádost zisku přemohla nastávající žárlivost; teď jsem toho pykal. – Bylo teď k jedenácté hodině; slunce stálo skorem nad námi. Před námi vyvstávaly věže a paláce Venecie z obklíčujících ji vod a zvuky zvonů plouly po hladině vodní.

Cizinec rozprávěl s milenkou mou a dotazoval se na vystupující věže, paláce a tak dále. Ona mu odpovídala. Já jsem se třásl. Tak jsme přišli až do Canale grande; cizinec vystoupil z loďky, poručil sloužícím, aby jeho věci donesli do hospody di Grand Bretagne, kamž jim společník můj chtěl okázati cestu. On sám chtěl se ještě podívati do města a žádal, aby milenka má ho dovedla až na Piazza di san Marco. Já jsem jej chtěl dovézt v loďce až na místo, ujišťuje, že mezitím mnoho znamenitých paláců uvidí. On stál na svém. Plat za převezení z Mestry sliboval, i za toto dovedení velkou náhradu. Chtěl jsem ho sám dovésti, aneb jíti s nimi; ale společník můj se služebníky jeho odešel a loďka nemohla zůstatí osamotnělá. Ona též chtěla jíti s ním, pravíc, že beztoho musí k rodičům s porízenou.

Má žárlivost rostla, nechtěl jsem tomu připustiti; před cizincem však toho nedaje na sobě znáti, dělal jsem, jako bych ji poučoval, kudy májiti. Mezitím jsem rozvažoval, jak by as velká mohla za dovedení vypadnouti odměna. – Ona se posmívala mé žárlivosti, já vyhýbaje se její vytyčce, pravil jsem, že jest žádostiva odměny.

Ona však, že odměna, kterou dostane, má být mou, a opět zvítězila zisku žádost nad žárlivostí mou; – já jsem přivolil, a brzo zmizel cizinec s milenkou mojí v ouzké ulici za Ponte Rialto.

Sotvaže odešli, vzmáhala se bouře ve prsou mých. Několikrát chtěl jsem opustiti loďku a běžeti za nimi. Několikrát jsem byl z loďky na pevné zemi a opět vskočil jsem v loďku. Jednou již jsem byl na Ponte Rialto a opět jsem se v loďku navrátil. Opět jsem vystoupil na Ponte Rialto, přebíhal jsem po něm, a vida konečně přicházeti společníka svého, kynul jsem mu rukou k člunu a spěchal jsem k Piazza di san Marco.

Bylo k polednímu. Množství lidu se valilo z chrámu sv. Marka. Před chrámem až k přístavu a až ku protějšímu paláci všudy množství lidu. Proběhl jsem všecko. Několikrát jsem se po milence své tázal známých, kteří s ovocem množství to přebíhali. – Žádný ji neviděl. Proběhl jsem Palazzo ducale; byl jsem u přístavu – mezi ovocníky – v zahradách Napoleonských; nebyla nikdež. Běžel jsem do domu jejího. Ještě nepřišla. Spěchal jsem do hospody di Grand Bretagne. Ptal jsem se. Cizinec již byl v hospodě ve svých pokojích. Žádný však neviděl, aby s ním byla přišla nějaká ženština. Chtěl jsem do jeho pokojů, než vzpomátovav se, vrátil jsem se do jejího bytu. Již byla doma.“

V místech těchto bylo z listu pozorovati, jak upamotování na starého cikána oučinkovalo. Třesoucí se ruka jevila zatajený vztek a plamennou žárlivost, taktéž i sloh žárlivou prozrazoval spěchavost. Bylo též znáti, že zde nasledovala nějaká u psaní přestávka a že snad o několik dní později nasledovalo pokračování v příběhu tom, a sice takto:

„Byla doma; pravila, že jsem musil sotva odsud odejít, když ona přišla domů. Dala mi peníze, které obdržela od cizince za dovedení do chrámu sv. Marka a za poukázání cesty do hospody. Odměna byla hojná, a přece jsem se domníval, že mi všechny obdržené peníze neodvzdala; proč jsem to myslil? – nevěděl jsem sám. Naoko jsem byl pokojný, ve mně však burácela nevěra.

Jednoho večera ploul jsem s několika cizinci na půlostrov Lido. Slunce zacházelo za Venecii a dlouhé rudé prouhy táhly se po nebi i po hladině vodní. Naproti nám ploula jiná loďka, zpěv a hru bylo slyšeti z otevřeného v okryt její vchodu. Zdálo se mi, anebo viděl jsem cizince, jehož jsem z Mestre do Venecie převezl, a ženská postava byla spolu v této loďce. – Zdaž to nebyla milenka má? – Hluboký, bolestný cit málem by mi byl rozbořil prsa. Vesloval jsem zdlouhavěji, leč kdy jsme blíže k oné loďce přicházeli, zavřely se dvířka okrytu jejího. U vesla stál člověk neznámý. Očima jsem chtěl prorazit okryt cizí loďky, volal jsem zoufanlivě, aby otevřel záclony okrytu; leč neznámý se mi smál a minuli nás, aniž jsem čehož byl spatřil. – Vesloval jsem – musil jsem – dále k východu, loďka jejich ploula k západu ku Venecii. – Horké slzy kanuly po tváři mé, hleděl jsem za nimi, až zmizeli v průpluji mezi Palazzo ducale a vězeními pod Mostem vzdechů.

Na ostrově Lido seděl jsem samotný a hleděl jsem k východu, an právě plný měsíc z temného moře vycházel. Bez smyslu slova, bez cíle přísahy šeptem jsem zasílal vstříc za mořem vycházejícímu měsíci. Stříbrné vlny obrazy se o temný břeh.

Asi za hodinu plouli jsme zpět k Venecii. Cizinci vystoupili z loďky u Dogany a já jsem ploul k přístavu. Vjel jsem v průpluj mezi Palazzo ducale a vězeními pod Most vzdechů, nevěda sám proč. – V dlouhém papršku táhlo

se světlo měsíce ouzkou průplují a po vysokých nade mnou stěnách. Zpíval a plakal jsem, a nevěděl jsem co a nevěděl jsem proč. Upevniv loďku svou vystoupil jsem na pevnou zemi. ‚Proč ke mně nepřišla odpoledne?‘ – – byla myšlenka, která mě trápila. ‚Ráno byla u mne, proč nepřišla odpoledne? – Vždyť zřídka kdy ke mně chodívá odpoledne. – Proč ale právě dnes nepřišla?‘ Ty a podobné námitky budily se ve mně. Nemoha se konečně zdržeti, spěchal jsem do jejího bytu. Byla doma. Zdálo se mi, že jest dnes oupravněji ustrojena než jindy; pozdě jsme se rozloučili. Já jí činil výčitky; ona plakala, že jí nevěřím. Uvěřil jsem opět, ač ne docela. Šel jsem a celou noc jsem strávil v loďce za Lido v otevřeném moři. Den nato šel jsem odpoledne do . bytu jejího, abych se přesvědčil, je-li doma. – Od té strany, od zahrad Napoleonských přicházel cizinec, jehož jsem tak tuze nenáviděl. Ve mně se vzráhala strašlivá bouře. Spěchal jsem, ano běžel jsem k bytu jejímu. Příbuzní její všickni byli před domem. Kvapně se ptám ‚jest-li doma?‘ Řekli, že ano. Vejdu v sednici.

Na stole byly poházeny ozdoby vlasů jejích, její šátek a tak dále. Ona ležela na posteli. Spala, aneb se stavěla spáti. Já ji vzbudil, a planoucí na ni upřev zrak, ptal jsem se, zdali zde žádný nebyl? – Ona pravila, že žádný. Ptal jsem se důtklivěji. Plakala opět, že jí nevěřím.

Já jsem odběhl; ve mně pálal strašlivý plamen nejžhavější žárlivosti. Noc jsem strávil v strašném kanálu d'Orfana; bylo to na hrobě nešťastného otce. Ráno jsem opět byl pod Ponte Rialto. Ona nepřišla; myslil jsem, že se hněvá. Odpoledne jsem zůstal pod Ponte Rialto. Ona nepřišla. Byl večer. Déle jsem nemohl vydržeti, běžel jsem do bytu jejího. Táži se po ní. Ráno časně odešla a nevrátila se posud. Běžím do hospody cizince.

Ráno odploul s nějakou ženštinou do Tržiště, a žádný nevěděl, odkud jest. Já byl zničen. Zejtra ráno ploula jiná loď do Tržiště; k ní jsem se dal za plavce, aby mě převezli na druhý břeh Adriatického moře. Jitra jsem se nemohl dočekat. – Posledně jsem se v loďce své kolíbal přístavem venetským. Zrána jsme vyplouli; protivný vítr nás zdržel a teprv třetí den byli jsme v přístavu tržištském. Jak možno rychle spěchal jsem Tržištěm, vzhůru, dolů nadarmo. Až k večeru na dotazování mé slyšel jsem, že nějaký cizinec, který ode mne popsánému byl podoben, s nějakou dívkou jel vzhůru po silnici k Ljubljani. Spěchal jsem vzhůru na silnici. Na Občině zastavil jsem krok, ohlížeje se, kterou se obrátili stranou. „Kam spěchám? zdaž je dohoním? –“ tázal jsem se hlasitě sám sebe.

Hluboko pode mnou ležely zahrady tržištské, vinice Občiny, a květoucí kaštany stály vzhůru do kopce nad nimi. Při moři se bělaly stavení tržištské, za nimi se táhlo daleko pohoří mořské. Hluboké mlhy valily se po hladinách moře, slunce již dávno bylo stopeno v ní. Zdálo se mi, že musím skořiti dolů, do bezedné hlubiny tichých vod. Sepjal jsem ruce; nevolně zvedl jsem pravici k veřernímu nebi a strašlivá přísaha pomsty nesla se z ust mých nade temné moře. – Ještě jednou pohlídl jsem dolů – a naposledy spatřil jsem moře; – od těch časů neviděl jsem je více!

Spěchal jsem dále a dále v širý svět, bez cíle, bez konce!

Posléze jsem se octl ve sboru cikánů a až podnes bloudím cizou mi zemí, daleko, daleko od krajů svých, povržený, neznámý; nic – nic mi nezůstalo z časů předešlých, než strašlivé upamatování, než plamenná pomsty žádost, nic – nic! –

O Venecia! Venecia! dobrou noc! –

Temná noc, chladná noc mě obklíčila teď v pustém lese, domovu mém. – Lodičko má! kolíbáš-li se ještě na vlnách při Ponte Rialto, či již snad rozkotána se rozplýváš v jednotlivých prknách, ven – ven – v daleké moře – ? – Samoten teď sedím při dohořívajícím ohni, dopisuje tento strastiplný list; kolem mne spí druhové moji, nade mnou tuhnou hvězdy ubledlé. Všecko spí; tichoť dalekým lesem, já jen nespím, já a paměť má a pomsty žádost horoucí. – Kdy usne paměť má? – Kdy uhasne moje žádost pomsty?“ –

Až potud list starého cikána.

Teď již usnula paměť jeho, teď uhasla pomsty žádost horoucí. – Na vysokém čekanu usnul i on, hluboký mír chovala prsa oběšence. Mrtvé oko bylo obrácené v stranu jižní, hlava jeho skloněna ku krajům otčiny jeho. Bledá tvář jeho byla pokojna. Lehký větřík – ode strany jižní zavívaje – přelétal od krajů jeho rodných a pohrával mu se šedivými vlasy.

Venecia! byla mu poslední myšlenkou a jeho hrobem cizí bude země.

XV

*Hled' na mládence v nejlepším věku!
Sotva se na světle světa objeví,
již jeho prsa zledoví.
Ponořen v nečistých radostí stoku
žije sám a sám mezi lidmi.*
Julian Korsak

*Prohnílý duch paměť ztrácí,
i zemře sám.*

*Bez naděje, bez svobody,
rozloučil se ----*
Ludwig Jablonowski

Malá rovina byla mezi nevysokými pahorky nade vchodem často dotknutého oudolí. Dozrávajcího obilí zlaté klasy skláněly se kolem ní u večerního větru lehkém vání a šepot jejich – co tichá, večerní hudba k zpěvu přelétajících mušek – kolíbal se v zamyšleném snění nade nízkou trávou, jenžto nové hroby starého žida a dcery jeho příkrývala. Porůznu na této rovině vyhlíželo z polou uschlého drnu šest hrobových kamenů, obyčejných na hrobech hebrajských; a tři mladé stromky se kolíbaly v dlouhém stínu po truchlivé půdě.

Zapadajcího slunce zbrunatnělá zář vysílala jednotlivé plamenorudé papršky hustými klasy na tichou rovinu a jednodenních mušek míhavé hejna houpaly se nad květoucími mezemi v okruh hřbitové půdy. – Hluboko zahrabané srdce obklopilo hluboké ticho a hluboké ti-

cho sídlilo na umírajícím papršku slunce nade říší smutku.

Mladý Valdemar – v šatu, v jakém po prvé byl přišel v krajinu tuto – seděl, či spíše ležel hlavou na mezi k východu této rovinky opřený a při něm rozlámaný hudební nástroj jeho mezi houpajícími se slzami panny. Zásvit loučícího se slunce dlel na smutném obličej; leč papršek jeho nenalezl žádnou slzu v očích opuštěného. Případnostmi tak strašnými, jaké potkaly jej v dnech těchto, umořeni vymřeli citové jeho; – tak se aspoň zdálo. Pokoj hrobový, zdálo se, v srdci jeho si rozbil blahodatiný stán.

On se loučil s první a poslední milenkou života svého a smutek jeho byl mírný. On jí nezáviděl odpočinutí nekončené po strastech tak bouřlivě zmítaného života; neb i jeho vyvrhla strašlivá bouře – rozkotavši koráb, jenž jej měl do zaslíbené uvésti země –, i jeho vyvrhla na ostrov hlubokého ticha; – on byl vyzdvižen, povýšen nade všecky vášně a náruživosti dnů lidských. Pohlednutí na obličej jeho bylo by v okamžení tomto utišilo bouři v prsou jednoho každého, který ještě tonul ve vlnách zbouřeného žití.

Zdálo se, jako by v krásném obličej jeho smutek jen ze zvyku dlel, jen z obyčeje bydlela truchlivost v půvabných tazích a tichost mírnila známky její jako převěšený závoj.

Ač mladá, přece nanejvejš velebná v okamženích těchto byla jeho tvář. Ústa jeho se nepohnula; ani v nejtišší šepot nerozplouly se myšlenky jeho. Temnomodré oko – v hluboký blankyt obráceno – stíhalo lehké obláčky, jenž co bílé beránky plouly po milostném modru večerního nebe; až tam, kde v jasnějších planulo barvách proměňující se víc a více, až na obrubě obilné pažití

se zapadajícím sluncem v jednu temnomodrou splynulo zář. Zdálo se mu, že Lein duch v posledním vzdechu se rozplynul, obklíčil v modrém povětří – v růžových červánkách kouli zemskou; a že časem i duch jeho – taktéž se rozplynul – vjedno se spojí s ním u velikost Božskou. Tak seděl asi půl hodiny; bylo to poslední loučení.

Jemu nelze v krajině této zůstat; buď pro příhody zběhlé v okršlku tomto, buď že toulavému zvykl životu, anebo z jiných příčin – nevím. – On učiniv své poslední pořízení uspořádal své záležitosti; a žádnému nic neprojeviv umínil co mladý cikán se vrátiti v širý svět. Zde jedině na hrobě Ley byl se rozloučiti aneb upevniti v oumyslu svém.

Dole před židovou zahrádkou seděl u večerním tichu krásného dolu starý Bárta. On a Judita obdrželi židovu chaloupku, která po smrti židově zpět byla připadla vrchnosti. Bárta se o ni hlásil a – z ohledu jeho služby, kterou v bitvách nebožtíkovi hraběti proukázal, jakož i z té příčiny, že ji na ten pád, kdyby zpět připadla vrchnosti, měl příslibenou – také ji obdržel. Byl však dle vůle mladého pána povinován každého příchozího, který by u něho přenocovati chtěl, zdarma vyčastovati, k čemuž ročně ze zámku jisté peníze měl vykázané.

Teď seděl blažený Bárta před svojí chaloupkou ve své zahrádce. Skleničku před sebou maje, rozjímal, jak všem příchozím a hostům svým strašlivé příhody francouzské války před i za Rejnem bude hlásati, co zatím Judita v chaloupce při malém ohničku večeři připravovala, časem k němu vycházejíc. Vypravujícího Bártu hlas rozléhal se v oudolí.

Vtom bylo – - nad ním po pěšině kolem starého hradu do oudolí vedoucí – zdlouhavé, ale silné kroky slyšeti a jednotlivé kameny valily se hustým křovím náramným

rachotem v dol. Žádného však pro husté kolem stezky křoví nebylo viděti. Teď umlkly kroky; pocestný musil kráčet po měkké půdě. Bárta poslouchal.

Ticho bylo dalekým, krásným dolem; brunatné nebe bylo nad ním od jedné jeho strany k druhé rozepjato a v temnějších barvách stínily stromy po skalínách a dolem kol jezera, po jehožto hladině se bělaly lílie vodní. V temné křovině u potoka časem milostně zaklokotal slavíka zpěv a z protějších skal, kde plačící břízy se skláněly nad střechami zpustlého města, ozývalo se osamělé kukačky jednozvučné volání. Lehký kouř polétoval nad chaloupkami, malé ohníčky svítily z jejich otevřených dvířek a se zpěvem hnali pastevci stáda svá v tiché stáje.

Bárta poslouchal. Teď bylo slyšeti kroky dolem pod chaloupkou, – teď na lávce přes potok; pro husté křoví však až posud žádného nebylo viděti. Bárta již chtěl volati, domnívaje se, že některý pocestný nevědomě minul jedinou jeho hospodu. Vtom ale postava nějaká přecházela pěšinou od chaloupky k chaloupce vzhůru do kopce po druhé straně. Časem zmizela za vystupujícími skalinami; časem ji opět bylo viděti, ana zastíňujíc ohníčky jejich mījela dveře nízkých chaloupek.

„Judito! Judito!“ volal Bárta. Ona přiběhla. „Viz, není to tam mladý pán náš – na mou věru – v oděvu cikánském?!“ volal Bárta. „Ano, v oděvu cikánském! aj, aj – jak? kdo se opovažuje? –“ Judita přistínila zraky rozervěnou nad čelem rukou a hleděla na protější pěšinu. Ano – byl to on, mladý Valdemar, hrabě z Borku, – teď opět přecházel se sklopenou hlavou kolem poslední chaloupky. Zvolna kráčí výš a výš.

Teď jest na kopci. – Neohlídnul se na krajinu rodnou; dále – dále odchází.

Kolem něho květoucí lučiny, ourodné pole, modré lesy, jeho vlast', jeho dědictví. V dálce temné hory valící se co zsinálé vlny k růžovému nebi a jako zkrvavělým obláčkům – loučily se s osamělým poutníkem. On nic nevidí; – dále – dále odchází. –

Dlouhá silnice táhne se rovinou; daleko – daleko, až v dálce – co zavřená řeka – v temné padá hory. Po ní daleko – daleko odchází.

Odešel v širý svět mladý cikán. Necht' ho Bůh doprovází!